

Філологія

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ФІЛОЛОГІЯ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

PHILOLOGY

Випуск 1 (6), 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Редакційна колегія

Супрун В. М., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства, Національний університет водного господарства та природокористування (головний редактор)

Акімова А. О., кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри іноземної філології і перекладу, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Гурко О. В., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Добровольська В. В., доктор наук з соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Лисинюк М. В., доктор філософії (061 Журналістика), доцент кафедри зв'язків із громадськістю та журналістики, декан факультету післядипломної освіти, Київський національний університет культури і мистецтв

Ляшенко (Накашидзе) І. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії та українознавства, Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Павлюх М. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри міжнародної інформації, Національний університет «Львівська політехніка»

Полсжасв Ю. Г., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Національний університет «Запорізька політехніка»

Росінська О. А., кандидат філологічних наук, доцент, заступник директора Інституту журналістики з науково-методичної та навчальної роботи, доцент кафедри журналістики та нових медіа, Київський університет імені Бориса Грінченка

Ситник О. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Сокол М. О., кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Форманова С. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Храбан Т. Є., кандидат філологічних наук, завідувач кафедри іноземних мов, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації

Царик О. М., кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій, директор Міжнародної школи комунікацій, Західноукраїнський національний університет

Чорнодон М. І., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики та соціальних комунікацій, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Konrad Kazimierz Szamryk, Doctor of Sciences, Professor, Department of Lexicology and Pragmalingwology, Department of Polish Language and Comparatistics, University of Bialystok (Bialystok, Poland)

Anna Mlynarczyk-Sokolowska, Doctor of Sciences, Professor, Faculty of Education, University of Bialystok (Bialystok, Poland)

Slavomír Gálik, prof. PhDr., Professor, Vice-Dean for Research and International Relations FMK UCM, University of St. Cyril and Methodius in Trnava (Trnava, Slovakia)

Затверджено Вченою радою

Міжрегіональної Академії управління персоналом 26.04.2023 (протокол № 5)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

серія KB № 24775-14715P,

видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей 035 – Філологія та 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2)

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689

Наукові праці МАУП. Філологія. 2023. Вип. 1(6). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. 78 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку філології. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток філологічної науки в Україні.

ЗМІСТ

ФІЛОЛОГІЯ

Ірина БАБІЙ, Ірина КУЧМАСКЛАДНІ ІМЕННИКИ У ПОЕТИЧНОМУ ЛЕКСИКОНІ
СТЕПАНА БУДНОГО: СЕМАНТИКО-ДЕРИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ.....5**Ірина БАГАЧ, Надія ПОЛІЩУК**РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ
У НІМЕЦЬКОМОВНИХ НОВИННИХ ТЕКСТАХ.....11**Ольга БОДНАР, Алла БИЧОК, Ліліана БІЛОГОРКА**ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ ІНФІНІТИВУ
ТА ІНФІНІТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....16**Ольга ЗАБОЛОТСЬКА**РЕАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ КУТЮР'Є В МУЛЬТИМОДАЛЬНОМУ АСПЕКТІ
(НА МАТЕРІАЛІ КІНОСТРІЧОК «КОКО ДЕ ШАНЕЛЬ», «ДІМ GUCCI»).....23**Тетяна ІВАСИШИНА, Ольга КОМАРОВА**

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ВОЄННОГО ДИСКУРСУ.....30

Галина МЕЛЕХЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ МОТИВАТОРІВ НОМІНАЦІЇ
РОСЛИН У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....36**Тетяна МІРОНЧУК, Наталія ОДАРЧУК**СИСТЕМОТВІРНІ КРИТЕРІЇ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОЇ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ.....43**Лариса СУБОТА**МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
У СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ.....51**Ольга ТРЕБИК, Алла ПОЛТОРАЦЬКА, Алла КАПІТОН**САТ-ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ МІСЦЕ У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ.....57

ЖУРНАЛІСТИКА

Ірина КАЛІНА, Олена ДАНИЛІНАФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В НЕБЕЗПЕКОВИХ ТА КАРАНТИННИХ УМОВАХ.....64**Еллен ЧАЙКУН**

РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У БОРОТБІ З ІНФОДЕМІЄЮ.....69

CONTENTS

PHILOLOGY

Iryna BABII, Iryna KUCHMA

COMPOUND NOUNS IN THE POETIC LEXICON
OF STEPAN BUDNYI: THE SEMANTIC AND DERIVATIVE ASPECT.....5

Iryna BAHACH, Nadiia POLISHCHUK

THE RHETORICAL ASPECT OF MILITARY AND POLITICAL VOCABULARY
IN GERMAN-LANGUAGE NEWS TEXTS.....11

Olga BODNAR, Alla BYCHOK, Liliana BILOHORKA

THE STUDY OF TRANSLATION FEATURES OF INFINITIVE
AND INFINITIVE CONSTRUCTIONS OF ENGLISH DISCOURSE
INTO UKRAINIAN LANGUAGE DURING FOREIGN LANGUAGE LESSONS.....16

Olha ZABOLOTSKA

REALIZATION THE IMAGE OF COUTURIER IN MULTIMODAL ASPECT
(CASE STUDY OF FILMS “COCO DE CHANEL”, “HOUSE OF GUCCI”).....23

Tetyana IVASYSHYNA, Olga KOMAROVA

PHRASEOLOGISMS AS REPRESENTATIVES OF MILITARY DISCOURSE.....30

Halyna MELEKH

APPEARANCE AS ONE OF THE MAIN MOTIVATORS OF PLANT NOMINATION
IN GERMAN AND UKRAINIAN LANGUAGES.....36

Tetiana MIRONCHUK, Nataliia ODARCHUK

BACKBONE FACTORS FOR MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE
IN INFORMATIONAL EPOCH.....43

Larysa SUBOTA

METHODS OF FORMING SPEECH COMPETENCE
IN JUNIOR STUDENTS.....51

Olha TREBYK, Alla POLTORATSKA, Alla KAPITON

CAT TOOLS AND THEIR PLACE IN THE STRUCTURE
OF TRAINING FUTURE TRANSLATORS.....57

JOURNALISM

Iryna KALINA, Olena DANYLINA

FUNCTIONING OF REGIONAL MASS MEDIA IN DANGEROUS
AND QUARANTINE CONDITIONS.....64

Ellen CHAIKUN

ROLE OF MEDIA LITERACY IN FIGHTING INFODEMIC.....69

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81'373.43=161.2

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.1>**Ірина БАБІЙ**

кандидат філологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вулиця Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027
ORCID: 0000-0002-1568-7920

Ірина КУЧМА

студентка IV курсу, факультет філології і журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вулиця Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027
ORCID: 0009-0002-0676-7387

Iryna BABII

Candidate of philological sciences, Associate professor, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, Ternopil, 2 Maxyma Kryvonosa Str., Ukraine, 46027
ORCID: 0000-0002-1568-7920

Iryna KUCHMA

Student of IV Course of Faculty of Philology and Journalism, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, Ternopil, 2 Maxyma Kryvonosa Str., Ukraine, 46027
ORCID: 0009-0002-0676-7387

**СКЛАДНІ ІМЕННИКИ У ПОЕТИЧНОМУ ЛЕКСИКОНІ
СТЕПАНА БУДНОГО: СЕМАНТИКО-ДЕРИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ****COMPOUND NOUNS IN THE POETIC LEXICON
OF STEPAN BUDNYI: THE SEMANTIC AND DERIVATIVE ASPECT**

Стаття присвячена розгляду складних іменників у поезії Степана Будного. Проаналізовано семантику, творення та вживання іменникових композитів у поетичних текстах автора, звернено увагу на ролі цих лексичних номінацій у формуванні ідіостилу письменника. Наукова новизна пропонованого дослідження полягає у здійсненні всебічного лінгвістичного аналізу іменникової композитної лексики у поезії Степана Будного. Оскільки сьогодні поки що не достатньо досліджено ідіостиль письменника, відсутні ґрунтовні, всебічні мовознавчі наукові розвідки про мовостиль автора, наша праця є актуальною.

Мета статті – проаналізувати семантику, дериваційну структуру та особливості функціонування складних слів у поетичних творах Степана Будного. Для реалізації зазначеної мети поставлено такі завдання: 1) виявити складні іменники у поезії Степана Будного; 2) описати їх семантику; 3) проаналізувати творення композитів; 4) виявити й охарактеризувати їх продуктивні словотвірні моделі; 5) простежити особливості функціонування композитної лексики у поезії Степана Будного. У роботі застосовано такі методи: описовий – для характеристики різних семантичних груп композитів, систематизації та узагальнення результатів; метод словотвірного і морфемного аналізу – для з'ясування дериваційної структури композитних іменників; метод контекстного аналізу – для розгляду функціонування цих лексичних номінацій у поетичному дискурсі Степана Будного.

У результаті здійсненого аналізу виявлено, що в поезії Степана Будного складні слова становлять частотну групу і виступають яскравим характеризувальним та емоційно-експресивним засобом образотворення письменника. За семантикою складні іменники поділено на три групи: назви осіб, іменники з конкретно-предметним значенням та з абстрактним значенням. Поширеними способами їх творення є основоскладання, словоскладання і складання з усіченням. У статті виділено й охарактеризовано продуктивні словотвірні моделі творення похідних іменників-композитів. У поезії композитні іменники часто містять експресивно-оцінний компонент семантики. Виявлено велику групу індивідуально-авторських складних іменників, які відзначаються новизною та естетичним навантаженням.

Ключові слова: українська мова, лексична номінація, лексика, текст, композит, складне слово, основоскладання.

The article is devoted to the consideration of complex nouns in the poetry of Stepan Budnyi. There was analyzed the semantics, creation and use of noun composites in the author's poetic texts, was paid attention to the role of these lexical nominations in the formation of the writer's idiosyncrasy.

The scientific novelty of the proposed study consists in the implementation of a comprehensive linguistic analysis of noun composite vocabulary in the poetry of Stepan Budnyi. Since today the writer's idiosyncrasy has not been sufficiently investigated, there is no thorough, comprehensive linguistic research on the author's speech style, our work is relevant.

The purpose of the article is to analyze the semantics, derivational structure and features of the functioning of complex words in the poetic works of Stepan Budnyi. In order to realize this goal, the following tasks were set: 1) to identify complex nouns in the poetry of Stepan Budnyi; 2) describe their semantics; 3) analyze the creation of composites; 4) identify and characterize their productive word-formation models; 5) trace the features of the functioning of composite vocabulary in the poetry of Stepan Budnyi. The following methods are used in the work: descriptive – for the characterization of various semantic groups of composites, systematization and generalization of results; the method of word-formation and morpheme analysis – to clarify the derivational structure of composite nouns; the method of contextual analysis – to consider the functioning of these lexical nominations in Stepan Budnyi's poetic discourse.

As a result of the analysis, it was found that in the poetry of Stepan Budnyi complex words form a frequency group and act as a bright characteristic and emotional expressive means of the writer's image. According to semantics, complex nouns are divided into three groups: names of persons, nouns with concrete object meanings and abstract meanings.

Common methods for creating them are basic compounding, word compounding, and truncation compounding. The article highlights and characterizes productive word-formation models for the creation of derivatives of compound nouns. In the poetry, composite nouns often contain an expressive and evaluative component of semantics. It has been identified a large group of individually authored complex nouns, which are characterized by novelty and aesthetic loading.

Key words: *Ukrainian language, lexical nomination, lexic, text, composition, compound word, basic compounding.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики актуальності набувають дослідження мовостилі письменників. Великий інтерес викликає вивчення авторського лексикону, мовних засобів, які в сукупності створюють індивідуальний стиль письменника. Як зазначає В. Кононенко, «помітною тенденцією сучасного художнього текстотворення є посилення пошуків шляхів і прийомів індивідуалізації авторського ідіостилі, оновлення лексикону, появи формальних ознак дискурсивної нарації» [7, с. 11]. «Мова змінюється, реагуючи на всі зрушення у суспільстві та у свідомості її носіїв» [10, с. 409], відповідно і мова письменників є віддзеркаленням змін у суспільстві. «Художній текст як соціокультурний феномен є втіленням ціннісних констант певної культурної системи конкретного історичного періоду й дає змогу проникати в глибини індивідуальної та колективної свідомості» [4, с. 359].

Упродовж останніх десятиліть помітно зросла увага дослідників до аналізу семантики, творення та функціонування складних слів. Предметом нашого розгляду будуть складні слова у поетичній мові Степана Будного, одного із найталановитіших письменників Тернопілля. У його творах відображена любов до рідної землі та краса життя. У поезіях простежуємо вживання семантично розгалуженої категорії складних слів.

Актуальність нашого дослідження зумовлена самобутністю ідіостилі Степана Будного, автора поетичних і прозових творів та патріота, «його «прометеївська любов» вия-

вилася сильнішою від смерті» [2, с. 6]. Письменник влучно застосовував лексичні засоби мови для реалізації своїх художніх замислів, однак поки що повно не досліджено мову його творів. Не знаходимо наукових розвідок, які б містили лінгвістичний аналіз складних слів у поетичних творах митця, тому наше дослідження є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення словотвірної системи української мови здавна цікавить науковців. В останні десятиліття зріс дослідницький інтерес до складних слів (комполітів), які в лінгвістиці вчені розглядають в синхронному і діахронному аспектах.

Складні слова були предметом аналізу у працях Н. Клименко, М. Плющ, К. Городенської, В. Горпинича, Л. Азарової, І. Бабій, Н. Родзевич, О. Безпояско, Є. Карпіловської, В. Фридрак та ін. Семантику, творення, вживання розглянуто у монографіях: Н. Клименко «Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові» (1984 р.) [6], В. Горпинича «Українська словотвірна дериватологія» (1998 р.) [3], Л. Азарової «Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої пропорції» (2000 р.) [1], О. Рудь «Складні прикметники поетичної мови ХХ століття» (2020 р.) [8] та ін. Стилістичні навантаження складних іменників у художньому мовленні відображено у дослідженнях О. Дзівак, В. Дятчук, Г. Вокальчук, Т. Коць, Л. Пустовіт, Н. Сологуб, Л. Ставицької та ін.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати семантику, дериваційну структуру

та особливості функціонування складних слів у поетичних текстах Степана Будного.

Для реалізації задекларованої мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) виявити складні іменники у поезії Степана Будного; 2) описати їх семантику; 3) проаналізувати творення композитів; 4) виявити й охарактеризувати їх продуктивні словотвірні моделі; 5) простежити особливості функціонування композитної лексики у поезії Степана Будного.

У роботі застосовано такі методи: описовий – для характеристики різних семантичних груп композитів, систематизації та узагальнення результатів; метод словотвірного і морфемного аналізу – для з'ясування дериваційної структури композитних іменників; метод контекстного аналізу – для розгляду функціонування цих лексичних номінацій у поетичному дискурсі Степана Будного.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науковій літературі існує кілька визначень терміна «складне слово». Поширеним є визначення Н. Клименко: «Складне слово – похідне слово, утворене способом основоскладання чи словоскладання, що має не менше ніж дві основи... Творення складних слів опирається насамперед на найближчу до слова номінативну одиницю – словосполучення» [5, с. 555–556]. Науковці вважають, що найдавнішими способами словотвору та найбільш ефективними після суфіксації є словоскладання та основоскладання [1, с. 10]. Уживання композитів зафіксовано у всіх стилях мови, найбільше їх спостерігаємо в художньому мовленні.

У мовотворчості Степана Будного простежуємо вживання складних іменників і прикметників. У центрі нашої статті будуть складні іменники, виявлені в поезії автора. Застосувавши традиційну семантичну класифікацію, ми виділили три лексико-граматичні групи: назви осіб, іменники з конкретно-предметним значенням, іменники з абстрактним значенням.

У поетичних текстах Степана Будного складні **іменники-назви осіб** становлять невелику групу. Вони характеризують особу за такими ознаками:

1) рід занять, професійну діяльність, спеціальність: **хлібороби, лісоруби, сількор** («І люблюся я / Синьогорами. / Лісорубів знайду – / Поговоримо» [2, с. 50]; «Став я лектором тут і сількором» [2, с. 159]);

2) військову діяльність: **предки-вої** («В серцях світилася вона / Великих предків-воїв, / Живилась соками зерна, / В ясній дзвеніла зброї» [2, с. 53]);

2) зовнішній вигляд, портрет: **ясеночки-сини, дівчина-смуглянка, чорноброва** (субст. ім.) («Щоб так, як годиться, на радість батькам / Росли **ясеночки-сини**» [2, с. 94]; «І вишневі молоді світанки, / Нече погляд **дівчини-смуглянки**» [2, с. 146]);

3) внутрішні якості, психологічні властивості: **пустодзвони** («Десь за туманами літа дитинства босі... / І гнів, і біль мій просяться в рядки – / Кімнатних **пустодзвонів** в нас ще й досі / Вирощують, виховують батьки. / Такі батьки...» [2, с. 29]).

У сучасній українській мові складні іменники на позначення осіб часто утворені основоскладанням. Такі лексичні номінації, зокрема, знаходимо в поезії Степана Будного, а саме: **дівчина-смуглянка, ясеночки-сини**, які утворені шляхом поєднання двох іменникових основ (**дівчина-смуглянка** ← дівчина, смуглянка).

Крім основоскладання, продуктивним способом творення складних іменників-назв осіб в українській мові є складання з усіченням. Науковці цей спосіб ще називають складанням з нульовою суфіксацією. У поезії Степана Будного виявлено композити, утворені цим способом, а саме: **лісоруб, хлібороб, пустодзвон**. Ці лексичні номінації характеризують особу за діяльністю і внутрішніми якостями особи. Найчастіше вони утворені шляхом поєднання іменникової та дієслівної основ та додаванням нульового суфікса:

лісоруб ← ліс рубати + ∅ с; **хлібороб** ← хліб робити + ∅ с.

У проаналізованій поезії зафіксовано тільки один іменник, утворений аббревіацією: **сількор**. Аббревіатура утворена шляхом поєднання частин іменника з прикметником (**сількор** – сільський кореспондент).

Серед складних іменників, виявлених у поезії Степана Будного, репрезентативну групу становлять іменники-композити з конкретно-предметним значенням, які можна поділити на такі тематичні групи:

1) назви предметів, побутових речей, виробів тощо: **спиці-блискавиці** («У руках держала б / **Спиці-блискавиці**» [2, с. 196]);

2) назви частин тіла, портретних рис, деталей: **чудо-коси** («Ти мою зав'яжеш долю / **Чудо-косами**» [2, с. 160]);

2) назви приміщень, будівель, місць тощо: **електростанції, гуртожиток** («Заграв домен в цім вогні, / Зірки **електростанцій**» [2, с. 136]; «Відкрив я вікно **гуртожитку**» [2, с. 153]);

3) назви частин простору, географічних об'єктів, місць: **далина-далина, поле-надія, синьогори, небосхил, видноколо, дороги-**

шляхи, першопуття, водоспад, виднокруг («Ой дороги-шляхи / Вітрові» [2, с. 64]; «І поле-надію на тебе покину, / А ти ще до нього до купиш нив чину» [2, с. 26]);

4) назви водойм: **озера-очі** («Загляда в озера-очі / Рідної землі» [2, с. 107]);

5) назви, які характеризують рослинний світ:

а) назви рослин: **вогнища-маки, папороть-щастя** («Вогнища-маки цвітуть серед ночі» [2, с. 83]; «Про папороть-щастя не снів я ночами» [2, с. 140]);

б) назви дерев, кущів: **горянки-берези, подружки-вишні, береза-веснянка, череши-білянки, вишні-подруги, чудо-вишня, клен-крутобров** («Де в свіжому соці п'яному / Береза-веснянка стоїть» [2, с. 181]; «Привіт, калино, клене-крутобров» [2, с. 228]; «Колиханням-шептаннєм щодень / Чарувати подружок-вишень» [2, с. 110]);

в) назви елементів, частин рослин: **цвіт-гілка** («Цвітом-гілкою весною / Я хотів би стати» [2, с. 173]);

г) узагальнені номінації, збірні назви: **верховіття, медоцвіти, буйноцвіти** («Ви спитайте у клена.... / хай тихо прошумить він своїм верховіттям» [2, с. 74]; «Гори травень встелив / Буйноцвітами» [2, с. 50]);

б) назви тварин, птахів, наприклад: **ворон-крук** («Де ніч росте, / Як ворон-крук» [2, с. 203]).

Поширеним способом творення композитних лексичних номінацій з конкретно-предметним значенням є основоскладання, наприклад: **горянки-берези, подружки-вишні, береза-веснянка, чудо-коси, спиці-блискавиці**, утворені зазвичай шляхом поєднання двох іменникових основ.

Чисельну групу у поезії Степана Будного становлять складні іменники з абстрактним значенням, їх можна об'єднати в такі тематичні групи:

1) назви дій, рухів, процесів та способів виконання: **світовідчуження, колихання-шептання, цвітіння-ріст, хлібограй, снігопади** («Колиханням-шептаннєм щодень / Чарувати подружок-вишень» [2, с. 110]; «Як я відчуваю / цвіт в цвітінні-рості» [2, с. 170]);

2) назви рис характеру, манери поведінки: **врівноваженість** («Я бажаю, як він, у роботі / Врівноваженість дум берегти» [2, с. 44]);

3) назви мисленнєвих процесів: **камені-мислі** («Ненавиджу я камені-мислі, / Ненавиджу сердець каміння!» [2, с. 69]);

3) назви мовленнєвих процесів: **колос-слово, пісня-веснянка** («Колос-слово наповаю думками» [2, с. 43]);

4) назви психологічного стану людини: **жаль-печаль, усмішки-привіти** («Він хотів,

щоб земля підневільна / Зацвіла в усмішках-привітах» [2, с. 138]; «Можливо, вчую пісню голосну – / І розгублю свої жалі-печаль» [2, с. 215]);

7) назви явищ природи, номінації стихій: **зорепад, вітер-гребінець, вітер-вітровий, свіжороси, вітер-друг, вітер-брат, огонь-пожар** («Я кімнату залишив і йду / у густий зорепад» [2, с. 192]; «Нема палат, / Сестер, болінь. / Є вітер-брат / І рижий кінь» [2, с. 203]);

8) назви неба, небесних світил: **небокрай, сонце-друг, зірки-самоцвіти, небо-кришталь, неба-сині, промені-листки, прасолька-хмара, весла-промені сонця** («Вгорі усміхнулося небо-кришталь» [2, с. 25]);

5) часові назви, назви днів, місяців тощо: **листопад, століття, тисячоліття** («Дорогу проклали століття» [2, с. 119]; «Горить чуття моє, / І світиться на всі тисячоліття» [2, с. 240]);

б) назви на позначення звуків або, навпаки, тиші: **дзвін-тишина тишина-босоніжка** («Тихо мріє яворина / В дзвоні-тишині» [2, с. 107]; «Зорі падали й гасли у Пруті, / Тишина-босоніжка бродила» [2, с. 157]).

Продуктивними способами творення виявлених абстрактних іменників-комполітів є осново- і словоскладання: **колихання-шептання, тишина-босоніжка, камені-мислі, усмішки-привіти, сонце-друг, небо-кришталь, свіжороси, зірки-самоцвіти** та ін.

Невелика група складних іменників утворилась змішаними способами творення складних слів, зокрема складанням із суфіксацією і складанням з нульовою суфіксацією. Так, іменники **верховіття, першопуття** утворені способом складання і додаванням суфіксаи -й-. Іменники **водоспад, зорепад, листопад, хлібограй** з'явилися шляхом поєднання іменника і дієслова та додаванням нульового суфікса (**водоспад** ← вода спадає + с, **зорепад** ← зорі падають + с). Тільки один іменник **далина-далина**, утворений шляхом редуплікації (повторення).

Розглянувши словотвірну структуру утворених похідних іменників, виділимо такі види словосполучень, що виступали твірною базою аналізованих лексичних номінацій:

а) дієслівно-іменникові: **водоспад, снігопад, листопад, хлібограй** та ін.;

б) числівниково-іменникові: **століття, першопуття, тисячоліття**;

в) прислівниково-дієслівні: **пустодзвони**;

г) іменниково-іменникові: **небокрай, вітер-друг, вітер-брат, огонь-пожар**;

г) прикмениково-іменникові: **трудоодні, свіжороси**.

Зауважимо також, що всі виявлені композитні іменники, як правило, містять два корені і утворені на базі двох слів. Лише кілька слів містять три корені, а саме: *клен-крутобров*, *вітер-вітровий*. Такі іменники є авторськими неологізмами письменника, свідчать про оригінальність мовостилю автора.

Загалом у поезії Степана Будного ми виявили досить частотну групу складних іменників, які варто вважати індивідуально-авторськими. Йдеться про такі неолексеми: *поле-надія*, *колос-слово*, *предки-вої*, *огонь-пожар*, *парасолька-хмара*, *камені-мислі*, *вогнища-маки*, *весла-промені*, *горянки-берези*, *ясеночки-сини*, *озера-очі*, *вітер-вітровий* та ін. («*І поле-надію на тебе покину*» [2, с. 26]; «*Колос-слово* наповню думками, / хай на стіл воно хлібом лягає...» [2, с. 43]; «*Ненавиджу я камені-мислі, / Ненавиджу сердець каміння!*» [2, с. 69]. У контексті художнього твору авторські неолексеми естетично навантажені, містять виразне характеризувально-оцінне навантаження, часто виступають компонентом метафоричних конструкцій.

Показово, що в аналізованій поезії Степана Будного іменникові композити на позначення *вітру* можна об'єднати в окрему мікрогрупу складних номінацій, одним із компонентів яких виступає вітер, а саме: *вітер-друг*, *вітер-брат*, *вітер-гребінець*, *вітер-вітровий*. Всі зазначені лексичні номінації містять позитивну емотивно-експресивну семантику.

Складні слова часто вживають поети. Композити «мають більшу експресивність, пізнавально-якісну силу, значну понятійну та естетичну місткість. Складні слова...

зумовлені естетичними настановами автора, принципами його світосприймання, своєрідністю його стилю, особливостями художнього мислення» [9, с. 48]. Як свідчать наші спостереження, у поетичних текстах Степана Будного складні слова чітко виконують характеризувальну та емоційно-експресивну роль.

Письменник був «чутливий до всього прекрасного, щедрий на почуття любові і добра, він не міг втриматися, щоб не поділитися з іншими своїм світосприйняттям, яке умів ще переправляти у дзвінку і пристрасну поезію» [2, с. 8].

Висновки. Здійснений аналіз дозволяє констатувати, що в поезії Степана Будного складні слова становлять частотну групу і виступають яскравим характеризувальним засобом образотворення письменника. За семантикою складні іменники поділено на три групи: назви осіб, іменники з конкретно-предметним значенням та з абстрактним значенням. Поширеними способами їх творення є основоскладання, словоскладання і складання з усиченням. У поезії композитні іменники часто містять експресивно-оцінний компонент семантики. Виявлено велику групу індивідуально-авторських складних іменників, які відзначаються новизною та естетичним навантаженням.

Мовостиль Степана Будного є самобутнім та оригінальним, його творчість ще потребує ґрунтовного лінгвістичного аналізу. Всебічне та глибоке вивчення ідіостилу Степана Будного – важливе завдання наступних наукових досліджень лінгвістів.

Література:

1. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропозиції: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2000. 222 с.
2. Будний С. Син землі: поезії, художня проза, щоденникові записи, листи. Львів: Каменяр, 1997. 382с.
3. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія. Дніпропетровськ, 1998. 190 с.
4. Єщенко Т. А. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти: монографія. Львів: Львівський нац. мед. ун-т ім. Д. Галицького, 2021. 470 с.
5. Клименко Н. Ф. Вибрані праці. Київ: Видавничий світ Дмитра Бураго, 2014. 728 с.
6. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ: Наукова думка, 1984. 251 с.
7. Кононенко В. І. Прагматика художнього тексту: пошуки новостилу: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2021. 365 с.
8. Рудь О. М. Складні прикметники поетичної мови XX століття: монографія. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 248 с.
9. Сологуб Н. М. Мовний світ Яра Славутича. Київ: Дніпро; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999. 152 с.
10. Struhanets L. Development of the Ukrainian language word stock of the 20th – beginning of the 21st centuries. Annals of the University of Craiova. Series Philology. Linguistics. 2017. ANUL XXXIX. Nr. 1–2. S. 409–414.

References:

1. Azarova, L. (2000). *Skladni slova v ukrainskii movi: struktura, semantyka, kontseptsiiia «zolotoi proporsii»* [Complex words in the Ukrainian language: structure, semantics, concept of the “golden” proportion]. Monograph. Vinnytsia [in Ukrainian].
2. Budnui, S. (1997). *Syn zemli: poezii, khudozhnia proza, shchodennykovi zapysy, lysty* [The son of the earth: poems, artistic prose, diary entries, letters]. Lviv [in Ukrainian].
3. Horpynych, V.O. (1998). *Ukrainskia slovotvorna deryvatolohiia* [Ukrainian word-formative derivational science]. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
4. Ieshchenko, T. A. (2021). *Fenomen khudozhnoho tekstu: komunikatyvnyi, semantychnyi i prahmatychnyi aspekty* [The phenomenon of artistic text: communicative, semantic and pragmatic aspects]. Monograph. Lviv [in Ukrainian].
5. Klymenko, N. (2014). *Vybrani prazti* [Selected works]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Klymenko, N. (1984). *Slovotvorcha struktura i semantyka skladnykh sliv u suchasni ukrainskii movi* [Word-forming structure and semantics of complex words in the modern Ukrainian language]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Kononenko, V. I. (2021). *Prahmatyka khudozhnoho tekstu: poshuky novostyliu* [Pragmatics of artistic text: searches for a new style]. Monograph. Kyiv, Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
8. Rud, O. (2020). *Skladni prykmetnyky poetychnoi movy XX stolittia* [Complex adjectives of the poetic language of the XXth century]. Monohraph. Sumy [in Ukrainian].
9. Solohub, N. M. (1999). *Movnyi svit Yara Slavutycha* [Language world of Yar Slavutych]. Kyiv; Dnipro; Winnipeg [in Ukrainian].
10. Struhanets, L. (2017). Development of the Ukrainian language word stock of the 20th – beginning of the 21st centuries. Journal article. Series Philology. Linguistics. Nr. 1–2, 409–414 [in English].

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.2>**Ірина БАГАЧ**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації,
Черкаський державний технологічний університет, бульвар Шевченка, 460, Черкаси, Україна, 18006
ORCID: 0000-0002-1417-3784

Надія ПОЛІЩУК

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької філології, Навчально-науковий
інститут іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,
бульвар Шевченка, 81, Черкаси, Україна, 18031
ORCID: 0000-0001-9303-6667

Iryna BANACH

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate professor, Associate Professor at the Department of Foreign
Languages and International Communication, Cherkasy State Technological University, Shevchenko
Boulevard, 460, Cherkasy, Ukraine, 18006
ORCID: 0000-0002-1417-3784

Nadiia POLISHCHUK

Candidate of Philology Sciences, Associate professor, Associate Professor at the Department of German
Philology, Educational-Scientific Institute of Foreign Languages of the Bohdan Khmelnytsky National
University of Cherkasy, Shevchenko Boulevard, 81, Cherkasy, Ukraine, 18031
ORCID: 0000-0001-9303-6667

РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ НОВИННИХ ТЕКСТАХ

THE RHETORICAL ASPECT OF MILITARY AND POLITICAL VOCABULARY IN GERMAN-LANGUAGE NEWS TEXTS

Стаття присвячена дослідженню риторичного аспекту воєнно-політичної лексики у німецькомовних новинних текстах. Актуальність цієї статті зумовлена тим, що сучасні дискурсологічні дослідження зосереджені на вивченні різних типів комунікації, серед яких важливе місце в німецькомовному суспільстві посідає новинний інтернет-дискурс – найпоширеніший різновид медіа-дискурсу. Автори статті трактують німецькомовні інтернет-новини як різноформатні тексти інформаційних повідомлень, які поширюються комп'ютерним каналом комунікації. Дослідження воєнно-політичної лексики в німецькомовних текстах новин відтворює сприйняття подій в Україні німецькими продуцентами новинних повідомлень. Встановлено, що тексти інтернет-новин структуровані за схемою, запропонованою голландським професором ван Дейком, та поділяються на заголовок, вступ, головний блок подій та прикінцевий абзац. Вивчення текстів інтернет-новин з лінгвістичної точки зору дозволяє виявити їхній риторичний потенціал. У статті доведено, що продуценти новинних повідомлень успішно послуговуються надбаннями риторики та спираються під час створення текстів новин на риторичні етапи текстобудови: інвенцію, диспозицію та елокуцію. Автори зосереджують увагу на елокутивному етапі, який пов'язаний з відбором лексичного матеріалу, та на диспозитивному, який відповідає за розташування лексичних одиниць у тексті новинного повідомлення. Доведено, що стилістично нейтральна лексика може переходити у статус воєнно-політичної залежно від того, в якому семантичному оточенні вона знаходиться. У статті наголошується, що розташування лексичних одиниць в ініціальній та фінальній позиціях речення, абзацу або тексту містить потужний маніпулятивний потенціал та реалізує атрактивну функцію. Автори статті ставлять під сумнів об'єктивність новин та наголошують на їхньому суб'єктивному характері, адже продуценти новинних текстів послуговуються здобутками античної риторики, яка, як відомо, є наукою не лише красномовства, а й переконання. У цьому контексті, так чи інакше, автори новинних текстів схиляють реципієнтів для прийняття рішення та висновків, яких дотримуються самі журналісти.

Ключові слова: атрактивна функція, диспозиція, елокуція, маніпулятивний потенціал, риторика.

The article is devoted to the study of the rhetorical aspect of military and political vocabulary in the German news texts. The relevance of this article is due to the fact that modern discourse studies focus on the study of various types of communication, among those an important place in the German-speaking society is occupied by the online news discourse, the most common type of media discourse. The authors of the article interpret the German Internet news as texts of various formats of information messages that are disseminated through a computer communication

channel. The study of military-political vocabulary in the German language news texts reproduces the perception of events in Ukraine by German news producers. It is established that the texts of online news are structured according to the scheme proposed by Dutch Professor van Dijk and are divided into a headline, an introduction, a main block of events and a final paragraph. Studying the texts of online news from a linguistic point of view allows us to reveal the rhetorical potential of the German online news. The article proves that news producers successfully use the achievements of rhetoric and rely on the rhetorical stages of text construction: invocation, disposition and elocution when creating news texts. The authors focus on the elocutionary stage, which is associated with the selection of lexical material, and on the dispositional stage, which is responsible for the arrangement of lexical items in the text of a news item. It is proved that stylistically neutral vocabulary can become military-political depending on the semantic environment in which it is located. The article emphasizes that the placement of lexical items in the initial and final positions of a sentence, a paragraph or a text has a powerful manipulative potential and realizes an attractive function. The article questions the objectivity of the news and emphasizes its subjective nature, since the producers of news texts use the achievements of ancient rhetoric, which is known to be a science not only of eloquence but also of persuasion. In this context, one way or another, the authors of news texts persuade the recipients to make decisions and conclusions that are shared by the journalists themselves.

Key words: attractiveness, disposition, elicitation, manipulative potential, rhetoric.

Постановка проблеми. Відтоді, як повномасштабне вторгнення росії в Україну шокувало весь світ, перебіг війни між росією та Україною висвітлюють усі медійні засоби масової інформації. Не є винятком і німецькомовні інтернет-видання, які щодня повідомляють про події в Україні. Німецькомовні інтернет-новини тлумачать як «сукупність різноформатних текстів інформаційних повідомлень, які поширюються комп'ютерним каналом комунікації» [8, с. 9]. Актуальність дослідження текстів новин зумовлена тим, що сучасні дискурсологічні дослідження зосереджені на вивченні різних типів комунікації, серед яких важливе місце в німецькомовному суспільстві посідає новинний інтернет-дискурс – найпоширеніший різновид медіа-дискурсу.

Авторитетний німецький лінгвіст У. Енгель, досліджуючи процес текстопобудови, порівнює його з роботою муляра: «Подібно до того, як будівельний розчин, що скріплює цеглу між собою, висловлювання також потребують певних кріплень, щоб стати текстом» [11, с. 207]. Зв'язок між реченнями та структурними частинами тексту організує його смислову і структурну єдність та виражається в німецькій мові не лише за допомогою сполучників і сполучникових слів, а також лексичними одиницями на позначення учасників подій, які виконують «функцію просування думки і перетворення її на повноцінне інформативне повідомлення і передбачають появу наступних компонентів речення, встановлюючи контакт з ними» [14, с. 67].

У цьому контексті перспективним видається дослідження побудови текстів новин, де в центрі уваги перебуває риторика, яка вивчає структуру текстів з точки зору їхнього впливу на аудиторію.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення текстів новин зосереджено на низці лінгвістичних [6; 7], прагматичних [2], соціально-комунікативних [12], лінгвокогнітивних [1] та когнітивно-мотиваційних [4]

аспектах. Більшість досліджень текстів інтернет-новин ґрунтується на англomовному матеріалі [3; 5]. Невелика кількість робіт виконана на основі німецькомовних новинних текстах [9], тому дослідження особливостей німецькомовних новинних текстів потребує подальших розвідок.

Мета статті полягає у виявленні риторичного потенціалу воєнно-політичної лексики у німецькомовних новинних текстах. Досягнення поставленої мети передбачає необхідність вирішення таких завдань: висвітлити риторичні етапи текстопобудови у німецькомовних новинних повідомленнях; виявити взаємодію лексичних одиниць в організації текстів німецькомовних інтернет-новин. **Об'єктом** дослідження є німецькомовні інтернет-новини, а **предметом** – риторичний потенціал воєнно-політичної лексики, що реалізується у текстах цього типу. Матеріалом аналізу слугують тексти інтернет-новин, дібрані шляхом суцільної вибірки з німецькомовного сайту *tagesschau.de*, які висвітлюють повномасштабне вторгнення росії в Україну.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі вторгнення терористичних держав цікавлять лінгвістів через аспект відтворення концепту війни. Зрозуміло, що кожна війна знаходить своє відображення в мові, особливо в текстах онлайн-новин, як реакція на військові події.

Мова, як і весь світ навколо нас, перебуває в постійному русі. Як під час Першої, так і під час Другої світових воєн німецька мова розвивалася головним чином через потребу називати та описувати нові винаходи відповідно до тогочасного технологічного прогресу. Американський письменник Сет Лерер писав: «Війна завжди змінює мову. Вона приносить нові слова, змінює ставлення до них і змінює діалекти» [13, с. 20].

Дослідження воєнно-політичної лексики в німецькомовних текстах новин відтво-

рює сприйняття воєнно-політичних подій в Україні німецькими журналістами. Новинні повідомлення структуровані за схемою, запропонованою голландським професором ван Дейком, і «поділяються на заголовок, вступ, головний блок подій та прикінцевий абзац» [10]. Хоча новини претендують на об'єктивність, дослідниками доведено, що вони мають суб'єктивний характер, адже продуценти новинних текстів послуговуються здобутками античної риторики, «використовуючи під час створення текстів такі риторичні етапи, як інвенція, диспозиція та елокуція» [8, с. 10]. Перший етап текстопобудови призначений для відбору матеріалу новини, другий – диспозитивний – відповідає за розташування мовних одиниць у тексті, а третій – елокутивний – спрямований на відбір лексичного матеріалу. У цьому контексті видається необхідним дослідження риторичного аспекту воєнно-політичної лексики у німецькомовних новинних текстах.

Німецькомовні новинні повідомлення щодня висвітлюють події в Україні, а з огляду на те, що Німеччина є політичним партнером нашої країни у подоланні російської агресії, слід зосередити увагу на тому, які лексичні одиниці використовують німецькі журналісти для відтворення подій в Україні, що пов'язано з елокутивним етапом текстопобудови. При цьому важливо дослідити розташування цих одиниць у тексті новини, за що відповідає етап диспозиції.

Нині існує низка робіт, присвячена дослідженню воєнно-політичної лексики у новинних текстах, зокрема у німецькомовних, де лінгвісти намагаються класифікувати цю лексику. Однак, залишається невирішеним питання, як стилістично нейтральна лексика може перетворитися на воєнно-політичну та яку роль у цьому процесі відіграє риторика.

Останні політичні новини рясніють заголовками про підтримку, єдність та солідарність більшості країн світу з Україною, що засвідчують такі іменники, як *Solidarität, Einigkeit, Unterstützung, Frieden, Friedensbewegung*, як-от у заголовках “*Ukraine-Kontaktgruppe: Viel Einigkeit über viel Unterstützung*” (21.04.2023); “*Guterres dämpft Hoffnungen auf Frieden*” (09.05.2023); “*Ein Kampf für Freiheit und Demokratie*” (09.02.2023); “*Friedensbewegung zieht positive Bilanz*” (10.04.2023). Виокремлені іменники не належать суто до воєнно-політичної лексики, однак у контексті вони набувають іншого, воєнно-політичного, сенсу.

Висунення зазначених одиниць в ініціальну позицію заголовків привертає увагу реципі-

єнтів та має значний риторичний потенціал, адже, як відомо, найбільший маніпулятивний ефект мають слова, що вжито на початку або у кінці речення. При розгортанні новини у тексті повідомлення лексичні одиниці *Solidarität, Einigkeit, Unterstützung, Frieden, Friedensbewegung* повторюються у різних структурних блоках. Іноді вони можуть замінюватися синонімічними або антонімічними словами та словосполученнями або ж взаємодіяти з ними. Наприклад, у статті під заголовком “*Ein Kampf für Freiheit und Demokratie*” від дев'ятого лютого 2023 року заголовні одиниці *Kampf, Freiheit, Demokratie* реалізуються у вступі, головному блоці події та прикінцевому абзаці по-різному. Заголовне словосполучення *Freiheit und Demokratie* замінюється у вступі (1) антонімічним словосполученням *anti-europäische Macht*: (1) “*In Brüssel beschwört der ukrainische Präsident Selenskyj den Kampf gegen die “größte anti-europäische Macht”. Er fordert mehr Waffen und sucht die Annäherung an die EU*” (У Брюсселі український президент Зеленський закликає до боротьби з «найбільшою анти-європейською силою». Він вимагає, збільшення зброї та прагне до зближення з ЄС).

У цьому контексті продуценти новинного повідомлення послуговувалися протиставленням, використавши антонімічний вираз: відомо, що до європейських цінностей належить свобода та демократія, протиставленням їм постає анти-європейська сила, тобто, країна, яка порушує ці цінності. У цьому ж вступі продуценти новинного повідомлення вдруге послуговуються виразом, антонімічним до заголовних одиниць *Freiheit und Demokratie*, вживаючи загальний іменник *Waffen*, який, на перший погляд, не корелює із зазначеними одиницями у заголовку. Однак Україна не може подолати агресора та отримати свободу без зброї, тому у цьому випадку спостерігається взаємодія загальних іменників *Freiheit* та *Waffen*. Словосполучення *die Annäherung an die EU*, яке вжито у вступі, взаємодіє із заголовним словосполученням *Freiheit und Demokratie*, адже членство в ЄС є запорукою існування цих загальнолюдських цінностей в Україні.

У головному блоці події (2) спостерігається взаємодія заголовних одиниць зі словами *Krieg, Aggressor, Unterstützung* та *die Europäische Union*: (2) “*Es ist ein EU-Gipfel, der von Anfang an ein großes Thema hat: die Ukraine und deren Krieg gegen den Aggressor Russland. ... Nach seinen Besuchen in London und Paris ist das eine weitere Gelegenheit, um zu unterstreichen, worauf es ihm und seinem*

Land ankommt: auf die weitere Unterstützung durch die Europäische Union – so lange, wie dieser Krieg dauert” (Це саміт ЄС, який із самого початку має тему: Україна та її війна проти агресора Росії. ... Після його візитів до Лондона та Парижа – це ще одна нагода підкреслити те, що важливо для нього та його країни: продовження підтримки з боку Європейського Союзу допоки триває ця війна.

Заголовний іменник *Kampf* взаємодіє у блоці головної події зі словосполученням *Krieg gegen den Aggressor Russland*, яке постає причиною боротьби (*Kampf*) України, а загальний іменник *Unterstützung* (підтримка) позначає у цьому контексті засіб боротьби. У цьому ж структурному блоці повідомлення словосполучення *die Europäische Union* постає виконавцем цієї підтримки, корелюючи зі словосполученням *Freiheit und Demokratie* у заголовку.

У прикінцевому абзаці (3) заголовний іменник *Kampf* взаємодіє з іменниками *Krieg* та *Zerstörung*, а також із словосполученням *die größte anti-europäische Macht der Moderne*: “*Schon in seiner Rede vor dem Europäischen Parlament ließ Selenskyj keinen Zweifel daran, worum es aus seiner Sicht bei diesem Krieg geht: nämlich um einen Kampf gegen die größte anti-europäische Macht der Moderne, die auf die Zerstörung der, wie er es formulierte, “ukrainisch-europäischen Lebensweise” setze. Dagegen kämpften die Ukrainer auf dem Schlachtfeld gemeinsam mit den Menschen in Europa – ein historischer Kampf. Selenskyj sprach in dem Zusammenhang auch von einem totalen Krieg*” (У своєму виступі перед Європарламентом Зеленський не залишив жодного сумніву щодо того, за що, на його думку, йде ця війна, а саме: боротьба з найбільшою антиєвропейською силою сучасності, яка має на меті знищити, за його словами, «українсько-європейський життєвий шлях». З іншого боку, українці билися на полі бою разом із наро-

дами Європи – це була історична боротьба. У цьому контексті Зеленський також говорив про тотальну війну).

У наведеному контексті протиставляються словосполучення *die größte anti-europäische Macht der Moderne* та *ukrainisch-europäische Lebensweise*. Сполучення атрибутиву *historisch* з іменником *Kampf* вербалізує значущість боротьби проти агресора. Іменник *Krieg* сполучається з атрибутивом *total*, позначаючи, що це війна, яка стосується усього світу. Словосполучення *einem totalen Krieg* розташоване у фінальній позиції прикінцевого абзацу тексту новини, а отже, має значний маніпулятивний потенціал. Іншими словами, продуценти цього тексту повідомлення вдало використали риторичні знання про текстопобудову на диспозитивному етапі створення новини.

Висновки. Організація текстів німецькомовних інтернет-новин спирається на риторичні етапи текстопобудови: інвенцію, елокуцію та диспозицію. Задля досягнення впливу на реципієнтів продуценти текстів новинних повідомлень послуговуються висуненням воєнно-політичної лексики в ініціальній позиції речення або абзацу на диспозитивному етапі організації тексту. У цьому разі досліджувана лексика виконує не лише атрактивну функцію, а й маніпулятивну. Вживання воєнно-політичної лексики у фінальних позиціях структурних блоків тексту новини має потужний маніпулятивний потенціал, адже реципієнт краще запам'ятовує не лише те, що згадується на початку, але й в кінці повідомлення. Відбір лексичних засобів воєнно-політичної семантики на елокутивному етапі реалізується вживанням синонімічних та антонімічних виразів з метою аргументативності повідомлення.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні реалізації риторичних способів впливу на інвенційному етапі текстопобудови.

Література:

1. Мосієнко О.В. Номінативна організація американського газетного дискурсу : лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04. Донецьк : Донец. нац. ун-т, 2011. 231 с.
2. Петлюченко Н.В. Публічна харизматична комунікація. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. 2012. Вип. 72. С. 10–17.
3. Потапенко С.І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : монографія. Ніжин : Вид-во Ніжинськ. держ. ун-ту імені Миколи Гоголя, 2009. 391 с.
4. Потапенко С.І. Орієнтаційний простір сучасного англомовного медіа-дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. філол. Наук : 10.02.04. К. : Київ. нац. лінгв. ун-т, 2008. 32 с.
5. Репех Н.В. Лінгвальне втілення семантики початку і кінця в англомовному журнальному дискурсі : когнітивно-риторичний аспект : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04. Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2013. 243 с.

6. Тирон І.В. Особливості структурно-семантичної організації медійного дискурсу (на матеріалі газетних та журнальних медіа-текстів). Нова філологія. 2010. Вип. 38. С. 105–110.
7. Чічановський А.А. Новина в журналістиці: Проблеми практичної політики. К. : Грамота, 2003. 48 с.
8. Щербак О.М. Дискурс німецькомовних інтернет-новин: лінгвориторичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса : Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2016. 20 с.
9. Щербак О.М. Структура та функції антропонімів у німецькомовному інтернет-дискурсі новин. Науковий вісник Чернівецького університету. Серія Германська філологія. 2013. Вип. 668. С. 78–85.
10. Dijk T.A. News Schemata. Studying Writing. Linguistic approaches / S. Greenbaum and Cooper (eds.). Beverly Hills, 140 CA : Sage, 1996. Pp. 155–186.
11. Engel U. Partikeln im Kontrast. Gaudium in scientia linguarum. Ausgewählte Schriften. Wroclaw/Dresden : Neißé, 2006. S. 203–218.
12. Hanisch H. Trickreiche Rhetorik 2100: Psychologische Gesprächsführung, manipulierende Darstellung, unaufdringliches Nudging. Bonn : Books on Demand, 2015. 300 S.
13. Lerer S. Inventing English: The Portable History of the Language. New-York : Columbia University Press, 2007. 316 p.
14. Prozesse sprachlicher Verstärkung. Typen formaler Resegmentierung und semantischer Remotivierung. Linguistik – Impulse & Tendenzen. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2010. 383 S.

References:

1. Mosiienko, O.V. (2011) Nominatyvna orhanizatsiia amerykansko hazetnoho dyskursu : linhvokohnityvnyi i komunikatyvnyi aspekty [Nominative organization of American newspaper discourse: linguistic-cognitive and communicative aspects]. *Candidate's thesis*. Donetsk: Donec. nac. un-t [in Ukrainian].
2. Petliuchenko, N.V. (2012). Publichna kharyzmatychna komunikatsiia [Public Charismatic Communication]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov – Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Romano-Germanic philology series. Methods of teaching foreign languages*, 72, 10–17 [in Ukrainian].
3. Potapenko, S.I. (2009). Suchasnyi anhlomovnyi media-dyskurs: linhvokohnityvnyi i motyvatsiinyi aspekty [Modern English-language media discourse: linguistic-cognitive and motivational aspects]. Nizhyn : Vyd-vo Nizhynsk. derzh. un-tu imeni Mykoly Hoholia [in Ukrainian].
4. Potapenko, S.I. (2008). Oriientatsiinyi prostir suchasnoho anhlomovnoho media-dyskursu [Orientation space of modern English-language media discourse]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. K. : Kyiv. nac. linghv. un-t [in Ukrainian].
5. Repekh, N.V. (2013). Linhvalne vtilennia semantyky pochatku i kintsia v anhlomovnomu zhurnalnomu dyskursi [inguistic embodiment of the semantics of beginning and end in English-language magazine discourse: cognitive-rhetorical aspect]. *Candidate's thesis*. Odesa : Odeskyj nac. un-t im. I.I. Mechnykova [in Ukrainian].
6. Tyron, I.V. (2010). Osoblyvosti strukturno-semantychnoi orhanizatsii mediinoho dyskursu (na materialii hazetnykh ta zhurnalnykh media-tekstiv) [Peculiarities of the structural and semantic organization of media discourse (based on the material of newspaper and magazine media texts)]. *Nova filolohiia – New philology*, 38, 105–110 [in Ukrainian].
7. Chichanovskyi, A.A. (2003). Novyna v zhurnalistytsi: Problemy praktychnoi polityky [News in journalism: Problems of practical politics]. K. : Hramota [in Ukrainian].
8. Shcherbak, O.M. (2016). Dyskurs nimetskomovnykh internet-novyn: linhvorytorychnyi aspekt [Discourse of German-language Internet news: linguistic aspect]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa : Odeskyi natsionalnyi universytet im. I.I. Mechnykova [in Ukrainian].
9. Shcherbak, O.M. (2013). Struktura ta funksiï antroponimiv u nimetskomovnomu internet-dyskursi novyn [The structure and functions of anthroponyms in German-language Internet news discourse]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Seriiia Hermanska filolohiia – Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Series Germanic philology*, 668, 78–85 [in Ukrainian].
10. Dijk, T. A. (1996). News Schemata. Studying Writing. Linguistic approaches / S. Greenbaum and Cooper (eds.). Beverly Hills, 140 CA : Sage [in English]
11. Engel, U. (2006). Partikeln im Kontrast. Gaudium in scientia linguarum. Ausgewählte Schriften. Wroclaw/Dresden : Neisse [in English]
12. Hanisch, H. (2015). Trickreiche Rhetorik 2100: Psychologische Gesprächsführung, manipulierende Darstellung, unaufdringliches Nudging. Bonn : Books on Demand [in English]
13. Lerer, S. (2007). Inventing English: The Portable History of the Language. New-York : Columbia University Press [in English]
14. Prozesse sprachlicher Verstärkung. (2010). Typen formaler Resegmentierung und semantischer Remotivierung. Linguistik – Impulse & Tendenzen. Berlin, New York : Walter de Gruyter [in English]

УДК 811:11

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.3>**Ольга БОДНАР**

кандидат філологічних наук, Західноукраїнський національний університет, вулиця Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна, 46009
ORCID: 0000-0002-5453-9859

Алла БИЧОК

кандидат педагогічних наук, Західноукраїнський національний університет, вулиця Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна, 46009
ORCID: 0000-0001-8211-0059

Ліліана БІЛОГОРКА

викладач, Західноукраїнський національний університет, вулиця Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна, 46009
ORCID: 0000-0002-1930-0818

Olga BODNAR

PhD in Philology, West Ukrainian National University, Lvivska street, 11, Ternopil, Ukraine, 46009
ORCID: 0000-0002-5453-9859

Alla BYCHOK

PhD in Pedagogy, West Ukrainian National University, Lvivska street, 11, Ternopil, Ukraine, 46009
ORCID: 0000-0001-8211-0059

Liliana BILOHORKA

Lecturer, West Ukrainian National University, Lvivska street, 11, Ternopil, Ukraine, 46009
ORCID: 0000-0002-1930-0818

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ ІНФІНІТИВУ ТА ІНФІНІТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

THE STUDY OF TRANSLATION FEATURES OF INFINITIVE AND INFINITIVE CONSTRUCTIONS OF ENGLISH DISCOURSE INTO UKRAINIAN LANGUAGE DURING FOREIGN LANGUAGE LESSONS

*Переклад, як вид мовленнєвої діяльності, виконує важливу соціальну функцію. Важливість правильного адекватного перекладу не оціненна. При перекладі важливо зберегти форму і зміст, беручи до уваги відтворення ідейного змісту оригіналу з характерною для нього стилістичною своєрідністю. Важливою умовою при цьому є зіставлення засобів різних мов зіставляючи функції, які вони виконують у реченні. Тому, важливим є знання і розуміння інфінітиву в англійській мові, його види і функції. При перекладі потрібно брати до уваги ціле речення, щоб правильно визначити функцію інфінітива у реченні. Вміння правильно аналізувати граматичну будову частини мови і речення загалом, правильне конструювання речення в перекладі відповідно до норм мови і жанру перекладу є обов'язковими для адекватного перекладу. При перекладі становить трудність правильне розуміння синтаксичної структури та морфологічного складу речень як мовних елементів, які є безпосередніми носіями предметної інформації. **Мета статті** – дослідити функції інфінітиву та інфінітивних конструкцій у реченні, а, також, способи і засоби їхнього перекладу. Дана мета передбачає певні завдання, які необхідно виконати, щоб досягти мети, а саме: 1) визначення інфінітива, його видів і функцій у реченні; 2) визначення способів перекладу інфінітива та інфінітивних конструкцій з англійської на українську мову. **Наукова новизна** статті полягає у тому, що в даній статті досліджуються різні форми і функції інфінітиву у реченні і продемонстровано всі можливі варіанти перекладів з англійської мови на українську. Тобто, розглянуто лексичне і граматичне значення форм певної частини мови в англійській мові, її синтаксичну функцію у реченні, значення її як компонента певного звороту, беручи до уваги також контекстуальне оточення і норми та особливості української мови. У **висновках** йде мова про результати*

дослідження та аналізу різних можливих способів і варіантів перекладу інфінітиву та інфінітивних конструкцій з проекцією передбачення необхідних подальших досліджень. Продемонстровано основні чинники, які впливають на вибір варіанта перекладу, а саме лексичне і граматичне значення та синтаксична функція інфінітива та інфінітивних конструкцій.

Ключові слова: інфінітив, інфінітивна конструкція, переклад, функція, спосіб, метод, структура.

Translation as a type of communication activity plays an important social function. Correct and adequate translation is very important. It is necessary to preserve a form and content during translation taking into account an idea of the original text with its stylistic peculiarity. An important condition for this is comparison of different methods and functions in two languages. Therefore, the knowledge and understanding of the infinitive in English and its types and functions is very important. It is necessary to take into consideration the whole sentence to determine the function of the infinitive in a sentence. The ability to analyze grammatical structure of a part of speech and sentence in general, a correct building of a sentence according to norms and genre of a language is important to have an adequate translation. A correct understanding of a syntactic structure and morphological components as linguistic elements, which are direct carriers of the information, is important. The aim of the article is to investigate the functions of infinitive and infinitive constructions in a sentence and also types and methods of its translation. The given article predicts the following tasks to be fulfilled to achieve the stated above aim: 1) the definition of the infinitive, its types and functions in a sentence; 2) the definition of the methods of translation of infinitive and infinitive constructions from English into Ukrainian. Scientific novelty. Different types and functions of infinitive in a sentence were investigated and all possible types of translation from English into Ukrainian are demonstrated in the article. In other words, lexical and grammatical meaning of forms of a part of speech in English, its syntactic function in a sentence, its meaning as a component of some phrase taking into account also its context and norms, and peculiarities of Ukrainian language were investigated in the work. Conclusions. The research results and analysis of various possible methods and types of translation of infinitive and infinitive constructions for further investigations are provided in the conclusions. The main reasons having impact on the choice of a type of translation that is lexical and grammatical, and syntactic function of infinitive and infinitive constructions were presented.

Key words: infinitive, infinitive construction, translation, function, way, method, structure.

Актуальність проблеми. З усіх аспектів перекладу найважливішим є мовний аспект, оскільки завдяки мові ми передаємо всю інформацію, що міститься в оригінальних джерелах. Перекладаючи, фахівець має справу одразу з двома мовами. Тому важливим є усвідомлене знання всіх особливостей іноземної та рідної мови. При перекладі варто акцентувати увагу на різні особливості розподілу інформації у реченні, вербальність та номінальність найрізноманітніших фрагментів будови мови, особливості функціонування мовних елементів та їх специфіка, а також еквіваленти у цільовій мові тих мовних явищ вихідної мови (української), що відсутні у цільовій мові. Відомо, що мовленнєвий акт зі своєю іллокутивною та пропозиційною структурами є основною одиницею перекладу. Тому головні перекладацькі операції відбуваються переважно на його основі та в його межах. Суть мовного аспекту перекладу полягає у формуванні пропозиції мовою перекладу, що ґрунтується на основі смислу мовленнєвого акту оригіналу та у відповідності з його іллокутивними характеристиками.

Визначення мети дослідження. Мета статті – дослідження функцій інфінітиву та інфінітивних конструкцій у реченні, а, також, способів і засобів їх перекладу з англійської мови на українську. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: 1) визначення

інфінітива, його видів і функцій у реченні; 2) визначення способів перекладу інфінітива та інфінітивних конструкцій з англійської на українську мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел і публікацій вказують на те, що проблеми перекладу досліджували і досліджують багато науковців: В. І. Карабан, Л. Г. Верба, В. Ю. Паращук, Л. С. Бархударов, В. Є. Куленко, С. Моем та ін.

Проте багато проблем у курсі «Основи перекладу», «Бізнес-комунікація та переклад» нині недостатньо вивчені. У нашій роботі ми будемо вивчати та досліджувати значення інфінітиву та інфінітивних конструкцій в англійській мові. Перспективою у майбутньому буде точний та якісний переклад з англійської мови на українську та навпаки. У майбутньому ці відомості будуть використані при написанні анотацій, перекладі реклами, а також матеріалів міжнародних виставок та конференцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інфінітив (the Infinitive) походить від дієслівного іменника (the Verbal Noun). Як безособова форма дієслова, яка є споріднена до іменника, інфінітив виконує у реченні всі ті синтаксичні функції, які виконує іменник, а саме: підмет, додаток, обставини, означення, частина складного іменного та простого присудка, а також складеного дієслівного присудка.

Найбільш типовою ознакою інфінітива як дієслова є його здатність виражати харак-

тер дії та залог. У ролі безособової форми дієслова інфінітив не може виражати особу, число, відміну. Разом із допоміжним або модальним дієсловом-зв'язкою, які виражають особу, число та час, він утворює простий присудок, складний дієслівний присудок, складний іменний присудок. Інфінітив також може виконувати функції підмета, додатку, означення, обставини. В англійській мові є шість форм інфінітиву, що співвідносяться з чотирма часовими групами, дві з яких мають форму пасивного стану для перехідних дієслів.

Якщо є не перфектний інфінітив, він виражає дію, одночасну з вираженням дієсловом-зв'язкою. Використовується Indefinite Continuous [2].

Активний стан	Пасивний стан
<i>to read</i>	<i>to be read</i>
<i>to be reading</i>	–

Якщо є перфектний інфінітив – він виражає дію, яка передуює тій дії, що виражалася дієсловом-присудком. У даному випадку використовується Perfect та Perfect Continuous.

Активний	Пасивний
<i>to have read</i>	<i>to have been read</i>
<i>to have been reading</i>	

Розглянемо функції інфінітиву в реченні і способи його перекладу.

1. Підмет

To acquire knowledge is every body's duty	Набувати знання – обов'язок кожного	а) перекладається інфінітивом у функції підмета
To tell the truth I don't like this film	Чесно кажучи, мені не подобається цей фільм	б) може бути членом речення. to tell the truth – чесно кажучи; to sum it up – якщо підбити підсумки

2. Додаток

He likes to spend his holidays in the South	Він любить (що?) проводити канікули на півдні	а) перекладається інфінітивом
I want to have a rest	Я хочу (чого?) відпочити	б) перекладається додатковим реченням
He forced her to go with him	Він заставив її піти з ним (щоб вона пішла з ним)	

3. Частина складного іменного присудка

The problem is to do everything without delay	Проблема – зробити все без затримки	Дієслово-зв'язок <i>to be</i> перекладається словами: <i>полягає в тому, щоб</i> ; або зовсім не перекладається
The aim of our research work is to find the necessary data	Мета нашої дослідницької роботи полягає в тому, щоб знайти необхідні дані	

4. Означення

Here is a nice book to read before going to bed	Ось книга, яку добре прочитати перед сном	а) перекладається інфінітивом у поєднанні з іменником, або іменником у родовому відмінку
I have an idea to spend holidays abroad	У мене є ідея провести канікули за кордоном	б) після слів <i>the first, the last</i> перекладається дієсловом в особовій формі в тій часовій формі, в якій стоїть дієслово <i>to be</i>
He was the first to offer his hand to me	Він був першим, хто (який?) протягнув мені руку	в) перекладається означальним додатковим реченням, яке виражає повинність, можливість або майбутній час

5. Обставина

1) мети

I do sports to keep fit	Я займаюся спортом (для чого?), щоб бути у формі	а) при перекладі вводяться сполучники: <i>для того, щоб</i> ; <i>щоб</i> ;
To know a foreign language will you have to work hard	Для того, щоб знати іноземну мову добре, ви повинні старанно працювати [3]	б) перекладається особовою формою дієслова із сполучником <i>що</i>

2) наслідки

Now he is too tired to give us an account of his trip	Він зараз надзвичайно втомився, щоб розказати нам про свою поїзду	в) перекладається інфінітивом зі сполучником <i>для того, щоби; щоби;</i>
This method is not accurate enough to produce any definite results	Цей метод недостатньо точний для того, щоби дати які-небудь визначені результати	г) у функції обставини наслідок іде після прислівників: <i>too, enough, sufficiently;</i> перекладається <i>щоби; для того, щоб</i>
I was too busy to see anyone	Я був дуже зайнятим, щоби бачитися з ким-небудь	

Розглянемо інфінітивні звороти в англійській мові. У сучасній англійській мові є три конструкції, або звороти з інфінітивом:

- 1) об'єктний інфінітивний зворот (the Objective – with – the Infinitive Construction);
- 2) суб'єктний інфінітивний зворот (the Subjective – with – the Infinitive Construction);
- 3) інфінітив з прийменником *for* (the – for – to – Infinitive Construction) [1].

Об'єктний інфінітивний зворот. Конструкція «об'єктний (знахідний) відмінок з інфінітивом» чи «об'єктний інфінітивний зворот» складається із «ввідного» дієслова, займенника. У реченні ця конструкція виконує функцію складного додатку (Complex Object).

Do you expect him to come?	Ти думаєш, що він прийде?
I know her to be a good student	Я знаю, що вона є хорошою студенткою.

Цей зворот використовується після дієслів, які виражають:

- 1) бажання і намір: *to want, to wish, to desire, to intend, to mean;*
- 2) розумове сприйняття: *to know, to think, to consider, to believe, to suppose, to expect, to imagine;*
- 3) наказ, дозвіл, прохання: *to order, to ask, to allow, to have, to made;*
- 4) фізичне сприйняття: *to see, to hear, to feel, to watch, to observe, to notice* (після цих дієслів інфінітив пишеться без частки «*to*»);
- 5) почуття та емоції: *to like, to love, to hate, to dislike.*

На українську мову цей зворот перекладається додатковим означальним реченням із сполучниками *що, щоби, як*.

Іменники чи займенники стають підметами, а інфінітив – присудком додаткового речення. Потрібно зважати як на форму попереднього дієслова, так і на форму самого інфінітива. Indefinite Infinitive передається дієсловом у теперішньому (іноді в минулому) часі; Perfect Infinitive передається дієсловом у минулому часі. Після дієслів *to expect, to hope* найчастіше використовується дієслово в майбутньому часі [5].

Суб'єктний інфінітивний зворот.

Конструкція «називний відмінок з інфінітивом» або «суб'єктний інфінітивний зворот» складається із підмета, «ввідного» дієслова та інфінітиву. У реченні вона виконує функцію складного підмета (Complex Subject).

All students are supposed to study four foreign languages at this university	Припускаємо, що всі студенти вивчають чотири іноземних мови у цьому університеті
--	--

Цей зворот використовується після дієслів, які виражають:

- 1) розумове сприйняття: *to think, to consider, to know, to expect, to believe* т. д.;
- 2) чуттєве сприйняття: *to see, to hear* т. д.;
- 3) ствердження, припущення, повідомлення та ін.: *to suppose, to report, to prove, to turn out, to appear, to seem, to say;* а також словосполучень: *to be (unlikely)– можливо, напевно чи to be certain, to be sure – обов'язково.*

Дієслова *to comb out, to turn out* наявним, *to seem* – здаватися, *to appear* – бути в наявності, *to prove* – бути наявним, *to happen* – траплятися. Решта дієслів, а саме: *is believed, is considered, is said, is reported* набувають характеру ввідних слів. Загалом, на українській мові суб'єктний інфінітивний зворот передається за допомогою неозначено-особового речення [4].

The people of all ancient civilizations are known to have made maps.	Відомо, що люди всіх найдревніших цивілізацій складали карти.
She doesn't seem to be interested in her specialty.	Здається, вона не цікавиться своєю спеціальністю.
The temperature is unlikely to fall these days.	Малоймовірно (напевно чи), що температура знизиться у ці дні.

Потрібно звернути увагу наступних слів у конструкції Complex Subject

- (he) is reported to... передають/повідомляють/повідомляється, що (він)
 (he) is believed to... вважається, що (він)
 (he) is considered to... вважають, що (він)

(he) is thought to... вважають (думають), що (він)

(he) is understood to... вважають, що згідно домовленості (він)

(he) is expected to... очікується, що (він)

(he) is heard to... говорять

(he) is seen to... вважається, розглядається

(he) is felt to... вважають, що (він)

(he) seems to... здається, що (він)

(he) is likely to... по можливості (він)

(he) is unlikely to... малоймовірно, що (він)

(he) happens (happened) to... випадково (він)

(he) is sure (attain) to... обов'язково (він)

(he) is alleged to... говорять, вважають, що (він) якби...

(he) appears to... по можливості (він)

Важливу роль відіграє інфінітив з прийменником *for*. Цей зворот складається із прийменника *for*, іменника чи займенника та інфінітива. Він перекладається на українську мову додатковим реченням. Тип речення залежить від функції, яку виконує зворот у реченні. Найчастіше цей зворот використовується у функції обставини і перекладається в реченні за допомогою сполучників *щоб(и); для того, щоби*.

For the results to be reliable you must have them tested again and again.	Для того, щоб результати були надійними, вам потрібно їх перевірити знову і знову.
It is for you to decide whether to come or not. [4]	Вам приймати рішення, приходити чи ні.

Пасивна форма інфінітива у функції означення зберігає після себе прийменник, з яким вживається це дієслово, і перекладається українською мовою неозначено-особовим реченням [4].

There was nothing to be astonished at	Не було чому дивуватися
This was not a matter to be easily agreed upon	Не таке це питання, щоб його можна було легко погодити

Інфінітив у функції означення може перекладатися дієприкметником або іменником з прийменником.

She shape of things to come is shown by the data obtained by the experts	Характер майбутніх подій можна визначити на підставі даних, отриманих фахівцями
--	---

Речення з інфінітивом у функції означення може перекладатися простим реченням, а модальність при перекладі передається лексично.

He had no objection to make	У нього не було заперечень. Він не міг заперечувати
-----------------------------	---

У випадку, якщо означення вказує на призначення предмета – воно наближається за значенням до обставини мети і, таким чином, воно перекладається означенням або обставиною мети; проте, це залежить від контексту.

They want to submit a new proposal	Вони хочуть внести нову пропозицію
They claim to be working for peace	Вони стверджують, що працюють заради миру

Розглянемо використання інфінітиву у функції обставини результату або наслідку і супутніх обставин. Варто зазначити, що інфінітив результату або наслідку, якому передують слова *such... (as), enough, so..., too..., only* часто має модальне значення і перекладається українською мовою інфінітивом або самостійним реченням із сполучниками *і, але* [5].

This question is too difficult to be settled without further consultations.	Це питання є занадто складне, щоб вирішити його (щоб його можна було вирішити) без подальших консультацій (обговорень).
He managed to obtain this concession from the management only to find that no one really needed it.	Він зміг добитися поступки від адміністрації, але виявилось, що це нікому не потрібно.

Варто зазначити, що у випадку відсутності у реченні з інфінітивом прикметників і прислівників, то інфінітив перекладається самостійним реченням із сполучником *і*.

In 2000 he resigned his post never to return to public life.	У 2000 році він пішов у відставку і більше ніколи не повертався до громадської діяльності.
--	--

Дуже часто інфінітив у цій функції може бути помилково прийнятий за обставину мети. Тільки зміст усього речення, а іноді й більш широкий контекст дає змогу визначити, чи є інфінітив обставиною мети чи результату [1].

Потрібно вказати на те, що інфінітив у функції підмета, предикативного члена, іменної частини складеного присудка і обставини

мети не викликає труднощів при перекладі на українську мову. Як відомо, у цих функціях він перекладається інфінітивом (у функції підмета чи обставини мети) або іменником. Звертаємо увагу на те, що у сполученні з дієсловом *to fail* або іменником *failure* інфінітив передає невдалу спробу дії або просто заперечення і часто перекладається особовою формою дієслова у заперечній формі: [2].

The negotiations failed to come to an agreement.	Учасники переговорів не дійшли згоди (не змогли порозумітися).
--	--

Сполучення слів *is (was) boundz* інфінітивом перекладається *неодмінно, обов'язково мало бути, так мало статися*.

It was bound to happen. Так мало статися.

Інколи, інфінітив може бути в реченні вступним елементом: *to tell the truth* (правду кажучи), *to be frank* (відверто кажучи), *to put it middle* (м'яко кажучи).

Зазначимо, що інфінітив на початку речення може виступати у функції підмета або обставини мети, або не бути вступним елементом. Синтаксичний аналіз речення дає змогу абсолютно точно визначити його функцію.

Висновки і пропозиції. Таким чином, залежно від того, яку функцію у реченні виконує інфінітив, він може перекладатися різними способами, створюючи такі інфінітивні конструкції: суб'єктно-предикативний інфінітивний зворот, об'єктно-предикативний зворот та незалежний прийменниковий комплекс (*for*+ ім'я + інфінітив). Отже, синтаксичні структури інфінітива становлять особливий інтерес для подальшого дослідження, а саме, дослідження та аналіз використання певних сполучникових займенників та прислівників при перекладі інфінітиву ті інфінітивних конструкцій використовуючи підрядні речення.

Література:

1. Зінченко А. Л. Історія дипломатії від давнини до початку нового часу. Київ : Наука, 2004. 220 с.
2. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах. Київ : Знання, 1985. 400 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Вінниця : Нова книга, 2003. 470 с.
4. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. 1. Граматичні труднощі. Флоренція – Страсбург – Гранада – Київ : TEMPUS, 1997. 317 с.
5. Карабан Д. М. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
6. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : Вінниця : Нова книга, 2003. 464 с.
7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова книга, 2001. 448 с.
8. Паращук В. Ю., Грицюк Л. Ф. Практикум з граматики англійської мови. 1–2 курс. Київ : Наука, 1995. 480 с.
9. Шевчук С. В., Шкурятян Н. Г. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник. Київ : Літера, 2000. 688 с.
10. Шмігер Т. В. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя: ключові проблеми та періодизація : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.16 «Перекладознавство» ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 22 с.

References:

1. Zinchenko A. L. (2004). *Istoriya dyplomatiyi vid davnyiny do pochatku novoho chasu* [History of diplomacy from antiquity to new times]. Kyiv: Nauka [in Ukrainian].
2. Levchenko T. I. (1985). *Rozvytok osvity ta osobystosti v riznykh pedahohichnykh systemakh* [Development of education and individual person in different pedagogical systems]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
3. Karaban V. I. (2003). *Pereklad anhliyskoyi naukovoï i tekhnichnoï literatury na ukrayinsku movu* [Translation of scientific and technical literature from English into Ukrainian]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
4. Karaban V. I. (1997). *Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliys'koyi naukovoï i tekhnichnoï literatury na ukrayins'ku movu. Ch. 1. Hramatychni trudnoshchi* [Textbook-Guide in translation of scientific and technical literature into English. Part 1. Grammatical difficulties]. Florence – Strasburg – Granada – Kyiv: TEMPUS [in Ukrainian].
5. Karaban D. M. (2003). *Teoriya i praktyka perekladu z ukrains'koyi movy na anhliys'ku movu* [Theory and practice of translation from Ukrainian into English]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].

6. Korunets I. V. (2003). *Porivnyalna typolohiya anhliys'koyi ta ukrayins'koyi mov* [*Comparative typology of English and Ukrainian*]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
7. Korunets I. V. (2001). *Teoria i praktyka perekladu (aspektnyy pereklad)* [*Theory and practice of translation (aspect translation)*]. Vinnytsya: Nova knyha [in Ukrainian].
8. Parashchuk V. IU., Hrytsyuk L. F. (1995). *Praktykum z hramatyky anhliys'koyi movy 1–2 kurs* [*Practical classes in English Grammar for 1–2 courses*]. Kyiv: Nauka [in Ukrainian].
9. Shevchuk S. V. (2008). *Suchasna ukrayinska literaturna mova* [*Modern Ukrainian literary language*]. Kyiv: Litera [in Ukrainian].
10. Shmiher T. V. (2008). *Istoriya ukrayins'koho perekladoznavstva 20 storichchya: klyuchovi problemy ta periodyzatsiya* [*History of Ukrainian translation studies of the 20th century: key problems and periods of time*]. Kyiv [in Ukrainian].

УДК 811:111:82'42

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.4>**Ольга ЗАБОЛОТСЬКА**

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова Херсонського державного університету
ORCID: 0000-0002-8899-8244

Olha ZABOLOTSKA

Doctor of Pedagogy, Full Professor, Professor of Department of English Philology and World Literature named after Professor Oleh Mishukov, Kherson State University
ORCID: 0000-0002-8899-8244

РЕАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ КУТЮР'Є В МУЛЬТИМОДАЛЬНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ КІНОСТРІЧОК «КОКО ДЕ ШАНЕЛЬ», «DİM GUCCI»)

REALIZATION THE IMAGE OF COUTURIER IN MULTIMODAL ASPECT (CASE STUDY OF FILMS "COCO DE CHANEL", "HOUSE OF GUCCI")

Сьогодні кінотекст і кінодискурс стають актуальним полем для лінгвістичних розвідок. Кінотекст осмислюємо як семіотично ускладнений текст, що існує у вигляді кінофільму, містить загальнотекстові характеристики й специфічні властивості, є продуктом колективного автора й призначений для аудіо-візуального сприйняття реципієнтами. Невербальні засоби допомагають розкрити образ персонажів кінострічок найбільш вдало через освітлення камерою міміки обличчя, фокусуванні на певних деталях або частинах тіла героїв, показу крупним планом очей або рук кутюр'є, музикальним оформленням, підсилюючим емоційний стан героїв або ознаку будь-яких подій. **Мета** статті – визначити невербальні засоби відтворення образу кутюр'є в сучасних кінофільмах. Для реалізації мети важливо вирішити низку **завдань**: 1) систематизувати базові визначення понять «кінодискурс» та «кінотекст» і розкрити співвідношення між ними; 2) встановити кореляцію понять «кінотекст» та «мультимодальність»; 3) визначити засоби реалізації образу кутюр'є в кінофільмі «Коко де Шанель»; 4) виявити особливості розкриття образу кутюр'є у стрічці «Дім Гуссі». **Новизна** визначається тим, що вперше досліджуються невербальні засоби створення образу кутюр'є в кінострічках «Коко де Шанель», «Дім Гуссі». **Висновки**. Послугуючись класифікацією контрибутивних модусів за Е. Берном, виокремлюємо три модуси: візуальний (освітлення і оформлення сцени), звуковий (виключно музика) і реалізований (сценічна дія і мовлення). Шляхом мультимодального аналізу у кінофільмі «Коко де Шанель» виявлено домінування візуального модусу у реалізації жіночого образу кутюр'є: концентрація камери на міміці, жестах, ході героїні, її руках, які творили неперевершені шедеври з легкістю та незвичною швидкістю. У рамках реалізованого модусу показовим є мовлення героїні, яке насичене філософськими висловами та її мудрістю. Аналіз мовного матеріалу кінофільму виявив ключові номінативні одиниці, які допомагають реалізувати образ героїні – *unordinary person, genius, philosopher*. Порівнюючи цей образ жінки-кутюр'є з образом чоловіка-кутюр'є зі стрічки «Дім Гуссі» варто зазначити, що його охарактеризовано такими лексемами як: *style, power, luxury, family business, money, scandal*. У цьому фільмі важливу роль відіграє звуковий модус як реалізатор авторських інтенцій у відтворенні чоловічого образу кутюр'є.

Ключові слова: кінодискурс, образ кутюр'є, мультимодальність, звуковий, реалізований, візуальний модуси.

Nowadays, film text and film discourse are becoming a relevant field for linguistic researches. We interpret a film text as a semiotically complicated text that exists in the form of a film, contains general text characteristics and specific properties, is the product of a collective author and is intended for audiovisual perception by the recipients. Non-verbal means help to reveal the image of the films' characters most successfully through the illumination of facial expressions by the camera, focusing on certain details or parts of the body of the characters, showing a close-up of the couturier's eyes or hands, music that reveals the emotional state of the characters or foresees some events. **The purpose of the article** is to determine non-verbal means of reproducing the image of a couturier in modern films. To realize the goal, it is important to solve the following **tasks**: 1) to systematize basic definitions of the notions "film discourse" and "film text" and reveal the way they are interrelated; 2) to state the correlation between the notions "film text" and "multimodality"; 3) to determine the means of realization of the image of a couturier in the movie "Coco de Chanel"; 4) to define ways of revealing the image of the couturier in the film "House of Gucci". **The novelty** is determined by the fact that non-verbal means of creating the image of a couturier are researched for the first time in the films "Coco de Chanel", "House of Gucci". **Conclusions**. Using the classification of contributory modus proposed by E. Bern, we distinguish three modi: visual (lighting and decoration of the scene), sound (exclusively music) and implemented (stage action and speech). Carrying out a multimodal analysis in the

film "Coco de Chanel" the dominance of the visual modus in the realization of female image of couturier was revealed: the camera's concentration on the facial expressions, gestures, gait of the heroine, her hands, which created her masterpieces with ease and unusual speed. Within the framework of the implemented modus, the speech of the heroine, which is full of philosophical sayings and wisdom, is indicative. Analysis of the linguistic material of the film revealed nominative units that help to realize the image of the heroine – an extraordinary person, genius, philosopher. Comparing the female image of the couturier with the male one from the film "House of Gucci", we can characterize him with such key lexemes as: style, power, luxury, family business, money, scandal. In this film, the sound modus plays a leading role in the realization of the author's intentions in creating the male image of the couturier.

Key words: film discourse, image of couturier, multimodality, sound, implemented, visual modi.

Актуальність дослідження. Останнім часом все більше автобіографічних творів стають об'єктом кінематографічних розвідок. Оскільки більшість людей надають перевагу кінофільмам як різновиду відпочинку та релаксації. Режисери та постановники намагаються створити свій «шедевр» іноді спираючись на вже відомі художні твори, автобіографічні данні. Кінодискурс є предметом дослідження різних наук, але найбільш цікавим є його розгляд з позицій лінгвістики та комунікативної прагматики, оскільки функціями кінодискурсу є не тільки передача інформації та вплив на реципієнта вербальними засобами, а й вираження авторських інтенцій через звуковий, візуальний та реалізований модуси. Тому актуальності набувають дослідження, зосереджені на вивченні особливостях відтворення кіно образів у мультимодальному вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «кінодискурс», «кінотекст», «кіно-сценарій», «кінодіалог», взаємозв'язок між ними, поряд з питаннями жанрової типології кінодискурсу, став об'єктом наукових пошуків багатьох учених, зокрема: М. Єфремової, Г. Зарецької, Т. Крисанової, І. Лавриненко, С. Назмутдинові, Г. Слишкіна, С. Козлофф. Одним із важливих аспектів аналізу кінотексту є мультимодальність. Цією проблемою опікувалися Е. Берн, Т. Вдовіна, О. Воробйова, М. Захарова, Г. Кресс, Т. Крисанова.

Визначення мети дослідження. З огляду на започатковану проблему метою статті є визначення невербальних засобів відтворення образу кутюр'є в сучасних кінофільмах. Для реалізації мети важливо вирішити низку завдань: 1) систематизувати базові визначення понять «кінодискурс» та «кінотекст» і розкрити співвідношення між ними; 2) встановити кореляцію понять «кінотекст» та «мультимодальність»; 3) визначити засоби реалізації образу кутюр'є в кінофільмі «Коко де Шанель»; 4) виявити особливості розкриття образу кутюр'є у стрічці «Дім Гуссі».

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінодискурс, слідом за Г.Зарецькою, визначається як певний текст, що є вербальним компонентом фільму та володіє влас-

тивостями художнього тексту (цілісність, зв'язність, інформативність, комунікативно-прагматична спрямованість), разом з невербальними аудіовізуальними компонентами утворює єдину завершену креолізовану конструкцію, створену колективним автором для перегляду колективним кіноглядачем [цит. за: 5, 417].

Кінодискурс як семіотично ускладнений процес взаємодії автора й кінореципієнта у міжкультурному й міжмовному просторі за допомогою засобів кіномови, потрактовує С. Козлофф [11]. Схожої думки на визначення поняття дотримується І. Лавриненко, котра розглядає кінодискурс як полікодову когнітивно-комунікаційну єдність, поєднання різних семіотичних одиниць в їх нерозривному зв'язку. У такий спосіб кінодискурс реалізується за допомогою вербальних, невербальних та кінематографічних знаків згідно з задумом колективного автора. Вчена відмічає важливість прагматичної спрямованості кінодискурсу, який має на меті відтворення на екрані художньої реальності, створеної колективним автором та її аудіовізуальне сприйняття глядачами [3]. Реципієнт кінодискурсу реконструює смисл кінофільму на основі спільної з колективним автором картини світу. Це зумовлює віддалену й відкладену в часі комунікацію між автором і адресатом.

Під час продукування кінодискурсу відбувається переосмислення реальності, оскільки зображення на екрані не копіює життєві ситуації, а конструює охудожену реальність, тобто глядач сприймає відповідний образ реальності крізь призму авторських смислів. У формуванні цих смислів беруть участь декількох семіотичних систем або кодів (за термінологією Ю. Лотмана): зображальний, словесний і музичний [4]. Так, у єдиному смисловому просторі інтегрується семіотично гетерогенна інформація. Застосування специфічних кінематографічних засобів (кадр, світло, монтаж, ракурс тощо) також засвідчує складний полікодовий характер явища кінодискурсу. Не лише технічні можливості кінематографа вказують на семіотичну складову кінодискурсу, фонаційні, мімічні, кінесичні засоби також утворюють специфічну знакову

систему, котра імплікує певні смисли у контексті.

Співвідношення понять кінодискурс і кінотекст можна інтерпретувати як нерозривне ціле, єдність процесу і продукту. Кінотекст трактують як «завершений аудіовізуальний витвір на екрані» [2], характерними властивостями якого є дискретність, цілісність, зв'язність, проспекція й ретроспекція, локальна й темпоральна віднесеність, інформативність, антропоцентричність, модальність і прагматична спрямованість [3].

Загальнотекстові властивості доповнюються наявністю візуального й звукового рядів, інтертекстуальності та специфічного типу адресованості, оскільки кінофільм є текстом масової комунікації [1].

І. Коваленко та С. Козлофф вказують на домінування невербальних компонентів у структурі кінофільму та наполягають на їх детальному вивченні, оскільки акторська гра, монтаж та звукові ефекти містять значний пласт імпліцитної інформації [11].

Окрім мовлення персонажів у кінострічках задіяні візуальні або невербальні, кінематографічні ефекти та образи, що створюють певну атмосферу кінофільму і становить мультимодальний аспект дослідження кінодискурсу.

З точки зору Т. Крисанової поняття «мультимодальність» розкриває процес формування нових значень семіотичними засобами (модусами) і соціокультурними конвенціями. Усне і письмове мовлення, колір, жести, міміка, інтонація належать до таких модусів. Мультимодальний аспект досліджує вплив ефектів, що виникають в результаті комбінування декількох подібних модусів [2].

Поняття «модус» розуміють як проміжну категорію між малими й великими семіотичними явищами, такими як індивідуальні знаки та цілі семіотичні системи [4]. Г. Кресс визначає два основні модуси: вербальний і візуальний, де останній репрезентуючи конкретні деталі, не відображає абстрактні поняття окрім символів [12, р. 116].

Т. Крисанова характеризує модуси як систему сенсотворення для реалізації додаткового значення: модуси кінотексту (мовлення, звук і зображення) трансформуються двома інформаційними каналами: звуковим і візуальним. Візуальний модус передається реципієнту через візуальний канал (зображення, візуальні ефекти, міміка і жести персонажів). Звуковий модус сприймається через музику, звукові ефекти, шум. У такий спосіб передається вербальна інформація будь-то скрипти або кінодіалоги персонажів [13].

Е. Берн [6] розрізняє модуси інструментальні і контрибутивні. Інструментальні окреслюють технічні компоненти мультимодального тексту: зйомки і редагування фільму, які не представляють певний інтерес для лінгвістичних досліджень, тому при розгляді невербальних засобів передачі авторських смислів акцентуємо увагу на контрибутивних модусах.

Послуговуючись класифікацією контрибутивних модусів за Е. Берном, виокремлюємо три модуси: візуальний (освітлення і оформлення сцени), звуковий (виключно музика) і реалізований (сценічна дія і мовлення). Термін «реалізований» включає міміку або жести, особливості мовлення, інтонацію, що пов'язана з акторською грою та діями персонажа. Мовлення як компонент реалізованого модусу, забезпечує ґрунтовний лінгвістичний аналіз реплік персонажів.

Мультимодальний аналіз кінотексту за Е. Берном передбачає коментування кожного модусу окремо і виявлення їх спільної функції у конкретній ситуації [6]. Кінодіалог, як структурний елемент кінотексту, пов'язаний з відеорядом, для доповнення і пояснення вербального матеріалу та адекватного сприйняття відповідного кінокадру.

На думку професора О. Воробйової будь-який художній і нехудожній текст можна назвати мультимодальним [1], оскільки мультимодальні дослідження розглядають різноманітні дискурсивні утворення серед яких: комікси, реклама, театральна постановка, кінофільм.

Отже, слідом за Е. Берном виділяємо у площині кінофільму 3 модуси (візуальний, звуковий та реалізований), за допомогою яких здійснюється глибше осмислення задуму автора, що на перший погляд приховано від «недосвідченого» глядача.

Відома кінострічка «Коко де Шанель» була створена режисером Анн Фонтен і постановником Филипом Каркасоном у 2009 році.

Драма про кохання та важкий шлях до успіху бідної дівчинки Габрієли Шанель з маленького французького містечка привертає увагу глядача своєю щирістю та відвертістю. Біографічна історія великої кутюр'є не приховує страждань, зневаги та болю, через які пройшла ця визнана світом велика модельєр – митець моди.

Ще у монастирі, куди її відправив батько на навчання разом з сестрою після смерті їхньої матері, маленька Габрієла відрізнялась тим, що справно підшивала одяг дівчат і навіть намагалась вигадати нові деталі буденного сукні.

Закінчивши навчання, дівчина зі своєю сестрою пробує себе як співачка в маленькому кафе, куди увечері завжди приходять розважитися з дівчатами заможні чоловіки. Завдяки голосу сестри Ани і привабливій зовнішності дівчат, молодим куртизанкам вдається підкорити візитерів кафе. Барон закохується в Ану і змушує її зупинити сценічну діяльність заради їхнього кохання. Костюми до виступів шие Коко і навіть вигадує веселу мелодію про маленьке курча Коко. Там Коко знайомиться з графом Бозаном, з яким у неї виникають дружні стосунки і переїжджає до його замку. Хитрими діями вона змушує графа дозволити їй залишитись надовго в замку і завойовує прихильність його друзів. Чоловік полюбить веселі розваги, гучні компанії, світські вечірки, на які Коко не мала що вдягнути, але кожного разу з однієї тканини вигадувала нове вбрання. Іноді навіть сорочки чоловіка були для її фантазії гарним матеріалом. Граф дивувався й навіть пишався кмітливостю жінки – не треба витрачати гроші на її вбрання. Він казав своїм знайомим, що вона не така як усі, трохи дикувата, але неповторна: *“She is not ordinary person, unique one – sometimes wild, but difficult to understand”* [14]. Мовні одиниці *not ordinary person, unique one* уможливають відтворення образу жінки-кутюр’є.

На одній з таких вечірок вона знайомиться з чоловіком з Лондона, який представив себе – як Бой. Згодом він впливає на її духовний розвиток: рекомендує книжки, які варто читати, щоб мати уявлення про навіть звичні речі і вселяє віру в її творчий потенціал і дає гроші на відкриття власної майстерні по виготовленню капелюхів. Не відразу вона закохується в нього, адже на той час був вже заручений з іншою жінкою. Цікаві її роздуми про кохання: *“Love is happiness or suffering?”* – запитує вона у знайомої актриси, для якої Коко не тільки швачка капелюхів, а ще й філософ життя: *“Where have you come from – such philosopher?”* [14]. Лексема *philosopher* характеризує її образ.

Та кохання поглинає її повністю. Вона створює гарні капелюхи, стає незалежною і навіть відмовляється від пропозиції графа одружитися. Вона змінює зачіску – відрізає своє гарне волосся, а за твердженням графа: коли жінка змінює зачіску – вона змінює життя. Цей період – підйом її творчої діяльності і відносно щасливого життя. Коко знайомиться з актрисою, яка сподобалась їй як щира і відверта жінка. Вона зшила їй капелюх зовсім інший, не такий як був тоді у моді. І це привернуло увагу інших жінок. До неї почали звертатися заможні дами і замовляти не тільки

капелюхи, але й різні види одягу. Коко стала відома у Франції. Вона мала власну швейну майстерню, де її геніальний мозок створював неперевершені твори мистецтва – вбрання та одяг для жінок. Барон пишався своїми дружніми стосунками з геніальним кутюр’є: *“You are genius master, I’ve ever met!”* [14]. Номінативні одиниці *genius, master* сприяють реалізації образу жінки-кутюр’є.

Час, який Коко провела на морі разом з коханим, назавжди залишиться в її спогадах до останнього подиху. Життя і щастя руйнує звістка про загибель коханого, який розбився на новій машині по дорозі до Лондона. Ця трагедія Коко, здавалося вона не витримає цього болю: вони мріяли не розлучатися і провести разом два місяця у будиночку, який Бой орендував. Зараз час зупинився і життя проходило повз неї. Її творча та креативна натура допомогла їй вийти з цього стану і вижити: вона створювала все нові і нові костюми, капелюхи, вечірні вбрання. Пройде ще деякий час перш ніж вона створить свою першу та неперевершену колекцію одягу, яка переверне увагу на моду взагалі. Усі захоплювалися її неперевершеним смаком та креативністю у створенні нового. Але не тільки в цьому полягає геніальність Коко Шанель.

Життя навчило її своїй особливій філософії, яка простежується в тих крилатих висловлюваннях, які вражають своєю мудрістю, простотою й унікальністю. Так могла сказати тільки велика людина, якою і була Коко.

– *Girl should be two things: classy and fabulous. ...*

– *A woman has the age she deserves. ...*

– *A woman who doesn’t wear perfume has no future. ...*

– *Adornment, what a science! ...*

– *Elegance does not consist in putting on a new dress. ...*

– *Elegance is refusal. ...*

– *Fashion fades, only style remains the same.*

– *Fashion is architecture: it is a matter of proportions.*

– *Fashion is made to become unfashionable.*

– *I don’t do fashion, I am fashion.*

– *In order to be irreplaceable one must always be different.*

– *It is always better to be slightly underdressed.*

– *Luxury must be comfortable, otherwise it is not luxury.*

– *The most courageous act is still to think for yourself. Aloud.*

– *There are people who have money and people who are rich* [14].

Так вона розмірковує над модою і роллю жінки у створенні свого унікального образу.

Отже, інтерпретаційно-текстовий аналіз кіно тексту “Коко де Шанель” виявив номінативні одиниці, за допомогою яких відтворюється образ жінки митця-кутюр’є *unique, wild, master, unordinary person, genius, philosopher*.

Більш вагомим в створенні образу героїні стають невербальні засоби, серед яких найбільш яскравим є візуальний модус – фокусування камери на руках, обличчі Коко, особливо її очах. Кожного разу коли кутюр’є створює свій шедевр, вона довго дивиться вдаличинь немов вже бачить створені нею речі. Великі й мудрі очі сяють навіть тоді, коли вона плаче. В них, як у прірву, поринають чоловіки, які бачать неосяжну філософську мудрість такої тендітної жінки. Камера показує в цих очах силу і лють жінки, яка ненавидить заможних ледарів, що марно витрачають час і гроші на розваги. У цьому ракурсі показові сцени у замку її друга Бозана, який кожного тижня пригощає своїх розпутних друзів найкращим вином та смачними стравами і влаштовує бали та гулянки. Камера зосереджена на її очах, повних люті, коли вона співає пісню про мале курча, а всі навіть не слухають її бо вони п’яні і лише танцюють і сміються.

Зовсім інший погляд у Коко фіксує камера, коли вона зустрічає коханого чоловіка – її очі усміхаються від щастя.

Питома увага сценариста зосереджена на сценах, коли зображені руки кутюр’є – як швидко вони рухаються і володіють майстерними приладами, як під її руками тканина перетворюється в модний та стильний одяг, аксесуар. І як граційно ці руки тримають сигарети, що вона курить. Є сцени у кінострічці, в яких показана хода героїні – вона йде мов королева, хоча не має такого статусу; струнка фігура Коко тільки підкреслює її величність. Реалізований модус виявляється через мовлення персонажів кінофільмів. Вербальні засоби розкривають образ кутюр’є жінки в її геніальних, але простих фразах та висловах. Не зустрічається у її мовленні метафор, ідіом або прислів’їв, натомість у мові героїні превалюють порівняння та оціночні епітети.

Яскраво підкреслюють характер героїні сцени, в яких емоції її переполюють – міміка обличчя, рухи тіла створюють образ небайдужої особистості, сильною духом, вольової жінки, яка не кричить, не вмовляє, а сталевим голосом висловлює своє невдоволення або вирок. І зрозуміло, що ніщо не може змусити її змінити рішення або думку. Знов у фокусі камери знов її очі та міміка обличчя.

Звуковий модус не так яскраво представлений у кінофільмі. Коко подобаються мелодії, які грає Бозан, коханий Бой. Вона мов зача-

рована цими співами – музика надихає її та створює меланхолічний настрій. У стрічці звуковий модус використовується у позитивному сенсі – він підсилює емоційний стан героїні в щасливі періоди її життя.

Для дослідження чоловічого образу кутюр’є і здійснення компаративного аналізу, розглянемо стрічку “Дім Гуссі”, в якій ціла родина чоловіків створювала взуття, одяг та аксесуари для жінок і чоловіків. Сам бренд Гуссі випромінював стиль, владу та розкіш: “*Gucci is the Style, Power and Luxury!*” [15]. Все, що вироблялося під цією маркою, було високої якості та надійності. Номінативні одиниці *style, power, luxury* характеризують дім Гуссі.

Два брати заснували свій бізнес і розповсюдили його по всій Італії, а потім і у всьому світі. “*Gucci is the Family business!*” [15]. Мовні одиниці *family business* уможливають реалізацію колективного чоловічого образу кутюр’є у цій кінострічці.

Взуття від Гуссі носили тільки заможні чоловіки, шкіряні сумки – заможні жінки, бо все це коштувало дуже багато грошів: “*Gucci is Money!*” [15].

Мовна одиниця *money* сприяє реалізації образу чоловіків-кутюр’є. Гроші – це головне в стилі бренду Гуссі, а не унікальність.

З’являлися і підробки бренду Гуссі, які намагалися заробити гроші на відомому та популярному стилі: пояси для жінок і чоловіків, сумки, взуття.

У кожного із засновників бренду були сини – Маурісіо та Пауло – які лише мали ім’я Гуссі і продовжували бізнес формально. Пауло – невдалий кутюр’є – намагався створити свою унікальну колекцію одягу для жінок та чоловіків з акцентом на новий стиль. Та кожного разу, як він вигадував щось нове – це не мало успіху серед публіки бо виглядало як маскарадне вбрання, замість класичного, стильного. Шанувальникам Гуссі було важко зрозуміти й прийняти таку зміну неперевершеного стилю, багаторічної праці бренду Гуссі.

До співпраці іноді залучали відомих та мало відомих кутюр’є, щоб зберегти повністю панування бренду в усіх напрямках цього бізнесу. Головна умова – витримка стилю бренду Гуссі. Молодий кутюр’є розробив колекцію одягу на прохання Маурісіо, а потім звинуватив дім Гуссі в плагиаті своїх авторських виробів. Це прийняло скандальний поворот і тепер бренд Гуссі став асоціюватися з брудними справами та скандалами. Ні аби яку роль у цьому зіграв і скандал навколо ім’я засновника бренду – батька Пауло – старого

Альдо. Пауло представив Маурісіо докази грошових махінацій з доходами від компанії. В Італії це значний штраф за вчинені махінації, а в США – позбавлення волі. Тож імідж дому Гуссі тепер був заплямований брудними справами з грошима: “*Gucci is the scandal!*” [15]. Лексема *scandal* характеризує сімейний бізнес дому, який не позбавлений скандалів.

Імідж і величезні спадки від продажу товарів бренду Гуссі завжди були у центрі уваги і викликали заздрість у охочих до наживи. Тому здається зрозумілим той факт, що дім Гуссі багаторазово зраджували як представники цієї великої родини, так і ті, хто працював на них: “*Gucci is a huge black lacuna of impute..... It is rear wild beast, which is needed to be defended!*” [15].

Отже, аналіз мовного матеріалу та контекстуальний аналіз фрагментів кінотексту “Дім Гуссі” уможливив виокремлення номінативних одиниць, які створюють комплексний образ митця-кутюр’є *style, power, luxury, family business, money, scandal*.

Мультимодальний аспект представлено в кінофільмі всіма 3 модусами, але здебільшого саме звуковий та візуальний модус підсилюють сприйняття образу героїв. Звуковий модус налаштовує глядачів як на романтичну атмосферу кохання Маурісімо та його жінки, моменти слави та відкриття нових крамниць сімейного бізнесу так і на моменти розпачу – арешт дядька Маурісімо, його втеча від поліції в іншу країну. Музика звучить і перед вбивством Маурісіо коли він на велосипеді без охоронців їде вулицями міста.

З огляду на те, що хоча Маурісіо і був італійцем – темперамент представника цієї національності не відчувався в ньому. Тому ні міміка обличчя, ні очі – не виказували його емоційний стан. Маурісіо був за фахом не кутюр’є, а його кузен – невдаха хоча і намагався створити свій стиль одягу, та це виходило за межі стилю дома Гуссі.

Лише старий Альдо – засновник бренду – хотів зберегти традиції сімейного бізнесу. Камера фокусує різні його емоційні

стани – і радості, і розпачу, і зневіри. Показове у цьому ракурсі його обличчя – жваве і молоде воно перетворюється на страждальне і старе після річниці проведеної у в’язниці. Сльози, які ніколи раніше не можна було побачити на його очах, зараз переповнюють і його душу.

Здійснюючи компаративний аналіз образів кутюр’є в кінофільмах “Коко де Шанель” та “Дім Гуссі” варто зазначити відсутність спільних рис у чоловіків та жінок кутюр’є. На відміну від представників бренду Гуссі, виробити яких купували тільки заможні жінки та чоловіки, або підкреслити свій статус, Габрієла Шанель створювала свої шедеври для жінок різних верст населення бо сама вийшла з бідних і не мала родинного бізнесу. Натомість її творіння – були унікальні та перевернули уявлення про моду та її роль у житті жінки. Вона створила свій стиль одягу. І незаперечним фактом стало те, що образ Габрієли Шанель – митця-кутюр’є – асоціюється з філософським поглядом на життя, моду, красу та інші сфери людського буття. В цьому відношенні її геніальна натура була неперевершеною.

Висновки та пропозиції. Кінотекст осмислюємо як семіотично ускладнений текст, що існує у вигляді кінофільму, містить загальнотекстові характеристики й специфічні властивості, є продуктом колективного автора й призначений для аудіовізуального сприйняття реципієнтами. Невербальні засоби допомагають розкрити образ персонажів кінострічок найбільш вдало через освітлення камерою міміки обличчя, фокусування на певних деталях або частинах тіла героїв, показу крупним планом очей або рук кутюр’є, музикальним оформленням, підсилюючим емоційний стан героїв або ознаку будь-яких подій. Тому у кінострічці «Коко де Шанель» домінує саме візуальний модус, а звуковий модус доповнює образ жінки-кутюр’є. Натомість у кінофільмі «Дім Гуссі» звуковий та реалізований модуси відтворюють колективний образ чоловіків-кутюр’є, які не створювали унікальних речей, а лише підтримували бренд, що приносив гроші і мав статус заможності та влади.

Література:

1. Воробьєва О. П. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вульф: модусы, фразы, фазисы. *Когніція, комунікація, дискурс*. Харків, 2010. № 1. С. 47–74.
2. Крисанова Т. А. Нелінгвальні засоби передачі негативних емоцій в англomовному кінодискурсі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 3 (304). С. 145–150.
3. Лавриненко И. Н. Стратегии и тактики смены коммуникативных ролей в современном англоязычном кинодискурсе: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Харьков, 2011. 260 с.
4. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики. Таллин: Ээсти Раамат, 1973. 137 с.

5. Рингевич В. В. Літературний дискурс і кінодискурс у системі арт-дискурсу. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Т. 16. С. 417–424. <https://doi.org/10.31812/filstd.v16i0.130>
6. Burn A. The kineikonic mode : Towards a multimodal approach to moving image media. London : NCRM, 2013. 25 p.
7. Glass K. Mechanisms for Multimodality: Taking Fiction to Another Dimension / Kevin Glass, Shaun Bangay, Bruce Alcock. – Grahamstown : Afrigraph, 2007. P. 135–144.
8. Hiippala T. An overview of research within the Genre and Multimodality framework. *Discourse Context Media* (2017). Access mode : <http://dx.doi.org/10.1016/j.dcm.2017.05.004>
9. Jewitt C. Glossary of Multimodal Terms.. Access mode : <https://multimodalityglossary.wordpress.com/multimodality/>
10. Jewitt C. Introducing Multimodality. Carey Jewitt, Jeff Bezemer, Kay O'Halloran. – Access mode : https://books.google.com.ua/books?id=tazOCwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
11. Kozloff S. Overhearing Film Dialogue. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 2000. 332 p.
12. Kress G. Multimodality : A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London : Routledge, 2010. 212 p.
13. Krysanova T.A. Cinematic Discourse as a Polycoded and Multimodal Phenomenon. Luts'k : 2017. № 9. P. 14–17.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

14. Coco avant Chanel. URL : <https://www.netflixmovies.com/coco-before-chanel-2009>
15. House of Gucci. URL : <https://www.netflixmovies.com/house-of-gucci-2021>

References:

1. Vorobiova O.P. Slovesnaya golografiya v peizakznom diskurse Verdjinii Vulf: modusu, fractalu, fuzii. *Kognitsiya, komunikatsiya, diskurs*. Kharkiv, 2010. № 1. s. 47–74
2. Krisanova T. Nelingvalni zasobu peredachi negativnih emotsiy v anglo-movnomu kinodiskurse. *Naukovy visnik Shidnoevropeyskogo natsionalnogo universitetu imeni Lesi Ukrainki Seriya "Philologichni nauki"* 2015. № 3 (304). s. 147.
3. Lavrienko I. Strategii i taktiki smenu komunikativnih roley v sovremennom anglo-yazychnom kinodiskurse dis. kand pholol. nayk 10.02.04. Kharkiv, 2011. 260 s.
4. Lotman Yu. Semiotika kino i problema kinoestetiki. Tallin: Esty Raamat, 1973. 137 s.
5. Ringevich V.V. Literaturny diskurs i kinodiskurs u sistemi art-diskursu. *Philologichni studii: Naukovy visnik Krivorizkogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu*. 2017. T. 16. s. 417–424. <https://doi.org/10.31812/filstd.v16i0.130>
6. Burn A. The kineikonic mode : Towards a multimodal approach to moving image media. London : NCRM, 2013. 25 p.
7. Glass K., Bangay Sh., Alcock B. Mechanisms for Multimodality: Taking Fiction to Another Dimension. Grahamstown : Afrigraph, 2007. P. 135–144.
8. Hiippala T. An overview of research within the Genre and Multimodality framework [Electronic resource] // *Discourse Context Media* (2017). Access mode : <http://dx.doi.org/10.1016/j.dcm.2017.05.004>
9. Jewitt C. Glossary of Multimodal Terms [Electronic resource]. Access mode : <https://multimodalityglossary.wordpress.com/multimodality/>
10. Jewitt C., Bezemer J., O'Halloran K. Introducing Multimodality [Electronic resource] Access mode : https://books.google.com.ua/books?id=tazOCwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
11. Kozloff S. Overhearing Film Dialogue. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 2000. 332 p.
12. Kress G. Multimodality : A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London : Routledge, 2010. 212 p.
13. Krysanova T.A. Cinematic Discourse as a Polycoded and Multimodal Phenomenon. Luts'k : 2017. № 9. P. 14–17.
14. Coco avant Chanel. Access mode : <https://www.netflixmovies.com/coco-before-chanel-2009>
15. House of Gucci. Access mode : <https://www.netflixmovies.com/house-of-gucci-2021>

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.5>**Тетяна ІВАСИШИНА**

кандидат філологічних наук, доцент, Національна академія Служби безпеки України,
вул. М. Максимовича, 22, Київ, Україна, 03022
ORCID: 0000-0003-2859-6961

Ольга КОМАРОВА

кандидат філологічних наук, доцент, Національна академія Служби безпеки України,
вул. М. Максимовича, 22, Київ, Україна, 03022
ORCID: 0000-0001-6324-6647

Tetyana IVASYSHYNA

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, National Academy of the Security Service
of Ukraine, Kyiv, 22 M. Maksymovycha Str., 03022
ORCID: 0000-0003-2859-6961

Olga KOMAROVA

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, National Academy of the Security Service
of Ukraine, Kyiv, 22 M. Maksymovycha Str., 03022
ORCID: 0000-0001-6324-6647

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ВОЄННОГО ДИСКУРСУ

PHRASEOLOGISMS AS REPRESENTATIVES OF MILITARY DISCOURSE

Стаття присвячена аналізу неофразем воєнного дискурсу, які з'явилися у період повномасштабного вторгнення росії на територію України. Оскільки фразеологізми стали певними маркерами мовної картини світу, їх вивчення набуло великого значення для дослідження воєнного дискурсу цього періоду. **Метою статті** був аналіз нових чи вже існуючих, але з новим значенням, фразеологізмів у функціонуванні мовної картини світу в період війни. Відповідно до мети було поставлено **завдання**: проаналізувати неофраземи періоду повномасштабного вторгнення росії на територію України; виділити основні тематичні підгрупи неофразем; встановити, які саме фразеологічні компоненти були найактивнішими у зазначений період; з'ясувати, як об'єктивується картина світу українців періоду війни через особливості когнітивного відтворення на рівні фразеологічних новоутворень. У **висновках** зазначено, що неофраземи тематичного поля війни можна розділити за походженням: авторські вислови політиків, захисників, масмедійників, діячів культури й мистецтва тощо. Ключовими у значній кількості неофразем є такі лексеми, як Україна, Перемога, Збройні Сили України. Окрему групу становлять фразеологізми із компонентом-топонімом. Географічна назва як складова фразеологізму має мотивувальне значення, яке координує та упорядковує семантичні компоненти онімів. Також характерним для неофразем періоду війни є використання власних назв, оскільки саме вони найшвидше відображають культурні, політичні та історичні події в суспільстві. Чимало фразеологічних одиниць утворено з певним ключовим дієсловом. Дієслова, які вживаються у формі наказового способу, як правило, виражають побажання, прохання, потребу. Виокремлюється група фразеологізмів, які побудовані на основі антонімії, більшість із них це контекстуальні антоніми. Окрему групу становлять фразеологізми з анімалістичним компонентом (зоонімом або орнітонімом), при цьому, зазвичай, фразеологічні одиниці із зоокомпонентом відображають певні людські риси, які формуються на основі співвіднесення стереотипів порівняння тваринного світу та рис людини, проте в неофраземах періоду війни вони мають персоніфіковану роль світу природи з повною підтримкою в боротьбі з ворогом. Важливим для українців символом життя та свободи була і є земля, тому цілком очевидно, що утворилась група фразеологізмів саме з цим компонентом. Ще одну групу утворюють неофраземи гумористичного або саркастичного характеру, вони, як правило, є певною формою психологічного захисту або куражу у висміюванні недоліків ворога.

Ключові слова: неофразема, фразеологічна одиниця, фразеологічні новоутворення, картина світу, когнітивне відтворення.

The article is devoted to the analysis of neo-phrases of military discourse that appeared during the full-scale invasion of Russia into the territory of Ukraine. Since idioms have become certain markers of linguistic picture of the world of military discourse formation, their study has gained great importance for understanding the complete picture of the world of Ukrainians during the war. **The aim** of the article is to analyze of new or already existing, but with a new meaning, phraseology in the functioning of the linguistic picture of the world during the war. In accordance with the goal, **the task was set**: to analyze neophrases of the period of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine; identify the main thematic subgroups of neophrases; to establish which phraseological

components were the most active in the specified period; to find out how the picture of the world of Ukrainians during the war is objectified through the peculiarities of cognitive reproduction at the level of phraseological neoplasms. **Scientific novelty.** Neophrases of the thematic field of war can be divided according to their origin, namely, into the author's sayings of politicians, defenders, mass media, cultural and artistic figures, etc., as well as folk ones. Key in a significant number of neophrases are such lexemes as Ukraine, Victory, Armed Forces of Ukraine. A separate group consists of phraseological units with a toponym component. Geographical name as a component has a motivational value that coordinates and organizes the multiple semantic components of onyms. Also characteristic of neophrases of the war period is the use of proper names, since these linguistic units are the fastest responding to cultural, political and historical events in society. Many phraseological units are formed with a certain key verb. Verbs that are used in the form of the imperative mood, as a rule, express wishes, requests, needs. A group of phraseological units built on antonymic basis is singled out, most of them are contextual antonyms. A separate group consists of phraseological units with an animalistic component (zoonym or ornithonym, while usually phraseological units with a zoo component reflect certain human traits that are formed on the basis of the correlation of stereotypes of the animal world and human traits, however, in neophrases of the war period they have a personified role of the natural world with full support in the fight against the enemy. The land was and is an important symbol of life and freedom for Ukrainians, so it is quite obvious that a group of phraseological units with this component was formed. Another group is formed by neophrases of a humorous or sarcastic nature, they are, as a rule, a certain form of psychological protection or mocking the enemies shortcomings.

Key words: neophrase, phraseological unit, phraseological neoplasms, picture of the world, cognitive reproduction.

Постановка проблеми. Дата 24 лютого 2022 року увійде в підручники з історії країн світу, й України зокрема, як віха поділу цивілізаційного розвитку навпіл як у часовому, так і світоглядному аспектах. В умовах повномасштабної війни російської федерації Україні вдалося силою стійкості національного духу мобілізувати прогресивне людство в боротьбі зі злом. Опинившись на межі глобальної катастрофи у вигляді третьої світової війни, демократичний світ зробив свій вибір – планета має жити, а Україна – перемогти!

У становленні всесвітнього комунікативного простору визначальна роль належить мові, бо саме за її посередництвом об'єктивується буття. У той же час, лінгвокогнітивні особливості формують картину світу, яка віддзеркалює це буття, та мовна картина світу, яка виступає певним фіксатором цього відображення. Кожну індивідуальну картину світу визначають просторові, кількісні, часові, етнічні, соціальні та інші фактори. Мовну картину світу кардинальним чином змінила війна росії проти України. Через небачене досі трагічне усвідомлення реальності, крізь призму тривог і втрат людство швидкими темпами переживає психосоціальні трансформації. Поява під час війни нових лексем, зокрема фразеологізмів, закономірне явище, оскільки в мові кодується сила народу, його прагнення, сподівання й можливості. Мова народу є показником способу його життя та мислення, що нерозривно пов'язане зі словом. Думки, у свою чергу, є специфічним унікальним інструментом, з допомогою якого створюється світ, формуються способи поведінки людини. Отже, наш світ – це відображення наших думок, а відповідно процес самоусвідомлення, самоідентифікації.

Актуальність проблеми. Оскільки найважливіші знання про світ та про себе людина отримує на основі дискурсивного мислення, роль мови як найважливішого засобу пізнання набуває неабиякого значення. Під час війни нові слова, словосполучення, а особливо фраземи стали своєрідними маркерами формування мовної картини світу воєнного дискурсу.

З огляду на зазначене метою статті є аналіз нових чи вже існуючих, але з новим значенням, фразеологізмів у функціонуванні мовної картини світу в період війни. Відповідно до мети поставлено **завдання:** проаналізувати неопраземи періоду повномасштабного вторгнення росії на територію України; визначити основні тематичні підгрупи неопразем; встановити, які саме фразеологічні компоненти були найактивнішими у зазначений період; з'ясувати, як об'єктивується картина світу українців періоду війни через особливості когнітивного відтворення на рівні фразеологічних новоутворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологія в усі часи викликала інтерес як вітчизняних, так і закордонних мовознавців, тому існує значна кількість різнопланових наукових доробків. Досліджуючи сучасні процеси, що відбуваються у фразеології, варто згадати праці О. А. Стишова, який розглядає джерела оновлення і збагачення корпусу фразеологічних одиниць в суспільно-політичному дискурсі [12], І. Патена – вивчає фразеологічні інновації у масмедійному дискурсі періоду пандемії COVID-19 [8], питанням класифікації фразеологізмів присвячено роботи А. Максимової [7], досягнення експресивності в тексті за допомогою фразеологічних одиниць розглянуто в доробку М. В. Ідзьо [4]. Також заслуговують уваги

розвідки із зазначеної тематики таких лінгвістів, як Л. М. Пашинська [9, 10], Ю. Вознюк [3], І. Глуховцева [1], Н. Лисецька [6], Д. Сизонов [11] та інших. У 2022 році вийшов друком глосарій, у якому зібрано фразеологізми періоду російсько-української війни та перекладено їх на 12 мов [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. «Незборима сила духу нації, що віками гартувалася в душах та серцях українців, стала єдиним фронтом протистояння ворогу не лише зброєю, але і потужним словом. Кожна знакова подія, кожна новина з поля бою, кожен біль та віра в перемогу матеріалізувалися в крилатих висловах як унікальних світоглядних атрибутах могутності народу» [5, с. 4].

Короткі за будовою, завершені за змістом, глибокі за наповненням, афоризми легко запам'ятовуються, відтворюючись у відповідному асоціативному контексті. Розширюючи духовний світ і формуючи нові переконання, цілісні за значенням лексичні звороти сприяють пізнанню явищ буття. Величезний потік інформації, яку водночас важко осмислити, та динамізм життя відводять особливу роль фразеологізмам у сучасному комунікативному просторі.

Існує чимало класифікацій фразеологізмів. Утім, фразеологізми тематичного поля війни можемо розділити за походженням, це як авторські вислови відомих діячів: політиків, зокрема Президента України, захисників, масмедійників, митців тощо, а також невстановленого авторства. Набуваючи популярності такі фраземи зазвичай втрачають авторство й стають маркерами беззаперечної Перемоги, як-от: *Виклик прийнято! / Вистоїмо! Переможемо! Помстимося! / Вірю в Збройні Сили України! / Горить, палає техніка ворожого. Рідна Україна переможе! / Доброго вечора, ми з України! / Доброго ранку, ми з України! / Перемога буде за нами! / Слава нашим Захисникам! Слава ЗСУ! / Слава Україні! Героям Слава! / Увесь світ за Україну! / Україна вражає! / Україна понад усе! / Усе буде Україна!*

Як правило, в таких фраземах ключовими лексемами є *Україна, Перемога, Збройні Сили України* тощо.

Спостерігаємо чимало фразеологізмів із компонентом-топонімом, що актуалізує важливе місце локації, наприклад: *Взяти Київ за три дні / Побачити Чорнобаївку – і/та померти / Русня під Ізюмом / У чому Ваш секрет? Я із Херсона / Херсон – це Україна! / Мелітополь – це Україна / Маріуполь – це Україна! / Херсон взяли повністю? Ні, тільки хер / Це Контотоп. Тут кожна друга жінка – це відьма!*

Варіативність висловів, типу *Херсон – це Україна / Мелітополь – це Україна / Маріуполь – це Україна*, засвідчують усталеність фраземи в контексті важливості та цілісності понять. Посередництвом мотивувального значення формується асоціативна проєкція між внутрішнім змістом та формою поняття. Географічна назва як компонент фразеологізму має мотивувальне значення, яке координує та упорядковує множинні семантичні компоненти онімів, створюючи, водночас, єдину цілісну семантичну структуру. Ономасіологічна ознака знаходиться у певному відношенні до ономасіологічного базису, таким чином зв'язок фіксується як словотвірне або мотивувальне значення в структурі топоніма.

Вживання власних назв у неофраземах періоду війни має дуже сприятливе підґрунтя, оскільки саме ці мовні одиниці найшвидше реагують на культурні, політичні та історичні події в суспільстві: *Коли ти вже не головний Кім у світі / Крим наш! Кім – краш! / Не поширюйте в мережах, де шукать Бандеру / Носки, як у Кіма.*

Чимало фразеологічних одиниць утворено з певним ключовим дієсловом, наприклад: *живи*. Фразеологізми із компонентом «живи» вказують на різні причини, обставини, які об'єктивують дію, а також на ті події, які її супроводжують. Дієслово у формі наказового способу при цьому виражає побажання, прохання, потребу. Фразеологізми такого типу свідчать про глибоку тривогу, хвилювання про захисників, віру в повернення з поля бою.

Живи, бо мамі дуже треба зять / Живи, бо мене (авто) давно не прогрівали / Живи, бо мені ще пару шукати / Живи, бо тобі ще на штори здавати / Живи, бо тобі ще ходити по помитому / Живи, бо треба город садити / Живи, бо треба городи копати / Живи, бо треба картоплю копати.

За структурою викоремлюються фразеологізми, які побудовані на антонімічній основі, наприклад: *Війна людей доброї волі проти людей чорної волі / Зеленський – молодець, а путіну капець / Київ москву охрестив, Київ москву відспіває / Росіяни плачуть над айфонами, українці – над людьми.*

Більшість із них це контекстуальні антоніми: *молодець – капець, айфонами – людьми; доброї волі – чорної волі* (протистояння світлих і темних сил) тощо.

Окрему увагу заслуговують фразеологізми, в яких відбулися певні трансформації на різних рівнях, наприклад: заміна компонента (*Моя хата всюди / Моя хата не скраю / Світає, край неба палає, арта в темнім гаї орків зустрічає*); розширення компонентного

складу (*Казань брав, Астрахань брав, Київ – не можу! / Ой на горі москаля ждуть, а по-під горою, яром, долиною ЗСУ йдуть*) тощо.

Також з'явилась ціла низка нових фразеологізмів із використанням назв новітньої зброї, при цьому час виникнення таких фразеологізмів відповідає часу її поставок Україні партнерами: *Війна дронів / Найкращий пастух баранячих отар – байрактар / Поплавився в русні інвентар. Байрактар / Самі герої воюють в ЗСУ, і джавеліни, і байрактари за Україну б'ють русню! / У них карабіни – у нас джавеліни*.

Фразеологізми з анімалістичним компонентом (зоонімом, орнітонімом) становлять іншу групу, наприклад: *Береже мирний сон пес-піротехнік Патрон / Бойові птахи України / Ворона з тероборони / Синичка палить русню день і нічку / Той самий «хаскі» / Українська бойова синичка – стане отруйною російська водичка*.

Зазвичай фразеологічні одиниці, у складі яких є зооніми, відображають певні людські риси, формуються на засадах співвіднесення стереотипів тваринного світу та рис людини, проте в нашому випадку маємо персоніфіковану роль світу природи – повна підтримка в боротьбі з ворогом.

Для українців земля завжди була символом свободи й життя, тому народна творчість відразу віддзеркалила це у неологізмах: *Вони ходили по копаному / А хто їх [орків] по копаному пустить? / Не хвилюйся, окупанте, в нас земля родюча. Пряника немає, лиш козацька шабля / Покладіть [орки] насіння в кишені, щоб хоч соняшники проросли / Росіяни думали, що йдуть на нашу землю. Але ж ми їм тисячі разів казали, що не «на», а «в» / Ти хотів землі цієї, тож тепер змішайся з нею*.

Для українців, власне як і для багатьох інших народів, гумор є однією з форм психологічного захисту та куражу. Українці, маючи тонкий розум, завжди підмічають і висміюють недоліки ворогів, а саме масову неосвіченість, пиятику, безпідставну «велич», тощо: *Друга армія світу? Ой, не смійтеся / Друга армія світу? Ой, я вас умоляю / Єдина високочастотна зброя росії – телевізор. Вражає мозок, навіть коли його немає / Найсиніша армія світу! / Орки світяться від щастя? Ні, від радіації*.

Також можна зазначити, що утворилась група неологізмів, які мають загальновідомого автора і конкретний час виникнення, вони були настільки влучними і характерними для конкретного періоду життя українців, що миттєво увійшли в обіг, до таких неологізмів можна віднести такі: *Суки, нах*й з України і*

нашого села! / Я зараз покажу, звідки на Білорусь готувався наступ... / Якщо паливо закінчилося, гребіть веслами, москалі / Можете використовувати весла.

Від деяких неологізмів цієї групи розвинулися похідні одиниці: *Російський корабель, іди нах*й! / Іти за російським кораблем*.

Досить часто в текстах періодичних видань використовують трансформації паремій для створення певного стилістичного ефекту, переконання та емоційності [8, с. 127]. Крім семантичної трансформації відбувається і заміна лексичного складу фразеологізму – замість *язик до Києва доведе*, використовуються *язик до Мінська доведе*. Ефект несподіваності створюється при заміні компонента фразеологічної одиниці, при цьому чим далі одне від одного розташовані семантичні поля первісного компонента й замітника, тим сильніше експресивний ефект заміни: *Я, звісно, не принцеса, але і ти не губернатор Миколаївської області*.

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши неологізми періоду повномасштабної війни в Україні, можемо зазначити, що саме фразеологізми повною мірою відображають настрої та почуття народу. Абсолютно всі неологізми мають підґрунтя, свою історію виникнення, вони зрозумілі переважній більшості і не потребують додаткових роз'яснень. Цікавим фактом є надзвичайно швидка реакція народу на події, що відбуваються протягом відносно короткого періоду війни. Неологізми з'являються практично у реальному часі, протягом короткого часу стають загальнонародними і, подеколи, так само швидко відходять на периферію. Мабуть, мало який період життя народу може викликати такий шалений потік неологізмів.

Розмаїття ключових компонентів неологізмів (Україна, Перемога, Збройні Сили) вказує на творчий потенціал українців, незламність сили духу, любов до Батьківщини. Водночас бачимо в них сарказм та висміювання негативних рис ворога, що спрямовано на вияв емоцій, зневажливого ставлення та презирства. Можемо чітко розділити неологізми, на групи «своїх» із позитивними рисами та «чужих» – із негативними.

До активних компонентів у неологізмах можна віднести топоніми, зооніми, власні імена, дієслова в наказовому способі тощо. Окрему групу становлять фразеологізми, які мають конкретного автора і стали загальноживаними, при цьому вони зазнають трансформацій, набувають похідних форм, розширюють семантику тощо.

Фразеологізми завжди виступають репрезентантами світосприйняття народу, його

ключовими концептами – неофраземи періоду російсько-української війни не стали винятком. Із часом деякі фразеологічні одиниці відійдуть на периферію й будуть важко зрозумілими для майбутніх поколінь без згадки контексту або подій, а інші – наза-

вжди увійдуть у широкий обіг, але одне беззаперечно – робота лінгвістів із лексикою і фразеологією цього періоду ще попереду, аби проаналізувати та пояснити вираження віри народу в Перемогу через потужну силу слова.

Література:

1. Глуховцева І. Я. Динамічні процеси у фразеології української мови. *Філологічний часопис*, 2018. Вип. 1 (11). С. 13–20.
2. Власенко Л. В., Тригуб І. П. Фразеологічні одиниці та їх класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія, 2019. № 39. Т. 3. С. 10–13.
3. Вознюк Ю. Неосемантизми в складі нових українських фразеологізмів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія, 2020. № 44. Т. 2. С. 459–462.
4. Ідзьо М. В. Фразеологічні одиниці як засоби мовної експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ. *Мовознавство*, 2016. № 3. С. 69–76.
5. Крилаті вислови на варті України: прислів'я та приказки українською, англійською, арабською, китайською, німецькою, перською, польською, румунською, словацькою, турецькою, угорською, французькою, чеською мовами : глосарій / авт. колектив. Київ : 7БЦ, 2022. 188 с.
6. Лисецька Н. До питання актуальних фразеологічних інновацій сучасної німецької мови. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Мовознавство, 2015. № 3. С. 254–259.
7. Максимова А. Я. Класифікація інноваційної фразеології сфери економіки та бізнесу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика, 2022. Т. 33 (72), № 2. Ч. 1. С. 235–238.
8. Патен І. «Ковідний синдром» у масмедійній фразеології (на матеріалі української та англійської мов). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологія», 2021. № 48. С. 122–129.
9. Пашинська Л. М. Походження фразеологічних неологізмів (на матеріалі сучасних українських ЗМІ). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія, 2010. Вип. 20. С. 56–62.
10. Пашинська Л. М. Детермінологізація як спосіб формування неофразем у сучасному українськомовному мас-медійному просторі. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія, 2017. Т. 20, № 1. С. 97–102.
11. Сизонов Д. Ю. Нова медійна фразеологія в бізнес-комунікації. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 2015. Вип. 31. С. 44–57.
12. Стишов О. А. Неофраземи в суспільно-політичному дискурсі українських мас-медіа. *Філологічні студії* : збірник наукових праць, 2015. Вип. 4. С. 19–23.

References:

1. Glukhovceva, I. (2018). Dynamichni procesy u frazeologii ukrajinskoji movy [Dynamic processes in the phraseology of the Ukrainian language]. *Filolohichnyj chasopys – Philological journal*, 1(11), 13–20 [in Ukrainian].
2. Vlasenko, L. V., & Tryhub, I. P. (2019). Frazeolohichni odynci ta jikh klasyfikacija [Phraseological units and their classification]. *Naukovyy visnyk Micznarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filologia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*. 39., T. 3, 10–13 [in Ukrainian].
3. Vozniuk, J. (2020). Neosemantyzmy v skladi novykh ukrajinskykh frazeolohizmiv [Neo-semanticisms in the composition of new Ukrainian phraseological units]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serija: Filologia – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology*, 44, T. 2, 459–462 [in Ukrainian].
4. Idzo M. V. (2016). Frazeolohichni odynci jak zasoby movnoji ekspresyvizaciji v textakh suchasnykh polskykh ZMI [Phraseological units as means of language expressiveness in the texts of modern Polish mass media]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 3, 69–76 [in Ukrainian].
5. Author collective. (2022). *Krylati vyslovy na varti Ukrajiny : pryslivja ta prykazky ukrajinskoju, anhlijskoju, arabskoju, kytajskoju, nimeckoju, perskoju, polskoju, rumunskoju, slovackoju, tureckoju, uhorskoju, francuzkoju, cheskoju movamy: hlosarij* [Winged expressions on the guard of Ukraine: proverbs and sayings in Ukrainian, English, Arabic, Chinese, German, Persian, Polish, Romanian, Slovak, Turkish, Hungarian, French, Czech languages: glossary]. Kyjiv: 7BC [in Ukrainian].
6. Lysecka, N. (2015). Do pytan'ia aktualnykh frazeolohichnykh innovacij suchasnoji nimeckoji movy [On the question of actual phraseological innovations of the modern German language]. *Naukovyy visnyk Shkhidnojeuropejskoho nacionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Philological sciences. Linguistics*, 3, 254–259 [in Ukrainian].

7. Maksymova, A. J. (2022). Klasyfikacija innovacijnoji frazeolohiji sfery ekonomiky ta biznesu [Classification of innovative phraseology in the field of economics and business]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serija: Filologhia. Zhurnalistyka – Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: Philology. Journalism*, 33 (72), 2, Ch. 1, 235–238 [in Ukrainian].

8. Paten, I. (2021). “Kovidnyj syndrom” u masmedijnij frazeolohiji (na materialy ukrajinskoji ta anhlijskoji mov) [“Covid syndrome” in mass media phraseology (on the material of the Ukrainian and English languages)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prac Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serija: Filologhia – Problems of the humanities: a collection of scientific works of Ivan Franko Drohobysk State Pedagogical University. Series: Philology*, 48, 122–129 [in Ukrainian].

9. Pashynska, L. M. (2010). Pokhodzhennia frazeolohichnykh neolohizmiv (na materialy suchasnykh ukrajinskykh ZMI) [The origin of phraseological neologisms (on the material of modern Ukrainian mass media)]. *Naukovyj visnyk kafedry JUNESKO Kyjivskoho nacionalnoho lingvistychnoho universytetu. Filologhia, pedahohika, psykholohia – Scientific Bulletin of the UNESCO Department of the Kyiv National Linguistic University. Philology, pedagogy, psychology*, 20, 56–62 [in Ukrainian].

10. Pashynska, L. M. (2017). Determinolohizacia jak sposib formuvannia neofrazem u suchasnomu ukrajinskomovnomu mas-medijnomu prostori [Determinologizing as a way of forming neophrases in the modern Ukrainian-language mass media space]. *Visnyk Kyjivskoho nacionalnoho lingvistychnoho universytetu. Serija: Filologhia -Bulletin of the Kyiv National Linguistic University. Series: Philology*, 1, T. 20, 97–102 [in Ukrainian].

11. Syzonov, D. J. (2015). Nova medijna frazeolohia v biznes-komunikacii [New media phraseology in business communication]. *Aktualni problemy ukrajinskoji lingvistiky: teoria i praktika – Actual problems of Ukrainian linguistics: theory and practice*, 31, 44–57 [in Ukrainian].

12. Styshov, O. A. (2015). Neofrazemy v suspilno-politychnomu dyskursi ukrajinskykh mas-media [Neophrases in the socio-political discourse of the Ukrainian mass media]. *Filolohichni studiji: zbirnyk naukovykh prac – Philological studies: a collection of scientific papers*, 4, 19–23 [in Ukrainian].

УДК 81'373=112.2=161.2

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.6>**Галина МЕЛЕХ**

кандидат філологічних наук, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Тараса Шевченка, 24, м. Дрогобич, Львівська обл., Україна, 82100
ORCID: 0000-0003-3597-7359

Halyna MELEKH

PhD in Philology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Taras Shevchenko Str., Drohobych, Ukraine, 82100
ORCID: 0000-0003-3597-7359

**ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ МОТИВАТОРІВ
НОМІНАЦІЇ РОСЛИН У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ****APPEARANCE AS ONE OF THE MAIN MOTIVATORS OF PLANT
NOMINATION IN GERMAN AND UKRAINIAN LANGUAGES**

Стаття присвячена класифікації та опису мотиваторів рослин у німецькій та українській мовах за ознакою зовнішнього вигляду. Дослідження проведено із врахуванням психоментальних особливостей номенотворчості та етнічної колективної свідомості обох народів.

Усі виокремлені мотиватори умовно поділені на дві групи: об'єктивні фактори – форма окремих частин рослин, та оцінний фактор, тобто суб'єктивні судження про зовнішній вигляд рослин. Основною диференційною ознакою при окресленні зовнішнього вигляду є форма квітки, листка, плода, стебла, кореня тощо.

Основою мотивації у цій групі рослин є порівняння та метафора. Об'єктом метафоризації слугують зооніми та орнітоніми, різноманітні артефакти неживої природи, люди, при залученні назв яких спостерігаємо соціальний фактор типу багач-бідняк тощо. Серед зоонімів найчастіше використані назви kota, зайця, ведмедя, коня, кози, їжачка, цапа, барана, а також назви плазунів та комах. Орнітоніми слугують для порівняння окремих частин їхнього тіла з частинами рослин, найчастіше співставляються назви курки та півня.

Важливим компонентом номінації виступають соматизми, це можуть бути назви як частин тіла людини, так і тварини, які стають основою порівняння для коренів, квітів, стебел, суцвіть, листків, плодів чи бутонів. Найчастіше використовуються соматизми голова, нога та око як частини тіла тварини чи людини.

Значущим чинником номінації вважаємо залучення назв кольорів у процес називання, найчастіше використані світлі кольори та відтінки для характеристики квітів, рідше темні для означення коренів чи стебел.

Незважаючи на універсальність фітонімів та наявність одних і тих самих рослин як у німецькій, так і в українській номенклатурі, народні назви побудовані в обидвох мовах на різних мотиваційних основах. Спільним компонентом об'єднана незначна частина досліджуваного матеріалу, припускаємо частково її спільне походження із латинського першоджерела, хоча етимологічні словники фіксують їх як окремі неперекладні народні назви.

Ключові слова: метафора, зоонім, фітонім, номінативний акт, соматизм.

The article deals with the classification and description of motivators of plants in German and Ukrainian languages on the basis of appearance. The research was conducted taking into account the psychomental peculiarities of naming and the ethnic collective consciousness of both peoples.

All the distinguished motivators are conditionally divided into two groups: objective factors – the shape of individual plant parts and evaluative factors, i.e. subjective judgments about the appearance of plants. The main differentiating sign in defining the appearance is the shape of a flower, leaf, fruit, stem, root, etc.

Comparison and metaphor are the basis of motivation in this group of plants. The object of metaphorization is zoonyms and ornithonyms, various artifacts of inanimate nature, people, when using the names of which we observe a social factor such as rich-poor, etc. Among zoonyms, the most commonly used names are cat, hare, bear, horse, goat, hedgehog, goat, ram, as well as names of reptiles and insects. Ornithonyms are used to compare certain parts of their bodies with parts of plants, the names of chicken and rooster are the most often compared.

An important component of the nomination is somatisms, these can be the names of both human and animal body parts that become the basis of comparison for roots, flowers, stems, inflorescences, leaves, fruits or buds. The most commonly used somatisms are head, leg and eye as parts of an animal or human body.

We consider the involvement of color names in the naming process to be a significant factor in the nomination, light colors and shades are most often used to characterize flowers, less often dark colors are used to denote roots or stems.

Despite the universality of phytonyms and the presence of the same plants in both German and Ukrainian nomenclature folk names are created in both languages on different motivational bases. A minor part of the researched material is combined by a common component, we assume its common origin from the original Latin source, although etymological dictionaries record them as separate untranslatable folk names.

Key words: metaphor, zoonym, phytonym, nominative act, somatism.

Постановка проблеми. Трактування природи має як загальнолюдські, так і національні відтінки, марковані специфікою світобачення, умовами та способом життя, релігією, а зрештою і практичними та географічними чинниками. Пізнаючи наявну реальність, фітоніми належать до важливої лінгвістичної складової світогляду людини як вищого рівня її духовного світу [5, 217]. Горнилом творення народних номінацій рослин було, природно, сільське населення, позаяк знаходилося найближче до природи, селяни в більшій мірі співіснували з магією та рослинністю, тому мусіли ідентифікувати різні флорономени, маркуючи у них те, що впадало у вічі, приносило користь чи шкоду, годувало, лікувало тощо. Для аналізу ми обрали один із цих мотивів, а саме зовнішній вигляд рослин, що є актуальним для відновлення все більш зникаючого фонду народноетимологічних назв рослин, а порівняльний аспект дослідження дає нам змогу окреслити світогляд обидвох етносів, розкрити особливості їхніх естетичних смаків через призму номінаційності у сфері ботаніки.

Аналіз останніх досліджень. В українській мові є ціла низка досліджень, присвячених мотиваційним особливостям українських фітонімів, найбільш вагомими працями, в яких проаналізовані народноетимологічні назви є словники Ю. Кобіва та І. Сабодаша. Щодо дослідження німецьких фітонімів на базі народної етимології, слід відзначити праці М. Фішера, П. Зайденштікера. Порівняльного аналізу народних назв рослин на основі німецької та української мов практично не проведено, у чому вбачаємо актуальність запропонованого дослідження. Однією з ключових проблем такого дослідження є виокремлення саме народноетимологічної назви, оскільки в системі ботанічної номенклатури тісно переплетені три сфери номінації: наукова латинь, з якої у мову-реципієнт здійснюється переклад, офіційна номенклатура, сфера народного назовництва.

Мета статті. Мету статті вбачаємо у класифікації та аналізі мотиваторів фітонімів з погляду їх зовнішнього вигляду для відображення психоментальних особливостей номінаційності та етнічної колективної свідомості українського та німецького народу. Поставлену мету зреалізовано через виконання конкретних завдань: 1) дібрати матеріал для дослідження; 2) виокремити мотиватори, що слугують для утворення фітонімів; 3) визначити механізми творення шляхом окреслення продуктивних моделей творення фітонімів; 4) описати та зіставити отримані результати.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження ми обрали описові методи, а також прийоми компонентного аналізу. Для порівняння специфіки номінативного акту у порівнюваних мовах застосовано компаративну методiku у поєднанні із статичними даними, які слугують для верифікації отриманих результатів. На перших етапах дослідження застосовано семантичну реконструкцію, яка покликана розкрити первісні мотиви номінації досліджуваних одиниць.

Для аналізу ми обрали лише рослини, утворені на основі народної мотивації, «тому що саме в таких назвах найповніше відображена національно-культурна специфіка, що дає змогу реконструювати етноспецифічні закономірності мислення, на відміну від літературних назв, які в ботанічній номенклатурі найчастіше є запозиченнями або кальками з латинських наукових назв» [1, 125]. Оглядаючи народні назви рослин, ми звертаємо свій погляд у душу народу, яка відкривається точними спостереженнями, іронічно-жартівливими заввагами чи то власними гедоністичними почуттями у формі номінації диких та культивованих рослин. Як універсальна категорія флороназви досліджуваної лексикомотиваційної групи (під лексико-мотиваційною групою розуміємо тематично окреслену групу лексики (фітоніми), об'єднану на основі певного мотиватора) виявляють в обох мовах спільні мотиваційні ознаки, які, проте, різняться квантитативно. Функціонування народних назв у сучасній мові можна розглядати з двох очок зору: з одного боку це термінологізована лексика з розмитою метафоричністю, з іншого боку вона так і не стала повноцінною науковою ботанічною номенклатурою [4, 36].

До аналізу залучено 364 наукові назви рослин (186 німецьких та 178 українських), яким відповідають 480 народні назви – 218 в німецькій, виокремлені на основі праці П. Зайденштікера [8] та 265 в українській мовах, виокремлених на основі словника І. Сабодаша [2].

Услід за О. Селівановою мотивацію потрактуємо як «наскрізну у процесі творення номінаційної одиниці лінгвопсихоментальну операцію встановлення семантичної й формальної залежності між мотиватором і похідною номінаційною одиницею (мотивованим знаком) на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначене в етнічній свідомості» [3, с. 401].

На основі виокремленого матеріалу можемо укласти схематичне зображення метафоричних переносів у назвах рослин, які поєднують частину рослини та власне об'єкт метафоризації.

Метафора в окремих випадках може бути нечітко виражена, тоді йдеться про приховану мотивацію, як скажімо у фітонімі *Menschliches Leben*, пронизане червоними нервами листя якого асоціювалось із людським організмом із судинами, наповненими кров'ю, що і стало основою мотивації.

Флоро- та зоономени – одні з найдавніших пластів лексики, тому не дивно, що вони часто використовуються в одному композиті для позначення рослин за різними озна-

ками. Спосіб найменування такого виду рослин – метафора на основі схожості рослини чи її частин з твариною або частинами її тіла. «Котячі назви» часто отримують рослини з опушеними частинами, розгалужене коріння порівнюють із лапкою птахів, повзуче – з плазунами; квіти стають об'єктом порівняння із дзьобом птаха, форма листя – лапа великих тварин чи копито; очі тварин часто позначають парні квіти або ягоди, хвіст – із стеблом, пазурі слугують для порівняння із загнутими

Таблиця 1

Схема метафоричних переносів на основі відношення частина рослини – об'єкт метафоризації

Частина рослини	Об'єкт метафоризації	Приклад	Частина рослини	Об'єкт метафоризації	Приклад
1	2	3	4	5	6
квітка	поцілунок	Feenküssen	листок	меч	Schwertel
	підсвічник	Leuchtenblume		діра	Tausendloch
	труба	Goldtrompete		серце	Herzblatt
	сніг	Junischnee		зуб	Löwenzahn
	кінь	Reiter zu Pferd		монета	Pfennigkraut
	шолом	Helmbume		кіготь	когітник
	рот	Löwenmaul		перо	перичка
	голова	Natterkopf		орел	орляк
	шкарпетка	Sockenblume		пила	пильниця
	монета	Münzkraut		язик	язик лісний
	їжак	Igelkolben		коса	косички
	очі	Froschäuglein		шабля	сабельник
	кучері	царські кудри		рушник	зозуліні рушники
	гребінь	садові півники		лопата	лопатник
	дзвіночок	дзвіночки		капельюх	капельюш
	сокира	сокирки		рот	стулиуст
	галушка	галушник		крило	крило орлине
	тарілка	тарілка		палець	пальчики
	вія	підвія		сокира	сокирки
	сіль	заяча сіль		лапа	Bärenklaue
	метелик	метелики		копито	Копитці
	вежа	крутовежа	стебло	серп	Wassersegen
	ріг	рожник		ножиці	Krabbenschere
	сережки	сережник		ложка	Froschlöffel
	птах	ластовець		вуха	ведмеже вуха
	лапа	Hahnenfuß		соломина	солом'яник
	шпора	Lerchensporn		свічка	свічарник
	шапка	Eisenhut		шия	Halskraut
	черевик	Frauenschuh		кишка	Hühnerdarm
	меч	Schwertlilie		луска	Schuppenwurz
	пальто	Frauenmantel		нитка	Teichfaden
	кубок	Märzenbecher		нога	тонконіг
	дзьоб	Reihenschnabel		тика	натичник
	вінок	Вінець		вуж	ужовник
	серце	Flammendes Herz		хвіст	котячий хвіст
		Schusternagel		роги	баранячі роги
	ніготь	Mausohr		віник	віничця
	вуха	зірочки			
	зірка				

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
плід	яблуко ніготь дзьоб щітка сережки перлини зуб равлик їжак сльози черевики вуха мішок гребінь жало серп батіг капельох монета чашка виделка серце яйце куля	Stechapfel Nägelchen Reihenschnabel Borstel вовчі сережки перлоягоди кінський зуб равлинник їжача голова куряті сльози зозулинні черевики заячі вушка мішочки гребінець гадечі жала серпоріз батожок Pfeffenhüttchen Hellerkraut чашки Gabelkraut Herzkraut котові яйця лісові кулі	корінь	лапа веретено волосина меч яблуко змія гніздо кишки рука яйця борода батіг	сорочі лапки веретень Haarwurz Schwertwurz Goldapfel Schlangenknocherich Vogel-Nestwurz Hühnerdarm Glückshändchen попові яйця козяча борода батіг
			суцвіття	руно волосся голова кетяг мітла хвіст свічка гребінь ключі кучері шапка м'яч	Schafgarbe Haarsprang Wiesenkopf кетяхи метлюг мушка свічечки польові болотний півник ключник чорнокудренник шапошник м'яч
насіння	шолом монета воші нігті перли очі павуки	Helmkraut Pfennikraut Krautgartenläuse нагідки перлівка мишачі очі пауки	колос	муха бич гребінь	мушка житна бичованець гребінник

плодами тощо. Найчастіше серед зоонімів експлуатовано образ kota – 8 разів, вовк (7), заєць (6), ведмідь, кінь, їжак, цап, баран, коза (по 5), миша, віл (по 4), лев (3), собака, корова, олень (по 2), вепр, вівця, свиня, куниця, косуля, лис, осел (по 1). Серед орнітонімів переважають: півень – 12 разів, курка (11), лелека (5), сорока, зозуля (по 4), орел, гуска, чапля (по 3), ластівка, ворона, голуб (по 2), качка, пава, удод, жайворонок (по 1). У цій групі представлені також плазуни (вуж – 4 рази, змія, гадина, жаба – по 3, черв'як – 1) та комахи (муха – 3 рази, павук, комар – по 1).

Часто зооніми чи орнітони поєднані у назві рослин із соматизмами. Найчастішим соматизмом є голова (*тисячаголовець*, *Kopfblume*) – 17 слововживань, нога (*стонога*, *Hühnerfuß*) – 14, око (*котяче око*, *Hühnerauglein*) – 11, лапи (*котячі лапки*, *Bärenklaue*) – 9, ніготь (*кігтики*, *Nägelchen*) – 8, вухо (*ведмеже вушко*, *Hasenohr*) – 6, інші соматизми представлені у незначних кількостях, зокрема

пальці, кігті, зуб, дзьоб, шия, кишка, рот (уста, писок), ребро, язик, ніс, крило, губа, роги, хвіст. Поодинокими назвами представлені також волосисті частини тіла: *козяча борода*, *Haarwurz*, *нідвія*.

Серед групи рослин, утворених за мотивом зовнішнього вигляду, можемо виокремити такий мотиватор як предмети гардеробу: головні убори – *Eisenhut*, *Pfaffenhüttchen*, *Sturmhut*, *Schlafmützchen*, *Narrenkappe*, *Türbenbund*, *шаночник*, *капельох*; взуття – *Frauenschuh*, *Hosen und Schuhe*, *удомів чобіт*, *черевики*, *черепашині черевики*, *зозулинні черевики*; одяг – *Frauenmantel*, *Sockenblume*; прикраси – *вовчі сережки*, *сережник*, *коралина*, *перстенець*. Крім того ми зафіксували інші побутові речі, які лягли в основу номінації фітонімів, зокрема: посуд – *чашки*, *тарілка*, *збаночки*, *Märzenbecher*, *Essigkrüge*, *Tschokoladenbecherchen*, *Gabelkraut*, *Froschlöffel*, *Märzenbecher*; інструменти – *сокирки*, *вильця*, *пилочник*, *лопатник*, *іголка*, *грабельки*, *серпо-*

piz, веретень, Wassersegen, Sichelkraut, Krabbenschere; зброя – **сабельник, Schwertlilien, Rittersporn, Helmkraut, Pfeilkraut**; музичні інструменти – *сопілка, Goldtrompete*; гроші – *Hellerkraut, Pfennigkraut, Münzkraut* та інші.

Категорія зовнішнього вигляду оперує такою кольоровою палітрою: жовтий/золотий (золота верба, жовтяки, *Goldtrompete*) – 23, синій/голубий (голубець, синець, *Blaugras*) – 19, білий (білолоз) – 13, чорний (чорнолоз, *Schwarzauge*) – 8, червоний (краснолоз) – 5, сірий/срібний (сіроголоватень, *Silberblatt*) – 5, рудий (рудяк) – 3, зелений (зеленець, *Jungfer im Grünen*) – 2, багряний (багрина) – 2, коричневий (*Braunwurz*) – 1. Більшість із них характеризують колір квітів, темні кольори – колір коренів та гілля, зелений – листя. Опираючись на етимологічні дані, ми відшукали мотиватори-кольори з прихованою мотивацією, на які вказують інші мотиватори з аналогічним кольором: *Gänseblümchen* (жовта серединка схожа на гусеня), *Soldatenblume, Franzose* (голубий колір квітки схожий на уніформу), *Junischnee, заяча сіль, мучинець* (білий цвіт), *Dotterblume, яєчня* (жовта квітка), *Fleischblume* (рожева квітка), *Krähenbeere, Tintenbeere, воронець* (чорна ягода), *Schachblume* (чорно-біла квітка), *Blutblume, криватець, Rübinchen, ракові шийки* (червоний цвіт), *півники* (червона квітка як гребінь півня), *огонь-трава, буряки* (колір стебла), *лисики* (колір суцвіття), *молочник, сметанник* (білий листок).

Прислужилися також для номінації рослин і числівники. У групі фітонімів за зовнішнім виглядом це часто фактичні цифри, пов'язані з кількістю пелюсток, колосків, ягід на рослині (*шестак, четвертак, троян, п'ятаківці, семиколінник, одностеблиця, Einbeere*), хоча є і умовні, які вказують на велику кількість і використовують для цього числівники сто та тисяча (*стонога, стоголовник, стоколінець, тисяча голів*).

Образ людини у її різному соціальному, родинному чи іншому статусі наші предки теж використовували для утворення флороназв, а саме: *легінь, богач, кучерявий мацько, нечесані панночки, королів цвіт, кручені паничі, кавалерчики, жидик, чоловічки, борець, гінець, косарі, боярин, братчики, мати-й-мачуха, Nackende Hure, Franzose, Haariger Mann, Nackte Jungfer, Braut in Haaren, Gretchen im Busch, Jungfer im Grünen, Ungleiche Schwestern, Stiefmütterchen*.

Особливою ознакою у цій групі номенів є оцінний елемент, який класифікує рослину як цінну, особливо красиву, використовуючи у своїй назві компоненти, які надають їй

певної «елітарності», зокрема: назви певних соціальних станів: *Königskerze, Kaiserkrone, царські кудри, кручені паничі, царська свіча, боярин*; власна оцінка: *красотка, дівчача краса, страхопуд, обридник*. Окремо зазначимо такий соціальний мотив як «рослина, що росте у панському саду»: *ружа панська, панська трава, панова*, притаманний лише українським фітонімам.

Ботанічний терміносистемі в значній мірі притаманні родо-видові відношення, оскільки це система номенклатури з доволі чітким согіпонічним підпорядкуванням. Гіперонімічні відношення пов'язують слово, що позначає рід сутностей або явищ зі словами, які позначають види, що виділяються в рамках цього роду [6, 345]. Як приклад таких зв'язків можемо подати такий ряд як *болотні півники, лісові півники, садові півники*, де півники є гіперонімом, а мотив місця проростання виступає гіпонімом.

Структурно фітоніми досліджуваної групи в обидвох мовах поділені нерівномірно. У німецькій мові абсолютна більшість (85%) – це двокомпонентні лексеми (*Fingerkraut*), лише 14 назв представляють однокореневі фітоніми (*Schnüren*), 9 слів – це сполучення прикметника та іменника (*Nackende Hure*), 6 номенів утворені за формулою іменник + прийменник чи сполучник + іменник (*Pferd und Wagen, Jungfern im Grün*) та 4 слова утворені на базі трьох основ (*Fingerhutblume*). Така структура типова для німецьких іменників, поєднання двох чи більше основ у композит чи словосполученні сприяє уточненню мотивації та чіткіше передає ставлення народу до конкретного фітоніма. Дещо по-іншому структуровані фітоніми в українській мові: 50 слів – поєднання двох основ у композиті (*перлягоди*), решта номенів порівну поділені на словосполучення іменника з прикметником (*золотий дощ*) та однокореневі лексеми, на 90% утворені методом суфіксації (*мучинець*). Ширші можливості суфіксації дозволяють утворювати на основі одного кореня лексеми з багатьма дериваційними можливостями. Складні назви рослин використовують порівняння з іншими рослинами, підкреслюють такі властивості як колір, місце в культурі та природі, походження, терапевтичне чи наукове застосування [7, 64].

Співставляючи результати вибірки, можемо зробити такі порівняння: лише 64 ботанічні номени мають у досліджуваній групі фітонімів народні назви в обидвох мовах. Серед них спільний мотив номінації мають такі фітоназви: *ластовець – Schwalbenwurz, напальчик – Fingerhut, перстач – Fin-*

gerkraut, царська свіча – *Königskerze*, котячі лапки – *Katzenpfötchen*, рясст порожнистий – *Hohlwurz*, журавець – *Storchnabel*, золотий дощ – *Goldregen*, стрілиця – *Pfeilkraut*, водяні зірки – *Wasserstern*, кривця – *Blutblume*, безлист – *Ohnblatt*, золотушник – *Goldrute*, етимологічні словники подають ці фітоніми не як кальки, а як такі, що утворені на народній основі.

Висновки. Народні назви створювались на основі найбільш яскравих особливостей рослин, незважаючи при цьому на її місце у ботанічній системі. Таким чином у флороназвах на народній основі відображена прагерманська чи праслов'янська сутність, притаманна лише німецькому чи українському етносу відповідно. Взаємозв'язок фітонімного та зоонімного коду, об'єктивованого у назвах рослин, цілком закономірний з огляду на те, що обидві групи лексики належать до найдавнішого лексичного пласту будь-якої мови. Важливим компонентом номінації виступають соматизми, це можуть бути назви як частин тіла людини, так і тварин, які стають основою порівняння для квітів, листків, стебел, плодів, коренів, насіння.

Широко представлені у назвах рослин також різноманітні побутові предмети, зокрема одяг, посуд, зброя тощо.

Кольорова палітра у системі флоронімації презентована основними кольорами: білий асоціюється з чистотою цвіту, червоний та жовтий з яскравістю квітки, чорний з отруйністю рослини. Поряд з кольорами для окреслення конкретної кількості чи узагальненого поняття великої кількості застосовані також числівники. Подекуди для номінування ботанічних лексем в обидвох мовах використані образи людини для позначення особливості фітономена, морфологічних особливостей рослини, суб'єктивної оцінки.

Загалом незначна частина виокремленої лексики має відповідники в обох мовах, це пояснюємо різними світоглядними та естетичними етнічними особливостями, частковою лакунарністю через природне середовище проростання рослин тощо.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні інших мотивів утворення фітонімів, а саме мотиватор-дистингтив, властивості рослин та топонімічний принцип номінації.

Література:

1. Кузєбна В.В., Усик Л. М. Когнітивно-онимасіологічна реконструкція оцінних мотиваторів тактильних відчуттів у назвах лікарських рослин у німецькій та англійській мовах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 2. Ч. 3. С. 124–130.
2. Сабодош І. Історія української ботанічної лексики (XIX-початку XX ст.). Київ : Наукова думка, 2014. 600 с.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
4. Сірук О.Б., Держанський І.О. Заячі назви в болгарській і українській народній ботаніці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2014. Вип. 25. С. 34–39.
5. Тихоша В. І. Народні назви фітонімів в українській мові. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 30. С. 215–219.
6. Шиян Н.Ю. Гіперо-гіпонімічні відношення термінів (на матеріалі термінів біології сучасної англійської мови). *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 1(19). С. 344–351.
7. Schön Jh. H. Herkunft der gebräuchlichsten Pflanzennamen. Osterhofen : MaxErdl GmbH, 1994. 220 S.
8. Seidensticker P. Pflanzennamen: Überlieferung – Forschungsprobleme – Studien. Stuttgart, 1999. 102 S.

References:

1. Kuzebna V.V. & Usyk L. M. (2020). Kognityvno-onomasiologichna rekonstruktsiia otsinnykh motyvatoriv taktylnykh vidchuttiv u nazvakh likarskykh roslin u nimetskii ta anhliiskii movakh. [A cognitive onomasiological reconstruction of evaluative motivators of tactile sensations in the names of medicinal plants in German and English]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii – Scientific Notes of Vernadsky Kyiv Polytechnic National University. Series: Philology. Social communications*. Vol. 31, 2, 124–130 [in Ukrainian].
2. Sabadosh I. (2014). *Istoriia ukrainskoi botanichnoi leksyky (XIX-pochatku XX st.) [History of the Ukrainian botanical vocabulary (nineteenth and early twentieth centuries)]*. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Selivanova O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminologichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopaedia]*. Poltava : Dovkillia-K [in Ukrainian].
4. Siruk O.B. & Derzhanskyi I.O. (2014). Zaiachi nazvy v bolharskii i ukrainskii narodnii botanitsi [Hare names in Bulgarian and Ukrainian folk botany.]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa*

Shevchenka. *Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*. – *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Literary studies. Linguistics. Folklore studies*. Issue. 25. 34–39 [in Ukrainian].

5. Tykhosha V. I. (2019). Narodni nazvy fitonimiv v ukrainskii movi [Folk names of phytonyms in Ukrainian]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. – *Scientific Notes of the International Humanitarian University*. Issue. 30. 215–219 [in Ukrainian].

6. Shyian N.Iu. (2020). Hiperо-hiponimichni vidnoshennia terminiv (na materialy terminiv biolohii suchasnoi anhliiskoi movy) [Hyper-hyponymic relations of terms (on the basis of biology terms in modern English)]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Filolohichni nauky»*. – *Bulletin of Alfred Nobel University. Series Philological sciences*, 1. 344–351 [in Ukrainian].

7. Schön Jh. H. (1994). *Herkunft der gebräuchlichsten Pflanzennamen* [Origin of the most common plant names]. Osterhofen : MaxErdl GmbH [in German].

8. Seidensticker P. (1999). *Pflanzennamen: Überlieferung – Forschungsprobleme – Studien* [Plant Names: Tradition – Research Problems – Studies]. Stuttgart [in German].

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.7>**Тетяна МІРОНЧУК**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60,
м. Київ, Україна 01033

ORCID: 0000-0002-5923-1028

Web of Science Researcher ID: AAC-8999-2020

Наталія ОДАРЧУК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк,
Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-2647-2159

Web of Science Researcher ID: HKW-3414-2023

Tetiana MIRONCHUK

Ph.D. in Philology, assoc. prof. Foreign Languages Department for Natural Sciences, Kyiv Taras
Shevchenko National University, 60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine, 01033

ORCID: 0000-0002-5923-1028

Web of Science Researcher ID: AAC-8999-2020

Nataliia ODARCHUK

Ph.D. in Philology, Assoc. Prof. Conversational English Department, Lesya Ukrainka Volyn National
University, 13, Voli Ave., Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-2647-2159

Web of Science Researcher ID: HKW-3414-2023

СИСТЕМОТВІРНІ КРИТЕРІЇ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

BACKBONE FACTORS FOR MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE IN INFORMATIONAL EPOCH

Поточний стан лінгвістичних та гуманітарних наук демонструє зацікавленість науковців до всебічного вивчення репрезентації у мові та мовленні різнорівневих соціальних явищ, процесів соціальної та міжсуб'єктної взаємодії з урахуванням комплексу позамовних факторів. Дискурси виступають тими динамічними та гетерогенними одиницями взаємодії, через які актуалізуються смисли, які знаходять своє формальне вираження у мові. Дослідження наукового дискурсу становить інтерес для лінгвістів з огляду на потребу виокремлення критеріїв ідентифікації сучасного наукового дискурсу серед інших професійних дискурсів та окреслення меж його функціонування як системи. **Метою статті** є характеристика наукового дискурсу як інтерактивної одиниці наукової комунікації. Реалізація мети передбачає вирішення таких завдань: 1) встановлення позалінгвальних чинників, які слугують смислотворчим тлом для комунікативної одиниці «науковий дискурс», 2) виокремлення критеріїв, які визначають науковий дискурс як функціональну систему. **Наукова новизна.** У статті сучасний науковий дискурс розглядається як нелінійна одиниця наукової комунікації і досліджується через призму діяльнісного підходу, що уможливорює його параметризацію соціолінгвальними критеріями та вивчення його динамічних характеристик. **Як висновок** встановлено, що системотвірними критеріями сучасного наукового дискурсу виступають: мета, цінності, комуніканти, середовище функціонування, канал комунікації, інформаційний ресурс, вербальний продукт, результат комунікації. За виокремленими критеріями сучасний науковий дискурс визначено як процес і діяльність суб'єктів інтелектуальної взаємодії у поточному історичному та соціокультурному відрізку часу, гностична складова яких полягає у виробництві та поширенні новачинного, екологічно незгубного знання задля об'єктивного пізнання та інтерпретації законів дійсного світу сучасної інформаційної доби. Сучасний науковий дискурс функціонує в мультиплексному середовищі, у якому комуніканти, канали комунікації, інформаційні ресурси формують горизонтальні еферентні системи посередництвом усних, письмових, змішаних, малоформатних та повноформатних вербальних жанрів наукової комунікації.

Ключові слова: науковий дискурс, наукове знання, інтерактивна комунікативна одиниця, наукова комунікація, мультиплексне середовище.

Current research in linguistics and humanities shows scholars' interest in the study of how many-level social phenomena and processes of social and interpersonal interaction are represented in language and speech considering a set of extra lingual factors the former are affected by. Discourses act as dynamic and heterogeneous units of interaction that actualize senses to be formally expressed in language. Linguistic study of the scientific discourse is topical for the need to identify criteria to distinguish modern scientific discourse among other professional discourses and delineate it as a functional system. **The aim** of the article is to characterize modern scientific discourse viewed as a unit of the scientific communicative interaction. The objective set can be gained by 1) identifying extra lingual factors that make a sense forming background for the scientific discourse, 2) establishing criteria that frame the scientific discourse as a system. **Scientific novelty.** The article considers modern scientific discourse to be a nonlinear unit of scientific communication studied through the praxiological approach, which avails revealing its sociolinguistic constants and dynamic features.

In conclusion, the research establishes the purpose, values, communicants, environment, communicative channels, information resources, verbal products, and communication results to be system-forming criteria for modern scientific discourse. Based on these criteria, modern scientific discourse is defined as an activity of the subjects involved into an intellectual communication and a process that runs in the current historical, social, and cultural time; the gnostic constituent of it lies in the production and dissemination of novel and eco-friendly knowledge to objectively perceive and interpret laws of the existing informational world. Modern scientific discourse functions in multiplex environments, in which communicants, communication channels, information resources build horizontal and open systems through spoken, written, mixed short-length and full-length verbal genres of scientific communication.

Key words: scientific discourse, scientific knowledge, interactive communicative unit, scientific communication, multiplex environment.

Актуальність проблеми. Дискурсологія посідає одне з провідних місць в лінгвістичних та гуманітарних студіях сьогодення. Процес та результат соціальної, комунікативної та мовленнєвої діяльності учасників взаємодії, об'єднаних спільністю мети, завдань, інтересів визначається поняттям дискурсу. На сьогодні стає очевидним, що вивчення нелінійних одиниць мови у межах структурно-функціональної лінгвістичної парадигми обмежує розуміння сутності дискурсу: його генерування, розгортання й загалом протікання. В інформаційний період розвитку науки дослідження динамічних комунікативних одиниць, якими є дискурс і науковий зокрема, доречно проводити у рамках комунікативного та діяльнісного підходів, які фокусуються на вивченні позамовного тла комунікації: принципів та механізмів зумовлення дискурсів, середовища носіїв мови, семіотичної природи комунікації та характеру експлікації позамовних факторів у мовленнєвих структурах. Дослідження дискурсу (й наукового також) не може бути вичерпним без залучення позамовних та прагматичних чинників, філософських, соціокультурних, ідеологічних, когнітивних передумов, оскільки вони виступають його смислотворчим тлом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дефініції дискурсу його основоположних та сучасних лінгвістичних, соціокультурних, гуманітарних студій фокусують увагу на розумінні дискурсу як процесу взаємодії комунікантів у певному середовищі (Harris, 1952), як комунікативної події (Gee, 1999), як мовлення, яке розглядається в контексті соціально обумовленої дії (Grice, 1989, 1991), як одиниці комунікації, що репрезентує

результат мислительно-когнітивних процесів (Gumperz, 1982; Foucault, 1972).

Науковий дискурс виформувався в окрему галузь та об'єкт дослідження у другій половині XX сторіччя на постулатах представників західного дискурсивного постструктуралізму. Так Мішель Фуко у своїй праці «Слова і речі. Археологія гуманітарних наук» [13, с. 366], запропонувавши для поняття «епістема» модель трикутника, вклав природничі науки у його базовий рівень і визначив раціональність, дедукцію й верифікацію категоріями наукового світопізнання. Мішель Пешё (Pêcheux, 1969) визначав теорію пріоритетним інструментом пізнання світу, стверджуючи, що теоретичне знання – форма пізнання дійсності, яка породжує наукові тексти. Біля витоків наукової дискурсології – неопозитивісти Карл Поппер, котрий увів поняття «критичний раціоналізм» для оцінки наукового інформаційного потоку та поняття «спростованості наукового мислення» [7], а також представники соціальної філософії постіндустріалізму – Даніель Белл, Френк Уебстер, які наділяють теоретичні знання функцією не лише раціонального світоосмислення, а й спрямовуючої сили соціальних змін в добу інформаційних суспільств (Bell, 1979; Webster, 2014: 330).

Стосовно місця наукового дискурсу у дискурсивних таксономіях спостерігається цікава контрверза – хоча науковий дискурс еволюціонує з точних, чи природничих наук, за середовищем функціонування учені поміщають його у соціальну сферу. Зокрема С. М. Ягодзинський визначає науковий дискурс способом суспільних дискурсій (Ягодзинський, 2008: 14-18). Т.А. ван Дейк відносить науковий дискурс до соціокультурних,

уважаючи його основою постмодерністської культури (Dijk, 1985: 18). У своїх пізніх роботах К. Поппер [7] також розглядав науковий дискурс як продукт культурологічних традицій. Власне й М. Фуко відводив вирішальну роль гуманітарній сфері для функціонування наукового пізнання [13]. За сферою приналежності науковий дискурс розміщують серед професійних дискурсів. Зокрема І. А. Колеснікова визначає професійний дискурс текстом, зануреним у професійне життя (Колеснікова, 2009: 8), а Мортон Пілгард – спеціальною, проте відкритою професійною комунікацією (Pilegaard, 2007: 113).

Проте, попри те, що на сьогодні існує потужний пласт досліджень дискурсів, дотепер у західній та вітчизняній лінгвістиці проблематика наукового дискурсу представлена доволі фрагментарно й суперечливо. Серед основних прогалин у вивченні наукового дискурсу – невизначеність у диференційних критеріях наукового дискурсу і ототожнення його на цій підставі з академічним [16], дидактичним [4]. Окрім того існує потреба з'ясування місця суміжних науковому видів дискурсу: науково-академічного [15], науково-дидактичного [11], навчально-педагогічного [2], освітянського [12].

У попередніх роботах авторами цієї розвідки науковий дискурс досліджувався через вивчення жанру анотації до наукової статті. Зокрема виявлялись структура й рівні семантики тексту анотації до наукової статті та моделювались її семантичні поля [5], а також ретельно вивчались види модальностей в тексті анотації до наукової статті [6]. Проте, на сьогодні лакунарним залишається окреслення у цілому наукового дискурсу як гетерогенної комунікативної одиниці категоріями польових структур та опис наукового дискурсу як функціональної системи.

Метою статті є характеристика наукового дискурсу як інтерактивної одиниці наукової комунікації. Досягнення мети можливе шляхом поетапного вирішення таких завдань: 1) встановлення позалінгвальних чинників, які слугують смислотворчим тлом для комунікативної одиниці «науковий дискурс», 2) виокремлення критеріїв, які визначають науковий дискурс як функціональну систему.

Виклад основного матеріалу. Наука, як абстрактне поняття та сфера людської діяльності, що спрямована на безстороннє пізнання дійсності, вибудовує систему об'єктивних знань про закони дійсного світу, роль людини у науковому світопізнанні, характер наукового мислення, вираженого у точних категоріях. Взаємодія суб'єктів та їх діяльність,

спрямована на виробництво нового абстрактного знання, здобуття та поширення результатів наукового пізнання, формує науковий дискурс.

Філософія сучасної науки наголошує на зміні мети наукового пізнання в епоху глобальної цифровізації світу. З переходом суспільно-виробничих процесів на новітні інформаційні технології панівні донедавна завдання теоретичного узагальнення емпіричного досвіду людства та вибудування причинно-наслідкових зв'язків у законах фізичного світу поступаються пріоритетним завданням сучасного наукового пізнання – моделюванню незагрозливої реальності, прогнозуванню наслідків наукових відкриттів та обґрунтуванню доцільності впровадження передових розробок і технологій [17, с. 18]. На вістрі сучасних наукових досліджень – екологічність теоретичного пізнання та наукових розробок. Поняття «соціальна екологічність» [9, с. 179] активно входить у науковий ужиток, позначаючи не лише безпечну взаємодію людини з природним середовищем, а й незгубність теоретичного мислення, безпечність світопізнання та формування нових екологічних наукових та світоглядних парадигм.

Оскільки науковий дискурс як будь-яка інша форма діяльності починається з потреби, конститується довкола чітко вираженої цільової складової й інших передумов, актуалізованих у світі фізичних речей, він обумовлений позамовними факторами. Для виявлення довербальних чинників, у полі яких еволюціонує сучасний науковий дискурс, звернімося до тлумачення дискурсу провідними вітчизняними та закордонними лінгвістами.

У визначенні дискурсу в роботах низки західних семантологів, лінгвосоціологів та лінгвокультурологів (Dijk, 1985; Foucault, 1972; Gee, 1999; Harris, 1952: 1–30) наголошується на складній сутності дискурсу як комунікативного явища, яке первинно детермінується екстралінгвістичними факторами (спільними знаннями про світ, настановами, цілями комунікантів, семіотичними кодами, соціокультурними та етнокультурними передумовами, контекстом комунікативної ситуації), а потім вербалізується у мові у формі усного чи письмового тексту (Fausonnier, Gilles and Turner, 2003).

Представники Львівської наукової школи [1, с. 138], Харківської школи дискурсу [14, с. 107], Київської школи комунікативної лінгвістики [8, с. 119; 10, с. 13] розуміють дискурс як складний соціолінгвістичний феномен, комплексну мислительно-мовлен-

неву дію, що зумовлюється когнітивними, соціокультурними, етнічними, гендерними, ідеологічними, ціннісними, психологічними, екстралінгвістичними, поведінковими факторами, системою спільних знань комунікантів для розуміння інформації в певному часовому відрізку та її інтерпретації при комунікативній взаємодії.

Узагальнюючи міркування цитованих лінгвістів та філософів стосовно факторів породження дискурсу визначаємо диференційними для сучасного наукового дискурсу наступні: *наявність високо-технологічних, інформаційних соціо-культурних формацій; високий рівень абстрактного мислення та теоретичних знань учасників комунікації; володіння спільними кодами сприйняття та інтерпретації наукового інформаційного потоку; спільність прагматично-психологічних настанов на евристичність, новаційність, екологічність винаходів; когнітивно-операційні уміння та навички раціонального й критичного мислення; інтелектуальний характер взаємодії; присутність проксемічного чинника відкритості та доступності.*

Усталення критеріїв для опису системно-функціональних характеристик сучасного наукового дискурсу у нашому дослідженні здійснювалось на основі розуміння дискурсу суголосно М. Фуко як мовленнєвого та інформаційного потоку [13], М. Пешё як обмеженого соціокультурними чинниками середовища для розуміння феномена та генеративного процесу творення й інтерпретації смислу чи реальності (Pêcheux, 1969), Н. Феркло як комунікативної практики (Fairclough, 1989), Дж. Синклера та Р. Култхарду як мовленнєвої взаємодії у ситуації природного спілкування (Sinclair & Coulthard, 1975) та М. Стаббсу (Stabbs, 1983: 189) як процесу інтерактивного використання мови у соціальному контексті.

Об'єднавчими засадами опису дискурсу для названих авторів виявлено такі критерії: *мета, цінності (модальність, оцінки), комуніканти, середовище функціонування, канал комунікації, інформаційний ресурс, вербальний продукт (текст), результат комунікації.*

Спробуємо описати диференційні ознаки наукового дискурсу як одиниці наукової комунікації за виокремленими вище критеріями.

Мета. Метою наукового дискурсу є виробництво та поширення наукового знання у процесі пізнання, відкриття, проведення дослідження, чи експерименту, верифікації гіпотези, побудови теорії. Власне науковий дискурс породжується з гностичної потреби та інтересу людини до пізнання реальної дій-

сності шляхом абстрагування, синтезу, доведення й спростування та умовиводів.

Цінності. Цінності виступають генералізованим мірилом значущості матеріальних та нематеріальних благ, тому й мають оцінну складову. Система цінностей наукового дискурсу формується довкола стрижневої цінності – істина. Безстороння і неспростовна, науково істина вже ж зазнає впливу часу. Екологічна новація постає сучасною ціннісною складовою пізнання істини, яка полягає в продукуванні та поширенні знань для сталого, безпечного та незагрозувального існування людини як виду та дотичних до неї систем.

Науковий дискурс функціонує в полі епістемічної модальності, рівень пізнання реальності у якому закріплюється логічними операторами об'єктивність, раціональність, верифікація, доказовість (Мірончук, Одарчук, 2019: 87). Хоча науковий дискурс і позбавлений суб'єктивних оцінок, його модус становлять ознаки евристичності та аналітизму, що передбачає вміння винесення критичних оцінок суб'єктом мислячим.

Об'єктивність виступає окремою семантичною ознакою наукового дискурсу, яка протистоїть суб'єктивності. З одного боку, наука, як абстрактна сфера безстороннього витлумачення законів і зв'язків у дійсному світі, виключає присутність людського фактора, як такого, що спотворює, чи викривляє логічне й раціональне світосприйняття, а з іншого – нігілювання фактору суб'єктивного зводить нанівець вагомість власне наукової діяльності, оскільки наукові дослідження виникають з людської потреби світопізнання. Уважаємо доречнішим характеризувати науковий дискурс через опозитивні відношення *особистісний :: безособовий*. Ця діада виключає присутність уособлених та персоналізованих оцінок у науковому дискурсі, але не позбавляє науковий дискурс онтологічної оцінності, яка закладена в науковість сутністю гностичної діяльності людини й виражається в доцільності пізнання через оцінну рамку знеособлення, деперсоналізації та на користь загально-уособлення.

Комуніканти. Цей критерій безпосередньо характеризує науковий дискурс як комунікативну одиницю, генеруючи діадні, тріадні та найчастіше мультиплексні середовища. Множинність комунікантів характеризує науковий дискурс як полілог та уможливорює його диверсифікацію за видовими опозиційними парами: *суб'єкт :: об'єкт, адресант :: адресат, продуцент :: реципієнт, індивідуальний :: колективний*. Загальний статус сторін, задіяних у науковому дискурсі, визначаємо як учасники.

Учасниками комунікації в науковому дискурсі виступають (діючі / майбутні / минулі) вчені, науковці. Вони мають високий рівень інтелектуальних та розумових здібностей, раціонального та логічного мислення на когнітивному рівні. На діяльнісному рівні їх об'єднує спільність інтересів, спільність бачення наукової проблеми та / чи розуміння стратегій наукового пошуку; вони мотивовані до творчого вирішення наукового завдання, втілення наукових розробок у практику. При діяльнісному підході до вивчення наукового дискурсу усі комуніканти виступають *суб'єктами* безвідносно характеру доступу до наукової інформації (надавач інформації :: отримувач інформації), посадового статусу, віку тощо. Статус *суб'єкта* учасники наукового дискурсу отримують через спільність цінностей, науково-виробничої мети, завдань і націленість на результат.

З погляду на науковий дискурс як на процес породження й обміну інформацією та комунікативний акт, логічним буде схематизувати його через діаду *адресант* (він же *продуцент*) та *адресат* (*реципієнт*). На цьому етапі успішність наукового дискурсу визначатиметься рівнем доступності наукової інформації при її передачі відправником та її зрозумілості отримувачем. На ланці зрозуміння залучається прагматичний чинник інтерпретації наукової інформації, який передбачає наявність / відсутність пресупозицій в учасників комунікації (переважно в реципієнта): фонових наукових знань, навичок дедукції, індукції, інференції; вміння екстраполювати знання, встановлювати між-/ трансдисциплінарні зв'язки. Задіяння діяльнісного підходу оподіює науковий дискурс і у залежності від жанру й рангу наукового заходу модифікує статусні ролі адресанта на організатора, модератора, спікера, презентатора, доповідача, автора, рецензента, експерта, розробника, популяризатора тощо. Реципієнт за умов жанрової диверсифікації наукового дискурсу набуває статусних ролей слухацької аудиторії, групи, виконавця, аспіранта, докторанта, здобувача тощо. У діаді *індивідуальний* :: *колективний* адресат наукового дискурсу може бути представлений як особно, так і спільно, наприклад, організатор конференції :: учасники конференції; одночасно колективним може бути формалізований граматичною одиницею адресант: грантодавець :: інститут.

Беручи до уваги складову «вектор циркулювання знань», характерною особливістю учасників наукового дискурсу є формування горизонтальних систем, що проявляється в паритетності учасників у наукових дискусіях,

рівній доступності досліджуваного явища, відкритості доступу до джерельних баз, можливості популяризації та дисемінації наукового знання.

Типовим *середовищем функціонування* наукового дискурсу виступають науково-дослідні інститути, наукові лабораторії, бібліотеки, колегіуми, наукові товариства, спільноти, спілки, колективи, редакційні колегії, експертні товариства, форуми та подекуди заклади академічної вищої освіти (коледж, інститут, університет, академія). Потрібно також вказати на утвердження домашнього середовища, як новітньої тенденції упровадження в освіті ін-/неформальних способів отримання знань.

За *каналом комунікації* науковому дискурсу доступні контактні (аудиторні, публічні, масові), безконтактні (онлайн, дистанційні, зоочні) форми, а також залучення сучасних зовнішніх джерел інформування та комунікації – медійні, стільникові, мережеві, цифрові канали (науково-просвітні платформи, репозитарії, портали, веб-сервіси, хмарні системи, мобільні застосунки тощо).

Аналіз наукового дискурсу за конверсаційною складовою виявляє такі *способи наукової комунікації* як усна, письмова, змішана форми, монолог, діалог, полілог, дискусія, спір.

Застосування діяльнісного критерію до характеристики дискурсів, за яким одиниця комунікації ототожнюється з комунікативною практикою дозволяє зауважити деяке жанрове розмаїття у типових *форматах* наукової комунікації, якими здійснюється добування, передача та отримання знань у досліджуваному дискурсі. Зокрема превалентними для наукового дискурсу є лекція, семінар, колоквиум, конференція, презентація (вербальна, мультимедійна, постерна тощо), дискусія, консультація, проєкт, наукова доповідь, науковий звіт, наставництво (*supervision*). Зауважимо, що такі жанри комунікації суб'єктів взаємодії у закладах освіти, як ради, наради, засідання комітетів, зібрання колективів тощо, не є прямою ознакою наукового дискурсу, позаяк у них переважає інституційна складова формалізації соціальних ролей, а не цільова – продукування, теоретизація й передача знань.

При залученні психологічної складової «здійснення впливу» науковий дискурс набуває *інституційних* ознак (Mironchuk, Odarchuk, 2018: 117). Вони проявляються у вертикалізації статусних ролей (вищість :: нижчість, як у діаді керівник :: аспірант), усталеності форм (наукова :: розмовна) та реєстрів наукової комунікації (офіційний :: неофіційний).

Класичним *інформаційним ресурсом* (друкованим та / чи електронним) отримання й збереження знань виступає книга. Проте за критерієм *рівня теоретизації та / чи абстракції знань* виявляються такі жанрові диференціації в інформаційних наукових ресурсах, як дисертація, монографія, збірник наукових праць, наукова стаття, тези, науковий журнал, довідник, реферативний журнал, науковий звіт, доповідь, рецензія, аналітичний огляд, енциклопедія, словник (включно з цифровим форматом), а також новітній автономний жанр закордонних наукових журналів – рекламна наукова анотація (highlight).

Вербальним *продуктом* наукового дискурсу та / чи комунікації виступає науковий текст. Стилістично, науковим текстам властива об'єктивність, точність та лаконічність викладу, формулювань, раціональна аргументація при обґрунтуванні доведень, спростувань, чи висновків; лексично – присутність загальнонаукової лексики, запозичень включно з неперекладними поняттями, фахової та / чи вузькопрофільної й галузевої термінології (Мірончук, Пастушенко, 2017: 32–34). Характерною змістовою ознакою наукових текстів є інтертекстуальність та гіпертекстовість, які полягають у створенні оригінальних текстів, що містять цитування, покликання, прецедентні тексти, електронні джерела, гіперпосилання, а також полікодовість, яка виявляється в присутності у вербальному тексті семіотичних систем невербального характеру: графічних / цифрових зображень, рисунків, ілюстрацій, транскрипційних систем тощо. Присутність та злиття гетерогенних, змістових та жанрових одиниць у структурі наукового тексту формує його контамінованість та гібридність, що проявляється в різнорівневій структурній організації, неоднорідності змісту, інформаційному розширенні змісту тексту, додаткових текстових імплікатурах.

Результат комунікації є прагматичною характеристикою досягнення мети й експлікується перлокутивним ефектом. Перлокутивний ефект у науковому дискурсі забезпечується проксемічним компонентом – відкритістю та доступністю, який

разом з інтенційною складовою характеризує науковий дискурс як еферентну функціональну систему (Мірончук, Одарчук, 2018: 109). Для наукового дискурсу перлокуція полягає в сенсаційності винаходів, зацікавленості комунікантів, розширенні кола учасників наукової комунікації та дисемінації / популяризації наукового знання. Науковий результат виявляється в новому знанні, одержаному в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксованому в різних повно-/ малоформатних жанрах усної (лекція, презентація, виступ тощо) писемної (звіт, рецензія, лабораторний опис тощо), змішаної (конференція, вебінар та ін.) наукової комунікації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи із описаного, визначаємо сучасний науковий дискурс як *одiniцю наукової комунікації, яка відбувається у високо-інформаційному історичному та культурно обумовленому часо-просторовому відрізку у високо-інтелектуальному середовищі учасників зі спільністю наукових пресупозицій та семіотичних кодів сприйняття, обробки й інтерпретації наукового інформаційного потоку, які переслідують спільну мету – опанування новітніми знаннями задля об'єктивного пізнання дійсного світу науковим інструментарієм та його репрезентацію в певних наукових інстанціях, розділяють спільні наукові цінності, спираються на раціональні оцінки в пізнанні істини через доступні науці канали комунікації, використовують / розробляють інформаційні ресурси для поширення наукових знань в різних усних та письмових вербальних наукових продуктах задля усталення інноваційних світоглядних настанов щодо світосприйняття, світотлумачення та незгубного застосування знань для певної соціокультурної формації*.

У подальшому видається перспективним вивчення наукового дискурсу як наукової події через застосування принципів діяльнісного підходу, а також проведення контрастивного дослідження дискурсів, близьких до наукового – академічного, дидактичного, педагогічного, освітнього – за виокремленими дискурс-твірними критеріями.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Габідуліна А. Р. Навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен. *Мовознавство*. 2009. № 6. С. 70–78.
3. Колеснікова І. А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу. Автореферат ... док. філол. наук: спец. 10.02.15 «загальне мовознавство». К., 2009. 33 с.

4. Корнейко І. В., Петрова О. Б., Попова Н. О. Теорія жанру: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Х.: «Друкарня Мадрид», 2014. 127 с.
5. Мірончук Т. А., Пастушенко Т. В. Функціональний рівень семантики тексту наукової анотації. *Лінгвістичні та методичні проблеми вивчення іноземних мов на природничих факультетах*: Міжкаф. збірн. наук. праць. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2017. Вип. 4. С. 26–37.
6. Мірончук Т.А., Одарчук Н.А. Маркери модальності у семантиці тексту анотації до наукової статті. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6 (74), червень. С. 86–90. DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-86-90
7. Поппер К. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем / Пер. з англ. під кер. О. Є. Оліфер. *Актуальні проблеми духовності*. 2021. № 22. С. 170–192.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля – К, 2006. 716 с.
9. Семенюк Е., Мельник В. Філософія сучасної науки і техніки: підручник. Вид. 3-тє, випр. та допов. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2017. 364 с.
10. Серажим, К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики): монографія. К.: КНУ імені Т. Шевченка, 2002. 392 с.
11. Сологуб Л. В. Комунікативні стратегії фахової соціалізації адресата у науково-дидактичному дискурсі (на матеріалі сучасних англomовних підручників з екології). Дисертація ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «германські мови». Львів, 2015. 214 с.
12. Труба Ш. М. Освітнянський дискурс: основні поняття і диференційні ознаки. *Академічні студії. Серії «Гуманітарні науки»*. 2022. № 3. С. 92–96. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.3.13>
13. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Пер. с франц. СПб.: А-сэд, 1994. 408 с.
14. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*: колективна монографія. Харків: Константа, 2005. С. 105–117.
15. Шепітько С. В. Науковий vs академічний дискурс: питання типології. *Вісник Харківського Національного Університету*. 2014. № 1102. С. 76–80.
16. Шилук В. В. Дистинктивні ознаки академічного дискурсу: жанри та лінгвістичні особливості. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном*: Збірн. наук праць. Житомир: Ви-цтво ЖДУ імені І. Франка, 2014. С. 277–280.
17. Ягодзінський С. М. Науковий дискурс в умовах інформаційного суспільства: методологічний і соціокультурний аспекти. Автореферат дис. ... канд. філос. наук: 09.00.02. К.: КНУ імені Т. Шевченка, 2008. 20 с.

References:

1. Batsevyich, F. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky [Basics of communicative linguistics]*. Kyiv: Vydavnychy Tsentr "Akademiia" [in Ukrainian].
2. Habidulina, A. (2009). Navchalno-pedahohichnyi dyskurs yak linhvistychnyi fenomen [Pedagogic-didactic discourse as a linguistic phenomenon]. *Movoznavstvo – Linguistics*. (6), 70–78 [in Ukrainian].
3. Kolesnikova, I. (2009). *Linhvo-kohnityvni ta komunikativno-prahmatychni parametry profesiinoho dyskursu [Linguo-cognitive and communicative-pragmatic parameters of professional discourse]*. Autoreferat dys. ... dok. filol. nauk: spets. 10.02.15 "zahalne movoznavstvo" [Abstract of the thesis ... Doc. in Philology: specialization 10.02.15 "General Linguistics"]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Korneiko, I, Petrova, O & Popova, N. (2014). *Teoriia zhanru: teoretychni ta prykladni aspekty: monohrafiia [The theory of the genre: theoretical and applied aspects: monograph]*. Kharkiv: "Drukarnia Madryd" [in Ukrainian].
5. Mironchuk, T., Pastushenko T. (2017). Funktsionalnyi riven semantyky tekstu naukovoї anotatsii [Functional level of the text semantics in the research paper abstract]. *Linhvistychni ta metodychni problemy vyvchenia inozemnykh mov na pryrodnych fakultetakh: Mizhkaf. zbirn. nauk. prats – Linguistics of foreign languages and methodological issues of teaching them at science departments: collection of scientific papers*. Luts'k: PP Ivaniuk V.P. Vol. 4, 26–37 [in Ukrainian].
6. Mironchuk, T. & Odarchuk, N. (2019). Markery modalnosti u semantysi tekstu anotatsii do naukovoї stati [Modality markers in the text semantics of the research paper abstract]. *Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu "Ostrozka Akademiia": seriia "Filolohiia" – Scientific Bulletin of Ostroh Academy national university: series "Philology."* 6 (74), 86–90 [in Ukrainian]. DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-86-90
7. Popper, K. (2021). Lohika naukovoho vidkrytia. Ohliad deyakykh fundamentalnykh problem / per. z anh. pid ker. O. Olifer [Logic of scientific discovery. An overview of the selected fundamental issues / Edited from English translation by Olifer, O]. *Aktualni problemy dukhovnosti – Topical issues of spirituality*. (22), 170–192 [in Ukrainian].
8. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: schools and challenges]*. Poltava: Dovkilia-K [in Ukrainian].
9. Semeniuk, E. & Melnyk, V. *Filosofia suchasnoi nauky i tehniky: pidruchnyk. Vyd. 3-tie, vypr. ta dopov. [Philosophy of modern science and technology: textbook. 3^d edition, corrected and supplemented]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

10. Serazhym, K. (2002). *Dyskurs yak sotsiolinhvalne yavysche: metodolohiia, arkhitektonika, variatyvnist (na materialah suchasnoi hazetnoi publitsystyky): monohraphiia* [Discourse as a socio-lingual phenomenon: methodology, structure, variability (based on modern newspaper publicism: monograph)]. Kyiv: KNU imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
11. Solohub, L. *Komunikatyvni stratehii fakhovoi socializatsii adresata u naukovy-dydaktychnomu dyskursi (na materialakh suchasnykh anhlomovnykh pidruchnykyv z ekolohii)* [Communicative strategies of addressee socialization in scientific-didactic discourse (based on modern English textbooks in Ecology)]. Disertatsiia ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.04. "hermanski movy" [Thesis ... PhD in Philology: specialization 10.02.04 "German Languages"] [in Ukrainian].
12. Truba, Sh. *Osvitianskyi dyskurs: osnovni poniatia i dyferentsiini oznaky* [Educational discourse: basic notions and differential features]. *Akademichni studii. Serii "Humanitarni nauky" – Academic studies. Arts series.* (3), 92–96 [in Ukrainian].
13. Fuko (Foucault), M. (1994). *Slova i veschi. Arkheolohiia humanitarnykh nauk / per. z franz* [Words and things. Archeology of humanitarian sciences / transl. from French]. SPb.: A-cad. [in Russian].
14. Shevchenko, I. (2005). *Kohnityvno-prahmatychni doslidzhenia dyskursy* [Cognitive and pragmatic studies of discourse]. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen: kolektyvna monohrafiia* [Discourse as cognitive and communicative phenomenon: collective monograph]. Kharkiv: Konstanta. 105–117 [in Ukrainian].
15. Shepitko, S. (2014). *Naukovyi vs akademichnyi dyskurs: pytania typolohii* [Scientific discourse vs academic discourse: typological issues]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina* [Scientific Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv national university]. № 1102, 76–80 [in Ukrainian].
16. Shyliuk, V. (2014). *Dystynktyvni ozkaky akademichnoho dyskursu: zhanry ta linhvistychni osoblyvosti* [Distinctive features of academic discourse: genres and linguistic characteristics]. *Modernizatsiia vyschoi osvity v Ukraini ta za kordonom: zbirnyk naukovykh prats – Modernization of higher education in Ukraine and abroad: collection of scientific papers.* Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU ineni Ivana Franka, 277–280 [in Ukrainian].
17. Yahodzinskyi, S. (2008). *Naukovyi dyskurs v umovakh informatsiinoho syspilstva: metodolohichni i sociokulturni aspekty* [Scientific discourse in the information society conditions: methodological and social-cultural aspects]. Autoreferat dys. ... kand. filos. nauk: spets. 09.00.02 "dialektyka i metodolohiia piznznia" [Abstract of the thesis ... PhD in Philosophy: specialization 09.00.02 "dialectic and methodology of knowledge"]. Kyiv: KNU imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
18. Bell, D. (1979). *The Social Framework of the Information Society. The Computer Age: A 20 Year View.* Cambridge: MIT Press.
19. Dijk, T. A. van. (1985). *Handbook of Discourse Analysis.* 4 vols. London: Academic Press.
20. Fairclough, N. (1989). *Language and Power.* London, New York: Longman.
21. Fauconnier, G. & Turner, M. (2003). *The Way We Think.* New York: Basic Books.
22. Foucault, M. (1972). *Archaeology of knowledge.* New York: Pantheon
23. Gee, J. P. (1999). *An introduction to Discourse analysis: theory and method.* London and New York: Routledge.
24. Grice, H. P. (1989, 1991). *Studies in the Way of Words.* Harvard University Press, Cambridge.
25. Gumperz, J. (1982). *Discourse strategies.* Cambridge: CUP.
26. Harris, Z. (1952). *Discourse analysis.* In: *Language.* Vol. 28. № 1. 1–30.
27. Mironchuk, T. & Odarchuk, N. (2018). *Semantic Space of the Research Paper Abstract.* In: *Research Trends in Modern Linguistics and Literature: International Journal.* Vol. 1, 108–121. <https://rtmll.eenu.edu.ua/index.php/fgh/article/view/23>
28. Pêcheux, M. (1969). *Analyse Automatique do Discours. Linguistique, Informatique, Semantique.* Paris: Dunod.
29. Pilegaard, M. (2007). *Advances in Medical Discourse Analysis: Oral and Written Contexts* / Ed. by Marurizio Gotti & Françoise Salager-Meyer. In: *LSP and professional communication.* Vol. 7. № 2. 113–118.
30. Popper, K. R. (1972). *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach.* Oxford: Oxford University Press.
31. Sinclair, J. M. & Coulthard, R. N. (1975). *Towards the Analysis of Discourse. The English Used by Teachers and Pupils.* London, UK: London University Press.
32. Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis: the Sociolinguistic Analysis of Natural Language.* Oxford: Blackwell.
33. Webster, F. (2014). *The Theories of the Information Societies.* London, UK: Routledge.

УДК 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.8>**Лариса СУБОТА**

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» Навчально-науковий інститут міжнародної освіти, вул. Кирпичова, 2, Харків, Україна, 61002

ORCID: 0000-0003-4740-4486

Larysa SUBOTA

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate professor, Professor of the Department of Ukrainian Language, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Educational and Scientific Institute of International Education, Kyrpychova str., 2, Kharkiv, Ukraine, 61002

ORCID: 0000-0003-4740-4486

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ

METHODS OF FORMING SPEECH COMPETENCE IN JUNIOR STUDENTS

Стаття присвячена дослідженню формування мовленнєвої компетенції у студентів молодших курсів. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю цілеспрямованого, цілісного, поетапного процесу навчання мовленнєвої діяльності як підсистеми професійної освіти.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні організаційно-педагогічних та методичних умов формування мовленнєвих умінь студентів молодших курсів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Для вирішення поставленої мети використовувалися такі методи дослідження, як моделювання, аналіз, синтез, які дозволили розробити модель формування мовленнєвих умінь студентів та обґрунтувати умови та методи формування мовленнєвої компетенції здобувачів освіти молодших курсів.

Новизна дослідження полягає у тому, що вперше розглядається формування мовленнєвої компетенції у здобувачів вищої освіти молодших курсів. У **висновках** зазначено, що формування універсальної комунікативної компетенції студента – це складний процес, у результаті якого він має оволодіти цілим набором компетенцій. Автор наголошує, що модель педагогічної підтримки практики напруження мовленнєвого досвіду містить у собі систему таких взаємопов'язаних компонентів, як: мета, базові ідеї, принципи реалізації, етапи реалізації, критерії ефективності та результат.

На думку автора статті, під час формування комунікативних завдань важливо створювати кейси, використовуючи матеріал, що відображає реальну дійсність і при цьому мобілізує фантазію здобувачів освіти. Оскільки кейси – це точна модель реального спілкування, то завдання зберігають основні риси типової комунікації та паралельно представляють найрізноманітніші ситуації, але завжди вмотивовані й актуальні. У статті запропоновано використовувати на заняттях з метою формування мовленнєвої компетенції інноваційні технології, з-поміж яких виокремлено скетчі, рольові ігри та дискусії.

Ключові слова: інноваційні технології, комунікативне завдання, мовленнєва компетенція, принципи реалізації мовленнєвого досвіду, формування мовленнєвих умінь студентів.

The article is devoted to the study of the formation of speech competence in junior students. The relevance of the study is due to the lack of a purposeful, holistic, phased process of teaching speech activity as a subsystem of vocational education.

The **aim** of the study is to theoretically substantiate the organizational, pedagogical and methodological conditions for the formation of junior students' speech skills in the process of studying humanities. To achieve this goal, such research methods as modeling, analysis, synthesis were used, which allowed to develop a model of students' language skills development, to substantiate the conditions and methods of developing junior students' language skills.

The **novelty** of the study lies in the fact that for the first time the formation of language competence in junior students is considered. The **conclusions** indicate that the formation of a student's universal communicative competence is a complex process in which he or she must master a whole set of competencies. The author emphasizes that the model of pedagogical support for the practice of developing speech experience includes a system of interrelated components such as: goal, basic ideas, principles of implementation, stages of implementation, performance criteria and result.

According to the author of the article, when forming communicative tasks, it is important to create cases using material that reflects real life and at the same time mobilizes the imagination of students. Since cases are an accurate model of real communication, the tasks retain the main features of typical communication and simultaneously represent a variety of situations, but are always motivated and relevant. The article proposes to use innovative

technologies in the classroom for the purpose of forming speech competence, among which sketches, role-playing games and discussions are highlighted.

Key words: *innovative technologies, communicative task, language competence, principles of realization of language experience, formation of students' language skills.*

Актуальність проблеми. Нині в усіх сферах життя суспільства відбувається зміна світоглядної парадигми, пріоритетною і довгостроковою метою якої є людина. Помітно розширилося соціокультурне середовище, у якому працюють фахівці різних сфер. В умовах глобалізації освіти, реформи вищої освіти та переходу до багаторівневої освіти за спеціальностями особливого значення набуває формування мовленнєвих навичок студентів. Успішне використання мови як засобу спілкування пріоритетним є не тільки для успішного навчання у закладах вищої освіти, а й для формування творчої, соціально орієнтованої та мобільної особистості, яка впевнено почуватиметься в різних аспектах повсякденного життя, ділового та професійного спілкування. Мовленнєва культура є одним із найважливіших показників соціального та професійного статусу фахівця, оскільки саме вона дає змогу спеціалістам виконувати свої професійні функції на високому рівні та реалізовувати очікування суспільства. Проблеми формування мовленнєвих умінь здобувачів вищої освіти добре розроблені. Водночас загальний рівень мовленнєвої компетенції студентів молодших курсів часто не відповідає вимогам сучасного суспільства: вони не володіють технологією ведення ділових зустрічей, бесід і перемовин, уміннями активного слухання, моделювання своєї позиції та ставлення до неї партнера, встановлення міжособистісних та ділових контактів.

Визначення мети дослідження. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні організаційно-педагогічних та методичних умов формування мовленнєвих умінь студентів молодших курсів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки завдань, як-от: виявити стан розробленості проблеми формування мовленнєвих умінь студентів в умовах аудиторного навчання в педагогічній теорії та практиці; визначити педагогічні та методологічні умови формування мовленнєвих умінь студентів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню та розвитку мовленнєвої компетенції здобувачів вищої освіти у різних аспектах присвячено низку розвідок. Оволодіння останніми комунікативними навичками початкового рівня розглядали у своїй роботі Л. Безкоровайна та О. Штиленко [1].

Когнітивно-комунікативний підхід у системі лінгводидактичної підготовки студента-словесника вивчала В. Соловійова [5]. Зі свого боку, С. Трошина досліджувала комунікативний підхід у викладанні української мови за професійним спрямуванням [6]. Комунікативно-когнітивну компетентність майбутніх філологів у новій парадигмі сучасної освіти ґрунтовно розглянуто у роботі О. Вовк [2]. Комунікативний метод у професійно-орієнтованому підході до навчання української мови представлено у дослідженні Т. Лях [3]. Попри низку актуальних досліджень невирішеним залишається питання формування мовленнєвої компетенції у студентів молодших курсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи те чи інше явище, будь-яка наука намагається описати його в певних термінах зі свого погляду. Так, комунікативна компетентність, її склад як об'єкт вивчення, по-різному описується з позицій психології, соціології та суміжних наук. Однак у вищій освіті ми маємо справу не з об'єктом, який підлягає опису, а зі студентом (суб'єктом), який формується і розвивається в процесі навчання, зокрема й комунікативної компетенції. Формування універсальної комунікативної компетенції студента – це складний процес, у результаті якого студент має оволодіти цілим набором компетенцій. При цьому «конкретні вміння або навички, не можна тренувати кожне саме по собі, не можна навчитися окремим вмінням, здобути конкретні навички, набуті певних знань, потім усе скласти й отримати компетенцію» [8].

Основою підготовки здобувачів освіти є самостійна робота на всіх етапах аудиторного заняття, обов'язкова рефлексія студентів на всіх етапах самостійної роботи, включно з позакласними заходами, висока мовленнєва активність здобувачів. Водночас викладачам необхідно виступати на занятті в ролі організаторів, а не інформаторів. Спілкування в процесі навчання має розглядатися як безперервний процес, під час якого відбувається встановлення контактів між суб'єктами взаємодії: вироблення спільного сенсу інформації, що передається та сприймається. У ширшому розумінні комунікацію слід розуміти як соціальний процес, що включає спілкування, яке є обміном думками, інформацією та ідеями або передачею змісту від однієї свідомості до іншої за допомогою знакової системи [4; 7; 8; 9].

Набуття і формування комунікативної компетенції можливе лише в процесі реалізації, осмисленої мовленнєвої діяльності, під час якої ставиться мета, визначаються результати, розв'язуються проблеми, а не окремі завдання. Здобувачі вищої освіти мають самі шукати та знаходити способи вирішення комунікативних завдань. Слід зазначити, що ця робота не обмежується аналізом реальних проблемних ситуацій, які можуть виникнути в процесі їхньої майбутньої професійної діяльності. Комунікативні навички, яких набувають студенти під час розв'язання комунікативних завдань, згодом перетворюються на автоматизовані способи виконання комунікативних дій у процесі спілкування.

Для того, щоб в освітній діяльності закріпити комунікативні вміння та довести їх до рівня рефлексорного застосування, потрібне постійне докладання зусиль як з боку здобувачів освіти, так і з боку викладачів. Практична діяльність педагогів полягає в проектуванні та реалізації навчальних комунікацій. Це потребує теоретичного розроблення комунікативних завдань та експериментальної апробації моделі педагогічної підтримки з боку викладачів, що забезпечує інноваційними методами створення гнучкого інформаційно-освітнього середовища.

Модель педагогічної підтримки практики напрацювання комунікативного досвіду містить у собі систему таких взаємопов'язаних компонентів, як: мета, базові ідеї, принципи реалізації, етапи реалізації, критерії ефективності та результат [8]. Мета полягає у формуванні універсальної комунікативної компетентності як інтегральної властивості особистості здобувачів освіти. Що, зі свого боку, забезпечує успішну соціалізацію та адаптацію випускника до професійної діяльності та його самореалізацію в соціумі. Базові ідеї включають особистісне самовизначення здобувачів освіти; ідею диференційованого підходу до навчання; концепцію поступового ускладнення і розширення комунікативного досвіду здобувачів освіти; ідею оптимальної взаємодії інваріантного і варіативного змісту освіти та сучасних освітніх технологій тощо. Принципи реалізації комунікативного досвіду містять «гуманістичну спрямованість; індивідуалізацію навчання; трансформацію знань в інструмент творчого, креативного освоєння соціуму; комплексність і послідовність; фасилітацію діяльності; рефлексивність всіх учасників освітнього процесу» [8].

Технологічно комунікації представлені сукупністю таких взаємопов'язаних процедур, як «зародження ідеї, формування пові-

домлення; вибір каналу зв'язку та кодування інформації; передача повідомлення; декодування інформації та її сприйняття здобувачами освіти; формулювання відповіді відправнику; передача відповіді» [7, с. 53]. На першому етапі основне завдання, що постає перед викладачем, – це підтримання і закріплення у здобувачів освіти потреби в спілкуванні, що має сприяти формуванню комунікативної активності як особливої властивості особистості студентів.

Пропонуючи теми диспутів, доповідей/презентацій, проектних досліджень, викладач має оцінити, наскільки вони є сучасними та актуальними, а отже, затребувані здобувачами освіти. У цій ситуації студенти повинні допомогти викладачу у виборі каналу зв'язку і різних варіантів кодування інформації.

Сучасні комунікаційні технології уможливають активне застосовування різних знакових систем. Здобувачі освіти багато в чому з ними добре знайомі, але можуть зазнавати певних труднощів в їх оптимальному використанні під час створення свого повідомлення. Цей факт необхідно враховувати під час розроблення комунікативних завдань. Відомо, що у будь-якому спілкуванні значущими є етапи зворотного зв'язку. Викладач може допомогти студентам стати компетентними реципієнтами, а отже, й ефективними комунікаторами; навчити володіти різноманітними прийомами сприйняття, аналізу та оцінки інформації, а також методами розв'язання конфліктних ситуацій. Найважливіше завдання педагога на цьому етапі полягає у тому, щоб зорієнтувати здобувачів освіти на встановлення довірливих стосунків з одногрупниками та викладачем. Критеріями ефективності формування мовленнєвих компетенцій виступають: наявність зворотного зв'язку; виникнення атмосфери співпраці в колективі студентської групи; формування та розвиток евристичних якостей особистості.

Під час планування заняття слід враховувати «принцип комунікативності», що передбачає моделювання основних складових реального процесу спілкування та формування навичок мовленнєвого спілкування в різноманітних сферах і ситуаціях. Як наслідок, здобувачі освіти отримують не тільки теоретичні знання, а й набувають необхідних мовленнєвих навичок, значущих для успішної комунікації. Такий підхід у навчанні орієнтований на найефективніше досягнення мети: оволодіти різноманітними способами опанування нових методів дослідження та здійснювати безперервну професійну самоосвіту. На практичних заняттях дієвими є методи, які

стимулюють активну креативну мисленнєву діяльність здобувачів освіти і спонукають їх до висловлювання та відстоювання своїх думок. Комунікативне завдання в цьому разі розглядається більшістю фахівців як мета формування спілкування, що ґрунтується головним чином на тому, *хто, що, кому, за яких обставин і навіщо говорить* [8]. Головне, щоб використовувані на заняттях комунікативні завдання допомогли вивести здобувачів освіти молодших курсів за межі суто навчальної діяльності завдяки заздалегідь визначеній ролі кожного учасника. Реальна «ситуація» та запропонована «роль» керують мовленнєвою поведінкою студентів [9, с. 330].

Створення і формування комунікативних завдань так само вимагають від викладача певної винахідливості. Дуже важливо в зв'язку з цим створювати кейси, використовуючи матеріал, що відображає реальну дійсність і при цьому мобілізує фантазію здобувачів освіти [7, с. 61]. Драматизація запропонованого для обговорення матеріалу має стати основою більшості комунікативних завдань. Оскільки кейси – це «точна модель реального спілкування, то завдання зберігають основні риси типової комунікації та паралельно представляють найрізноманітніші ситуації, але завжди вмотивовані й актуальні» [9, с. 331]. Це оживляє уяву здобувачів освіти, даючи їм змогу більш успішно засвоювати теоретичний матеріал курсу.

Інноваційними технологіями, що використовуються на заняттях, можуть бути скетчі, рольові ігри, дискусії тощо. Скетч – це «коротка сцена, що розігрується в межах тієї чи іншої проблемної ситуації» [9, с. 332]. Він обов'язково містить вказівку на дійових осіб, включно з такими параметрами, як їхній соціальний статус і типова рольова поведінка. На занятті здобувачі освіти розігрують скетчі на різні теми, що характеризують соціально-побутову сферу спілкування. Головне призначення рольової гри – це створення для її учасників умов, які дають змогу з'ясувати не тільки сутність запропонованої їм ситуації, а й «власні соціальні установки, почуття, пов'язані з тією чи іншою роллю» [8]. Це розвиває вміння входити в положення інших людей, краще розуміти їхню позицію і почуття.

Імітаційні ігри поєднують у собі такі основні елементи, як співпраця та конкуренція. Їхні учасники можуть самостійно оцінити своє вміння працювати в команді, водночас виявляючи аналітичні, лідерські та інші ділові якості [2]. Ключовим виховним моментом у рольових іграх є процес трансформації,

тобто формування вміння дивитися на навколишній світ очима іншої людини [7, с. 55]. Педагогічне та дидактичне значення ділової гри полягає в тому, що вона дає змогу учасникам розкрити себе, навчитися демонструвати активну життєву позицію.

Очевидно, що ігрові прийоми, порівняно з традиційними методами організації заняття, забезпечують вищий ступінь прояву когнітивної самостійності здобувачів освіти. Це зумовлено тим, що «під час рольового перевтілення відбувається перехід з позиції об'єкта дослідження на позицію суб'єкта діяльності та спілкування» [8]. Важливим є й те, що здобувачі освіти на практичному занятті можуть спробувати нові форми комунікації в ситуаціях, що моделюють реальне життя, як-от, в іграх: «Мистецтво критики», «Сліпа довіра» тощо. Усе це «сприяє усвідомленню учасниками рольової гри значущості соціально-психологічних чинників у їхньому повсякденному житті та діяльності, а також сприяє виробленню вміння об'єктивно аналізувати і, отже, краще розуміти як свою власну поведінку, так і психологічний стан інших» [9, с. 335].

Таким чином, використання ігрових технологій позитивно впливає на формування мовленнєвої компетенції здобувачів освіти молодших курсів, даючи їм змогу орієнтуватися на оволодіння мовленнєвими навичками в природній розмовній ситуації.

Дискусія може розглядатися як одна з форм мовленнєвого змагання, під час якого відбувається процес обміну думками з певної проблеми та наслідком якого є досягнення єдності поглядів на ситуацію, що розглядається. Принципова умова проведення дискусії – це наявність певної спірної проблеми, остаточне розв'язання якої виробляється під час колективного обговорення. Використання цієї технології надає здобувачам освіти можливості висловити свою точку зору від першої особи. Дискусія допомагає розв'язувати найрізноманітніші соціальні та морально-етичні проблеми.

Успішне проведення дискусії зумовлене насамперед «знаннями учасниками предмета обговорення; наявністю в них власної думки з цього питання; володінням здобувачами освіти прийомами взаємодії з одногрупниками та мовленнєвого впливу на них. Важливо, щоб студенти вміли керувати процесом бесіди» [9, с. 341]. У цьому контексті дискусія може застосовуватися як засіб контролю знань здобувачами освіти за певною темою або кількома суміжними темами.

Головна цінність дискусії як найважливішої складової процесу комунікації полягає в

тому, що вона надає здобувачам освіти можливість мислити, міркувати щодо будь-якої проблемної ситуації; оцінювати її та виявляти й пропонувати шляхи її розв'язання; включатися в активний діалог; на практиці пізнати особливості співпраці та співтворчості між людьми.

Висновки і пропозиції. Таким чином, одним із завдань, що має вирішуватися під час навчання студентів молодших курсів, є активізація їхньої когнітивної діяльності та формування універсальної комунікативної компетенції, що є невід'ємною складовою

професіонала в будь-якій сфері діяльності. У цьому контексті студентам необхідно формувати, розвивати й коригувати вміння спілкуватися та підвищувати рівень мовленнєвої компетенції. Одним із найефективніших способів опанування цієї компетенції є застосування на заняттях таких інтерактивних педагогічних технологій, як ситуаційні задачі, кейси, дискусії тощо.

Перспективу подальшої роботи у цьому напрямі вбачаємо у розробці вправ на розвиток мовленнєвої компетенції студентів молодших курсів.

Література:

1. Безкоровайна Л. С., Штиленко О. Л. Про деякі особливості взаємодії викладача та іноземних студентів під час оволодіння останніми комунікативними навичками початкового рівня. *Міжнародний науково-методичний семінар «Новітні педагогічні технології у викладанні мов іноземним студентам»: матеріали семінару*, м. Харків, 20 лютого 2020 року. Харків: ХНАДУ, 2020. С. 15–18.
2. Вовк О. І. Комунікативно-когнітивна компетентність майбутніх філологів: нова парадигма сучасної освіти. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. 500 с.
3. Лях Т. Комунікативний метод у професійно-орієнтованому підході до навчання української мови іноземних студентів медичних спеціальностей. *Studia ukrainica posnaniensia*, 2021. Вип. 9 / 2, С. 25–36.
4. Омельчук С. А. Методика навчання морфології української мови в основній школі на засадах дослідницького підходу: дис. док. пед. наук: 13.00.02. Херсон, 2014. 537 с.
5. Соловійова В. Когнітивно-комунікативний підхід у системі лінгводидактичної підготовки студента-словесника. *Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції* (15 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. С. 164–166.
6. Трошина С. В. Комунікативний підхід у викладанні української мови за професійним спрямуванням. *Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць / за заг. ред. О. Г. Шостак. К.: Талком, 2021. С. 202–205.*
7. Call K. Professional Teaching Standards: A Comparative Analysis of Their History, Implementation and Efficacy. *Australian Journal of Teacher Education*. 2018. № 43(3). Pp. 48–93.
8. Chamot A. U. & O'Malley J. M. The CALLA handbook: Implementing the Cognitive Academic Language Learning Approach. URL: <http://mtweb.mtsu.edu/eslep/eslcalla.htm>
9. Korthagen F. A. J. Pedagogy of Teacher Education. In J. Loughran, M. L. Hamilton (Eds.), *International Handbook of Teacher Education*. 2016. Pp. 311–346.

References:

1. Bezkorovaina, L. S., Shtylenko, O. L. Pro deiaiki osoblyvosti vzaiemodii vykladacha ta inozemnykh studentiv pid chas ovolodinnia ostannimy komunikatyvnymy navychkamy pochatkovoho rivnia. *Mizhnarodnyi naukovy-metodychnyi seminar "Novitni pedahohichni tekhnolohii u vykladanni mov inozemnym studentam"*: materialy seminaru, m. Kharkiv, 20 liutoho 2020 roku. Kharkiv: KhNADU, 2020. Pp. 15–18.
2. Vovk, O. I. Komunikatyvno-kohnityvna kompetentnist maibutnikh filolohiv: nova paradyhma suchasnoi osvity. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. A., 2013. 500 p.
3. Liakh, T. Komunikatyvnyi metod u profesiino-orientovanomu pidkhodi do navchannia ukrainskoi movy inozemnykh studentiv medychnykh spetsialnostei. *Studia ukrainica posnaniensia*. 2021. Vyp. 9 / 2. Pp. 25–36.
4. Omelchuk, S. A. Metodyka navchannia morfolohii ukrainskoi movy v osnovnii shkoli na zasadakh doslidnytskoho pidkhodu: dys. dok. ped. nauk: 13.00.02. Kherson, 2014. 537 p.
5. Soloviova, V. Kohnityvno-komunikatyvnyi pidkhid u systemi linhvodydaktychnoi pidhotovky studenta-slovesnyka. *Filolohichna osvita: kompetentnisna paradyhma: materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi zaочноi internet-konferentsii* (15 lystopada 2019 r.). Mykolaiv: MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho, 2019. Pp. 164–166.
6. Troshyna, S. V. Komunikatyvnyi pidkhid u vykladanni ukrainskoi movy za profesiinym spriamuvanniam. *Natsionalna identychnist v movi i kulturi: zbirnyk naukovykh prats / za zah. red. O. H. Shostak. K.: Talkom, 2021. Pp. 202–205.*

7. Call, K. Professional Teaching Standards: A Comparative Analysis of Their History, Implementation and Efficacy. *Australian Journal of Teacher Education*. 2018. № 43(3). Pp. 48–93.
8. Chamot, A. U., O'Malley J. M. The CALLA handbook: Implementing the Cognitive Academic Language Learning Approach. URL: <http://mtweb.mtsu.edu/eslep/eslcalla.htm>.
9. Korthagen, F. A. J. Pedagogy of Teacher Education. In J. Loughran, M. L. Hamilton (Eds.). *International Handbook of Teacher Education*. 2016. Pp. 311–346.

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.9>**Ольга ТРЕБИК**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу, Міжрегіональна академія управління персоналом, вулиця Фрометівська, 2, Київ, 03039
ORCID: 0000-0003-4467-9193

Алла ПОЛТОРАЦЬКА

кандидат філологічних наук, завідувач сектору наукового та навчально-методичного забезпечення змісту природничої та математичної освіти Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, вулиця Василя Липківського, 36, 03035
ORCID: 0000-0002-6941-6907

Алла КАПІТОН

доктор педагогічних наук, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем (вчене звання)
професор кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем (посада)
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Першотравневий проспект, 24, Полтава, Україна, 36011
ORCID: 0000-0002-7845-0883

Olha TREBYK

PhD in Philology, Associate Professor at English Philology and Translation Department, Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 03039
ORCID: 0000-0003-4467-9193

Alla POLTORATSKA

PhD in Philology, Head of the Sector of Scientific, Educational and Methodological support of the natural and mathematical education content of the State Scientific Institution "Institute of Education Content Modernization", 36, street Metropolitan Vasyl Lipkovsky, Kyiv, 03035
ORCID: 0000-0002-6941-6907

Alla KAPITON

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of Department of Computer and Information Technologies and Systems, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Pershotravneva Avenue 24, Poltava, Ukraine, 36011
ORCID: 0000-0002-7845-0883

САТ-ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ МІСЦЕ У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

CAT TOOLS AND THEIR PLACE IN THE STRUCTURE OF TRAINING FUTURE TRANSLATORS

Глобалізація та швидкі темпи розвитку науково-технічного прогресу, які панують у сучасному світі, призвели до автоматизації багатьох напрямків людської діяльності, включаючи й галузь мови та перекладу.

Об'єктом нашого дослідження стали САТ інструменти та їх місце у структурі підготовки майбутніх перекладачів. Метою нашого дослідження є комплексний аналіз й обґрунтування теоретичних і методичних засад запровадження системи автоматизації перекладу до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів магістрантів у Міжрегіональній академії управління персоналом. Означене питання проаналізовано в контексті вивчення дисципліни «Машинний переклад». Під час викладання студентами машинного перекладу можна прослідкувати і відмітити те, що кількість помилок і правильності передачі галузевої термінології залежить від рівня оволодіння САТ інструментами. САТ-інструменти також допомагають майбутнім перекладачам виконувати завдання перекладу з командою, що враховує роботу здійснену партнерами виконувати переклад у режимі реального часу.

Впродовж роботи, з точки зору правильності передачі ключової галузевої термінології, можна спростувати гіпотезу, що переклад, виконаний засобами САТ інструментів виявиться гіршим, як за кількістю по-

милок, так і за відсотком правильності передачі термінології, порівняно із результатами, продемонстрованими студентом. Таким чином, CAT-інструменти стають невід'ємною частиною сучасної підготовки майбутніх перекладачів, які зможуть використовувати їх для вирішення складних перекладацьких завдань на високому рівні. Це напряду залежить від якості оволодіння різноманітними інструментами CAT. Подальше дослідження аналізованої проблеми може бути зосереджене на вивченні механізмів впровадження CAT-інструментів у програму підготовки майбутніх перекладачів-магістрантів.

Ключові слова: CAT-інструменти, переклад, перекладачі, Anaphraseus, Memsources, SmartCAT, Wordfast, Wordfast Anywhere.

Globalization and the rapid pace of development of scientific and technical progress, which prevail in the modern world, have led to the automation of many areas of human activity, including the field of language and translation.

The object of our research was CAT tools and their place in the structure of training future translators. The purpose of pictures, our research is a comprehensive analysis and substantiation of the theoretical and methodological foundations of the introduction of the translation automation system to the structure of professional training of future translators of master's students at the Interregional Academy of Personnel Management. The specified question is analyzed in the context of studying the discipline «Machine translation». During the teaching of machine translation by students, it is possible to observe and note that the number of errors and the correctness of the transmission of industry terminology depends on the level of mastery of CAT tools. CAT tools also help future translators complete translation tasks with a team that takes into account the work done by translation partners in real-time.

In a time of the work, from the point of view of the correct transfer of key industry terminology, it was possible to disprove the hypothesis that the translation performed by means of CAT tools will be worse, both in terms of the number of errors and in terms of the percentage of correct transfer of terminology, compared to the results demonstrated by the student. Thus, CAT tools become an integral part of the modern training of future translators who will be able to use them to solve complex translation tasks at a high level. This directly depends on the quality of mastering various CAT tools. Further research of the analyzed problem can be focused on the study of the mechanisms of introducing CAT tools into the training program for future graduate translators.

Key words: Anaphraseus, CAT tools, Memsources, translation, translators, SmartCAT, Wordfast, Wordfast Anywhere.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Глобалізація та швидкі темпи розвитку науково-технічного прогресу, які панують у сучасному світі, призвели до автоматизації багатьох напрямків людської діяльності, включаючи й галузь мови та перекладу.

На сьогоднішній день, коли міжнародні контакти в найрізноманітніших сферах життя перетворилися на повсякденне явище, переклад увійшов практично до усіх галузей життєдіяльності людини. Це пов'язано зі стрімким розвитком технологій, ключовою ланкою між якими є переклад.

Отже, через стрімке зростання обсягів перекладу, скорочення цін та невеликого попиту на нього виникає конкурентоздатність перекладача, що обумовлюється передусім володінням спеціальним програмним забезпеченням, зокрема CAT-інструментами, здатним значною мірою підвищити його (перекладу) продуктивність без втрати якості.

Попит на швидке і дешеве спілкування в сучасному світі став рушійною силою розробки комп'ютерного програмного забезпечення, яке дозволило виконувати переклади текстів швидше та ефективніше [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення зарубіжного досвіду підготовки перекладачів знайшло відображення у дисертаційних дослідженнях та публікаціях О. Мартинюк (США), О. Сергєєвої (Великобританія),

Н. Шамне, Л. Ребриної (Німеччина), а питання модернізації підготовки перекладачів в Україні для підвищення їхньої конкурентоздатності досліджували Н.Абабілова, Є.Бесєдіна. Щодо дослідників та професіоналів-практиків із галузі перекладу (Ральф Крюгер [3], [4], Алан Мелбі [8], [9], Рафа Ломбардіно [7], Карлос да Сілва Кардозо Тейшейра [18], Ентоні Пім [13], [14]), а також документація до програм із відкритого доступу.

Автоматизований переклад (CAT tools, Computer-assisted translation) – це переклад тексту людиною-перекладачем із однієї мови на іншу з використанням спеціалізованих програм перекладу, які поєднують у собі комплекс технологій та інструментів для забезпечення: перекладу документації, ведення термінологічних баз, створення баз пам'яті перекладів, контролю термінів виконання перекладів та перевірки їх якості, створення перекладацьких проєктів та розподілу ролей перекладачів при їх реалізації тощо. Всі результати автоматично зберігаються в єдиній базі даних, доступній усім учасникам процесу перекладу [12].

Поняття автоматизованого перекладу не є тотожним поняттю «машинний переклад». Машинний переклад – переклад, який побудовано на використанні машиною визначених та постійних для даного виду матеріалу відповістей між словами та граматичними явищами різних мов. У наш час є достатньо

широкий вибір програм, які полегшують працю перекладача, які умовно можна розподілити на дві основні групи: електронні словники (*electronic dictionary*) та системи машинного перекладу (*machine translation system*). Системи машинного перекладу забезпечують послідовний переклад текстів, що враховує морфологічні, синтаксичні та семантичні зв'язки членів речення. [20].

Переклад жодного документу, який має суттєве значення, не слід доручати машині. Якщо проаналізували машинні переклади, то незабаром виявиться, що це не ідеальний засіб, проте він забезпечує виконання перекладу з дивовижною швидкістю, що дозволяє заощадити багато грошей та зусиль. Коли швидкість машини поєднується зі здатністю людини адаптуватися та тлумачити зміст фрагментів тексту, ми отримуємо перекладача з потужним інструментарієм, який швидко виконує якісні переклади. Отже, необхідно добре усвідомлювати різницю між CAT-інструментами та системами машинного перекладу (MT).

Принагідно зазначимо, що CAT-інструменти це – будь-які програмні продукти, які використовуються перекладачами у процесі перекладу з метою підвищення його ефективності [1, с. 6]: від програмних додатків загального призначення (текстові редактори) до спеціалізованих перекладацьких програм, побудованих на основі технології пам'яті перекладів (*translation memory* – ТМ).

Під час прийому на роботу роботодавці ставлять перед перекладачами низку вимог, однією з яких володіння CAT-інструментами. Переваги знання цих технологій, це те, що перекладач впевнений, що документ перекладено повністю, під час перекладу уніфікуються термінологія, кількість часу скорочується, отже, продуктивність зростає.

Як працюють CAT-інструменти: перш за все CAT-інструмент розбиває текст на окремі сегменти, які представлені у більш зручній формі, що робить перекладацьке сприйняття тексту легшим. Далі програми цього типу надають можливість разом із документом отримати список термінів, а потім шукати терміни, що є найбільш влучними, із цього списку можна імпортувати до термінологічної бази, обираючи підхожі. Після цього можна зручно керувати цією базою термінів, як на мові оригіналу, так і на мові, що перекладається. Кожного разу, коли система знаходить термін, який міститься у термінологічній базі, вона позначає його спеціальною міткою (маркером), щоб в подальшому не довелося шукати його у всьому тексті. Даний термінологічний компонент CAT-інструментів дозво-

ляє уникнути невідповідності в термінології та забезпечити її одноманітність.

Однією з найзручніших особливостей CAT-інструментів – пам'ять перекладів (*translation memory*), яка не є аналогом термінологічної бази. Це своєрідний каталог для подальшого використання у роботі.

CAT-інструменти можна класифікувати на пропрієтарні (платні) та вільні (безоплатні).

Пропоную розглянути програми, як SDL Trados, MemoQ, Wordfast, Memsource, OmegaT, Virtaal, Anaphraseus, SmartCAT, Wordfast Anywhere.

Smartcat – це не лише інструмент CAT, але і система управління перекладами, а також платформа-база, що об'єднує перекладачів і клієнтів.

Smartcat є хмарним і абсолютно безоплатним для позаштатних перекладачів, що виділяє його серед інших інструментів CAT. Існує також безоплатна версія для компаній і постачальників мовних послуг, але на відміну від фрілансерів, вони також можуть вибирати між різними пакетами, які вимагають оплати.

Переваги: це хмарний сервіс, отже, не потрібно буде встановлювати Smartcat або регулярно отримувати оновлення. Крім того, ви можете отримати доступ до Smartcat зі свого браузера незалежно від вашої операційної системи. Цей хмарний сервіс підтримує понад 150 мов та різні формати, в які трансформується переклад.

Недоліки: для використання повної функціональності Smartcat необхідно постійне та стабільне підключення до Інтернету, незважаючи на здатність Smartcat продовжувати працювати в автономному режимі.

Phrase (раніше мав назву Memsource) – це хмарний інструмент CAT і система керування перекладами, запущена в 2011 році. Інструмент керування перекладами розроблений для підприємств, постачальників мовних послуг і перекладачів, які надають різні функції, щоб спростити та прискорити процес перекладу.

Переваги: інструмент Phrase CAT повністю базується на хмарі. Те, що відрізняє цей інструмент з-поміж інших, є оцінка якості машинного перекладу. Це означає, що інструмент Phrase запрограмований на те, щоб оцінити і підібрати найвлучніший переклад, що, передусім, позбавляє перекладача від зайвого клопоту. Цей сервіс підтримує 500 мов та їхніх варіацій побутування. Phrase може редагувати понад 50 форматів файлів.

Недоліки: незалежно від того, що настільна версія працює в автономному режимі, щоб скористатися повною функціональністю

та параметрами, які пропонує Phrase, вам потрібне стабільне підключення до Інтернету. Через те, що переклади завантажуються на сервер третьої сторони, отже дані є менш захищені в порівнянні з іншими CAT інструментами. Цей інструмент забороняє перекладачам завантажувати власні бази термінів і створювати пам'ять перекладів, оскільки це можуть робити лише керівники проєктів. Під час роботи з великими проєктами, за словами перекладачів, що використовують даний інструмент, Phrase працює повільніше.

Wordfast Anywhere – це веб-інструмент, котрий допомагає «усним» перекладачам отримувати доступ до пам'яті перекладів (TM) у безпечному середовищі. Дані зберігаються на серверах Wordfast і перекладачі мають доступ будь-якому місці.

Переваги: інструмент зберігає глосарії, він є абсолютно хмарним, отже, немає необхідності що-небудь встановлювати або регулярно оновлювати. Wordfast Anywhere досить простий у використанні. На вебсайті Wordfast також є досить детальний посібник для тих, хто хоче більш детально вивчити кожну функцію, яку пропонує інструмент.

Недоліки: після реєстрації облікового запису та входу в систему, вам потрібно буде налаштувати початкову конфігурацію, а це доволі складний та клопіткий процес. Під час первинної роботи (без накопиченої бази) переклад буде неточним, але коли ви продовжуєте працювати, пам'ять накопичуватиметься, ви зможете використовувати її для допомоги у майбутніх проєктах. Одним із найбільш істотних недоліків роботи з Wordfast є концентрація лише на одному сегменті за раз, що може стати перешкодою для високоякісного перекладу. У більшості випадків цей інструмент не дозволить створити зв'язні тексти з точки зору стилю та тону. Інтерфейс Wordfast непридатний для вчитки цільових документів, а це призводить до того, що перекладачі повинні самостійно шукати вихід, щоб не спотворити створені одиниці відповідності, що може спричинити помилки в наступних перекладах.

Anaphraseus – це інструмент автоматизованого перекладу, написаний на OpenOffice.org Basic (також відомий як StarBasic). Він працює з OpenOffice.org Writer і підтримує будь-який формат, який підтримує Writer. Він розроблений як розширення OpenOffice.org і може працювати в операційній системі Linux/Unix, Mac OS або Windows.

Переваги: Anaphraseus працює в OpenOffice.org як розширення та бездоганно працює з TM (translation memory), створеним

у Wordfast. Інструмент ділить перекладений текстовий вміст на сегменти або речення. Коли вибрано відповідну фазу, Anaphraseus показує найближчу відповідність, виявлену в TM. Найбільшою перевагою необхідно зазначити швидкість перекладу.

Недоліки: порівнюючи його з Wordfast, особливо при роботі з об'ємними текстами, він значно повільніший. Оскільки Anaphraseus продовжує перевіряти бета-версію, на даний момент він працює виключно з неформатованим текстовим вмістом, пропускаючи всі формулювання, фотографії та об'єкти, що порівнюються.

Студенти Міжрегіональної академії управління персоналом, спеціальності 035 «Філологія», освітнього рівня магістр однією, мають можливість вивчати одну з вибірко-вих дисциплін – машинний переклад. Метою викладання якої є засвоєння студентами основ комп'ютерної грамотності, формування у них навичок використання прикладного програмного забезпечення у професійній діяльності перекладача та роботи з CAT-технологіями.

Всі завдання вивчення навчальної дисципліни реалізуються успішно через високоякісну кваліфікацію та знання кадрового складу кафедри.

Під час вивчення дисципліни студенти вчаться вирішувати певні труднощі, а саме під час засвоєння принципів архітектури персонального комп'ютера та функціонування операційних систем. Це відбувається за рахунок стрімкого розвитку інформаційних систем, технологій в Україні та неможливості досягнути всіх елементів програмного забезпечення.

Під час вивчення цієї дисципліни студенти мають можливість опанувати двома модулями: «Архітектура комп'ютера та прикладне програмне забезпечення» та «Лінгвістичне програмне забезпечення». Опанування кожним із модулів дозволяє створити базу для вивчення дисципліни «Техніка перекладу з основної мови».

Тема 5 навчальної програми має назву «CAT-технології». У цій темі студенти опановують основними поняттями автоматизованого перекладу: редагування, перекладацька пам'ять, термінобази, корпуси тексту, конкорданси, системи перевірки якості перекладу.

Під час вивчення курсу студентам пропонують ознайомитись із всіма вище зазначеними програмами, хоча детальне вивчення є саме програми Wordfast. Студентам-магістрантам пропонують створити перекладацький проєкт.

Під час викладання студентами машинного перекладу можна прослідкувати і відмі-

тити те, що кількість помилок і правильності передачі галузевої термінології залежить від рівня оволодіння САТ-інструментами. Під час роботи, з точки зору правильності передачі ключової галузевої термінології, можна спростувати гіпотезу, що переклад, виконаний засобами САТ-інструментів виявиться гіршим, як за кількістю помилок, так і за відсотком правильності передачі термінології, порівняно із результатами, продемонстрованими студентом. Це напряду залежить від якості оволодіння різноманітними інструментами САТ.

Під час перекладу суті оригінального тексту найвдалішим методом відпрацювання машинного перекладу (з використанням САТ-інструментів) є використання метод кейсів. Наприклад, викладач пропонує завдання в якому: «За дорученням уявного керівника компанії здійснити пошук інформації іноземною мовою в мережі Інтернет за заданою тематикою (наприклад: “The recent run of Pop up”, “Contemporary Art”, “Add your own touch to a room” тощо) з подальшим перекладом цих значних за обсягом та різноманітних за походженням текстів за допомогою електронних перекладачів (САТ-інструментів) і коротким викладом суті із заздалегідь обумовленими параметрами за допомогою технік скороченого перекладу.

Другим методом використання кейсів може бути: «проаналізувати та віднайти зазначену іншомовну кореспонденцію, що у великих обсягах надходить на електронну пошту уявної компанії». Звичайно, отримавши таке завдання, студенти розуміють, що необхідно підібрати вдалий інструмент САТ, а також врахувати особливості формату вихідних даних (електронна пошта обробляється, як <http> посилання).

Під час роботи зі студентами-магістрантами можна запропонувати та провести ділову гру. Студенти, які уявно працюють у перекладацькому бюро, їм ставлять завдання перекласти описи та інструкції з використання мобільних телефонів. За їх власним бажанням вони розділяються на групи, наприкінці уявний керівник (викладач) разом зі студентами порівнюють результати за параметрами швидкості та якості.

Перекладацькі інструменти, використання яких передбачає активну участь людини у процесі перекладу (САТ), включають широкий спектр програм різного призначення. Крім програм машинного перекладу, які ми розглядали вище, існує цілий ряд перекладацьких інструментів: електронні словники, орфокоректори, пошукові системи, системи

розпізнавання символів, системи аналізу мовлення, системи синтезу мовлення, системи голосового перекладу, ТМ системи тощо.

У процесі формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій ми залучаємо студентів до активного використання електронних словників.

Висновки. Ознайомившись під час опанування дисципліни «Машинний переклад» з САТ-інструментами студенти-магістранти мають можливість підібрати найзручніший/ші для своєї майбутньої роботи сервіси.

Розглянувши функції, плюси і мінуси деяких найкращих засобів автоматизованого перекладу, залишається лиш самостійний ненав'язливий вибір кожного. Як вибрати між ними?

Викладач має перш за все інформувати студентів, щоб вони не соромились використовувати кілька інструментів – по одному для кожного випадку використання, який у вас може бути. Наприклад, вам не знадобиться той самий інструмент для перекладу презентації PowerPoint чи статті в блозі (або будь-якої сторінки вебсайту загалом).

Хоча в статті розглянуті безоплатні САТ-інструменти, студентам пропонується обирати і не робити ціну головним критерієм. Якщо вони хочуть користуватися перевагами інструменту САТ, їм потрібно буде придбати найкращий, який може бути не безплатним. Під час обрання інструменту необхідно буде враховувати ключову семантику, яка буде потрібна під час виконання робочих задач.

Робота над проектом потребує від перекладача цілої низки знань і умінь, пов'язаних із використанням комп'ютерних технологій та різного програмного забезпечення. Перекладач повинен вміти працювати з різними файлами, як загальних вихідних форматів, щоб успішно вносити їх до середовища автоматизованого перекладу, так і до специфічних форматів, властивих певним процесам і завданням.

Також потрібно мати навички роботи з інструкціями замовника, розуміти з чим пов'язані ті чи інші його вимоги та як їх втілювати у перекладі. Окрім знання мови на достатньому рівні, необхідно розуміти її структуру, щоб оптимізувати автоматичні процеси: перевірку якості за формальними показниками, таким чином зменшивши рутинне навантаження на перекладача. Завдяки ефективному застосуванню належних інструментів можна підвищити продуктивність перекладача та якість готового продукту.

Крім того, перекладач має вміти взаємодіяти не лише зі спеціалізованими програмами,

але й сторонніми інструментами, оскільки належна організація перекладацького процесу та правильне виконання всіх необхідних завдань на кожному етапі безпосередньо впливає на структуру й ефективність всієї проєктної роботи.

У процесі навчання студенти з САТ-інструментами студенти здобувають наступні компетентності:

1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у професійній діяльності у галузі філології, лінгвістики, літературознавства, перекладу, що передбачає застосування теорії та методів філологічної та лінгвістичної науки, забезпечення письмової та усної комунікації, проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризуються невизначеністю умов і вимог.

2. Здатність бути критичним і самокритичним.

3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

4. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

5. Здатність інтегрувати, систематизувати, критично оцінювати використовувати отриману інформацію в контекстах проблем, що вирішуються.

6. Здатність здійснювати філологічний та науковий аналіз, структурування мовного/

мовленнєвого й літературного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів.

Без володіння відповідними компетенціями перекладач на сьогодні вже не в змозі задовольняти вимоги до якості кінцевого продукту та витримувати темпів виконання перекладацьких замовлень. Опанування цими компетенціями ще на етапі підготовки перекладача істотно підвищує його шанси на успішне працевлаштування та здатність витримувати конкуренцію у перекладацькій галузі.

Отже, орієнтація на сучасний ринок перекладацьких послуг і стандарти, які регламентують діяльність перекладачів, свідчать, що до змісту професійної підготовки майбутніх перекладачів має бути інтегрована ціла низка технологій введення інструментів САТ. Їх опанування забезпечить накопичення власних термінологічних ресурсних баз, протягом періоду навчання з можливістю використання у високотехнологічних системах перекладу, що може стати підґрунтям успішної подальшої професійної діяльності.

Перспективою подальших наукових досліджень може бути вивчення особливостей роботи перекладача з САТ-інструментами різних конфігурацій у процесі здійснення перекладу.

Література:

1. Bowker L. Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction. Ottawa: University of Ottawa Press, 2002. 185 с.
2. Imamovic F. The importance of CAT tools for translation quality [Electronic resource] . 2016. Way of access : <https://www.linkedin.com/pulse/importance-cat-tools-translation-quality-fedja-imamovic>. (дата звернення: 18.03.2023).
3. Krüger R. Technologieinduzierte Verschiebungen in der Tektonik der Translationskompetenz. trans-kom. 2018. No 11. C. 104–137.
4. Krüger R. Von Netzen und Vektoren – Neuronale maschinelle Übersetzung. MDÜ, 2017. No 63. C. 38–44.
5. Lehrberger J., Boreau L. Machine Translation: Linguistic Characteristics of MT Systems and General Methodology of Evaluation. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1988. 240 с.
6. Linn A. Microsoft reaches a historic milestone, using AI to match human performance in translating news from Chinese to English. 2018. URL: <https://blogs.microsoft.com/ai/chinese-to-english-translator-milestone/> (дата звернення: 18.03.2023).
7. Lombardino R. CAT Tools In Literary Translation: What Are They Good For? 2015. URL: <http://rafalombardino.com/news/2018/1/4/cat-tools-in-literary-translation-what-are-they-good-for> (дата звернення: 18.03.2023).
8. Melby A. Interview to Jost Zetzsche. 2013. URL: <http://www.internationalwriters.com/BigWave/BigWaveAKM.htm> (дата звернення: 18.03.2023).
9. Melby A. Multi-level translation aids in a distributed system. Linguistic Series. 1982. No 47. C. 215–220.
10. Naomi S. Baron. Reading in a digital age. 2017. URL: <http://kappanonline.org/reading-digital-age/> (дата звернення: 18.03.2023).
11. O'Brien S. Translation as human-computer interaction. Translation Spaces. 2012. No 1. C. 101–122.
12. O'Hagan M. Computer-aided translation / O'Hagan // Routledge Encyclopedia of translation studies. – London and New York : Routledge, 2009. P. 48.
13. Pym A. The Moving Text: Localization, translation, and distribution. Amsterdam, 2004. 166 с.
14. Pym A. Translation skill-sets in a machine-translation age. Meta. 2013. No 58. C. 487–503.
15. Research Study 2016: Translation Technology Insights. 2017. URL: <https://www.sdl.com/software-and-services/translation-software/research/> (дата звернення: 18.03.2023).

16. Sin-Wai Chan. The Routledge Encyclopedia of Translation Technology [Electronic resource]. Routledge, 2015. Chapter 3 – режим доступу: <https://www.routledgehandbooks.com/pdf/doi/10.4324/9781315749129.ch3> (дата звернення: 18.03.2023).
17. Tabor J. CAT tool use by translators: what are they using. 2019. URL: <https://go.proz.com/blog/cat-tool-use-by-translators-what-are-they-using> (дата звернення: 18.03.2023).
18. Teixeira C. C. The Impact Of Metadata On Translator Performance: How Translators Work With Translation Memories And Machine Translation : дис. ... докт. філ. наук / Tarragona, 2014. 225 с
19. Антипова Р.П., Попрядухін Є.О., Колінько Т.О. Інформатика та комп'ютерна техніка: навч.-метод. посібник / Р.П. Антипова, Є.О.Попрядухін, Т.О. Колінько. Кривий Ріг: ККЕУ КНЕУ ім. В. Гетьмана. 74 с.
20. Мацак Ж. Г., ст.викл. Скоробогатова Т. І. Кременчуцький державний університет, Україна Машинний переклад та його специфіка Режим доступу : http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Philologia/54186.doc.htm (дата звернення: 18.03.2023).

References:

1. Bowker L. (2002). Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction. Ottawa: University of Ottawa Press, 185 p.
2. Imamovic F. (2016) The importance of CAT tools for translation quality. Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/importance-cat-tools-translation-quality-fedja-imamovic>.
3. Krüger R. (2018) Technologieinduzierte Verschiebungen in der Tektonik der Translationskompetenz. *trans-kom*, 11, 104–137.
4. Krüger R. (2017) Von Netzen und Vektoren – Neuronale maschinelle Übersetzung. *MDÜ*, 2017, 63, 38–44.
5. Lehrberger J., Boreau L. (1988) Machine Translation: Linguistic Characteristics of MT Systems and General Methodology of Evaluation. Amsterdam, John Benjamins Publishing, 240 p.
6. Linn A. (2018) Microsoft reaches a historic milestone, using AI to match human performance in translating news from Chinese to English. Retrieved from: <https://blogs.microsoft.com/ai/chinese-to-english-translator-mileston>.
7. Lombardino R. (2015) CAT Tools In Literary Translation: What Are They Good For? Retrieved from: <http://rafalombardino.com/news/2018/1/4/cat-tools-in-literary-translation-what-are-they-good-for>.
8. Melby A. (2013) Interview to Jost Zetzsche. Retrieved from: <http://www.internationalwriters.com/BigWave/BigWaveAKM.htm>.
9. Melby A. (1982) Multi-level translation aids in a distributed system. *Linguistic Series*, 47, 215–220.
10. Naomi S. Baron. (2017) Reading in a digital age. Retrieved from: <http://kappanonline.org/reading-digital-age>.
11. O'Brien S. (2012) Translation as human-computer interaction. *Translation Spaces*, 1, 101–122.
12. O'Hagan M. (2009) Computer-aided translation. *Routledge Encyclopedia of translation studies* (p. 48). London and New York : Routledge.
13. Pym A. (2004) *The Moving Text: Localization, translation, and distribution*. Amsterdam, 166 p.
14. Pym A. (2013) Translation skill-sets in a machine-translation age. *Meta*, 58, pp. 487–503.
15. Research Study 2016: Translation Technology Insights. (2017). Retrieved from: <https://www.sdl.com/software-and-services/translation-software/research/>.
16. Sin-Wai Chan. (2015) The Routledge Encyclopedia of Translation Technology. Routledge, Retrieved from: <https://www.routledgehandbooks.com/pdf/doi/10.4324/9781315749129.ch3>.
17. Tabor J. (2019) CAT tool use by translators: what are they using. Retrieved from: <https://go.proz.com/blog/cat-tool-use-by-translators-what-are-they-using>.
18. Teixeira C. C. (2014) The Impact Of Metadata On Translator Performance: How Translators Work With Translation Memories And Machine Translation, Tarragona, 225 p.
19. Antypova R.P., Popriadukhin Ye.O., Kolinko T.O. (2019) Інформатика та комп'ютерна техніка [Informatic and computer technique]. Kryvyi Rih: KKEU KNEU V. Hetmana, 74 p.
20. Matsak Zh. H., Skorobohatova T. I. (2009) Mashynnyi pereklad ta yoho spetsyfika [Machine translation and its specifics]. Kremenchutskyi derzhavnyi universytet, Ukraina. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Philologia/54186.doc.htm.

ЖУРНАЛІСТИКА

УДК 070:[331.461+614.46]

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.10>**Ірина КАЛІНА**

доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2
ORCID: 0000-0001-5662-6967

Олена ДАНИЛІНА

кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики, Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2
ORCID: 0000-0002-2649-8818

Iryna KALINA

Dr.Sc. (Econ), Ph.D., Professor of Marketing, Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine, 03039, Kyiv, st. Frometivska, 2
ORCID: 0000-0001-5662-6967

Olena DANYLINA

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Professor at Journalism Department, Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine, 03039, Kyiv, st. Frometivska, 2
ORCID: 0000-0002-2649-8818

ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В НЕБЕЗПЕКОВИХ ТА КАРАНТИННИХ УМОВАХ

FUNCTIONING OF REGIONAL MASS MEDIA IN DANGEROUS AND QUARANTINE CONDITIONS

У статті розглянуто проблематику регіональних засобів масової інформації: нерозгорнутість тем у зв'язку з конфліктами інтересів (за рахунок обізнаності, сімейних зв'язків), в ефірному просторі присутні теми на замовлення (у зв'язку із відстороненням справ чи переходу бізнесу до інших власників), інформаційний простір складається із повідомлень, а не з ексклюзивних тем (це залежить від регіону, його розміру, густоти населення та розвитку), нерозгалужений спектр тем (за рахунок розвитку одного напрямку), звужена кількість жанрових різновидів (у зв'язку з відсутністю інформації), велика кількість позаштатних працівників (за рахунок обмеження фінансування), досвід працівника (вплив на якість донесення інформації). Ця проблематика відбувається в небезпечових та карантинних умовах, яка породжує нові проблеми регіональних ЗМІ.

А також функції регіональних засобів масової інформації: пізнавальна, яка забезпечує знання про навколишню діяльність регіону, переконлива, яка пов'язана із розв'язання суспільних зав'язків та відносин, мотиваційна, яка стимулює журналістів та людей до різних форм діяльності (волонтерство), інтеграція, яка гуртує суспільство навколо важливих питань та інтегрує людей в суспільство, контролююча, яка забезпечує безпосередній аудит (розслідування) щодо соціальних, політичних та економічних структурах, висвітлення їх роботи та прозорості, соціалізації, яка забезпечує навчання на позитивних цінностях та поведінки, розважальна, яка демонструє відпочинок суспільства та бізнес складову.

Ключові слова: регіональні засоби масової інформації, проблеми, функції, розвиток, суспільство, небезпечові та карантинні умови.

Despite initially the quarantine restrictions, then the martial law in the country, the information front works. Their main goal is to convey true and relevant (currently) information to society. Every piece of news should be verified and reliable, because society is informed thanks to mass media. Each region has its own values, both historical, social and economic, which develop, interest, sponsor and use. It is difficult for most regional journalists to find news from regional mass media, as well as to update or adapt it to the present. After all, the region is not a million-strong city, where every media outlet has its supporters who watch it. At the expense of this position, the

problems of the regional mass media were considered: the underdevelopment of topics in connection with conflicts of interests (at the expense of awareness, family ties), in the air space there are topics to order (in connection with the suspension of cases or the transition of business to other owners), the information space consists of messages, not exclusive topics (it depends on the region, its size, population density and development), an unbranched range of topics (due to the development of one direction), a narrow number of genre varieties (due to with a lack of information), a large number of freelancers (due to funding limitations), employee experience (impact on the quality of information delivery).

The article considered the functions of regional mass media: cognitive, which provides knowledge about the surrounding activities of the region, persuasive, which is related to the resolution of social obligations and relations, motivational, which stimulates journalists and people to various forms of activity (volunteering), integration, which unites society around important issues and integrates people into society, controlling, which provides a direct audit (investigation) of social, political and economic structures, highlighting their work and transparency, socialization, which provides education on positive values and behavior, entertaining, which demonstrates society's leisure and business component.

Key words: regional mass media, problems, functions, development, society, dangerous and quarantine conditions.

Постановка проблеми. Незважаючи спочатку на карантинні обмеження, потім військовий стан в країні інформаційний фронт працює. Їх основна мета донести правдиву та актуальну (на разі) інформацію до суспільства. Кожна інформаційна новина має бути перевіреною та достовірною, бо за рахунок засобів масової інформації суспільство має інформованість. Кожен регіон має свої цінності, як історичні, соціальні, так і економічні, які розвивають, зацікавлюють, спонсорують та користуються. Знайти новину регіональних засобів масової інформації, також актуалізувати чи адаптувати її до сьогодення більшості регіональним журналістам тяжко. Адже регіон це не місто-мільйонник, де кожен інформаційний засіб має своїх прихильників, які спостерігають за ним. Тому певні регіональні ЗМІ займаються інформативних контентом, і не підбирають тематично-жанрової інформації для збільшення аудиторії. Під впливом небезпечних та карантинних умов принципи функціонування регіональних ЗМІ змінилися: велика частина змушена була закритися або припинити віщати інформацію, інша частина навпаки збільшила інформативний контент.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретики, українські та зарубіжні вчені які розглядали загальні функції журналістики були такі: О. Гриценка, М. Житарюка, І. Михайлина, А. Москаленка, В. Шкляра та інших. Зарубіжні теорії преси також не оминули проблему функцій. Р. Блюм, Ф. Бонд, О. Вартанова, Д. Галтунг, Д. Ласвелл, Н. Луман, Б. Місонжников, Ф. Сіберт, Е. Перс, Т. Пітерсон, К. Райт, В. Хагеманн, Дж. Хартлі, В. Шрам тощо.

Що стосується регіональних ЗМІ їх функції та проблематика, то тут незначна науковця, які розглядали це питання: І. Белінська, А. Горчикова, Л. Змій, І. Луцюк, І. Чорна тощо. Науковці розглядали питання функціонування регіональних ЗМІ, але не за умов небезпеки

та карантину, тому це питання є актуальним на сьогодні.

Мета дослідження. Обґрунтувати ефективність функціонування регіональних засобів масової інформації в небезпечних та карантинних умовах.

Виклад основного матеріалу. Регіональні ЗМІ як складова культури громадянського суспільства виконують ті самі функції, що й загальнонаціональні й, водночас, відповідають за формування колективного мислення в регіоні. Тому одним із важливих завдань регіональних ЗМІ стає збереження історичної свідомості локального населення у контексті розвитку загальнонаціональної ідеї.

Крім того регіональні ЗМІ виконують різноманітні функції, серед яких польська дослідниця Йоланта Кемпа-Ментрак виділяє такі [8] (рис. 1).

Сьогодні виконання цих функцій ускладнюється кількома проблемами, серед одна з найпомітніших – проблема умов роботи журналістів. З 2019 року, коли почалася пандемія, а у 2022 році – повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію України, багато регіональних ЗМІ частково чи повністю припинили свою діяльність: в Одеській області закрили медіапроект «Редакція»; «Громадське ТБ: Черкаси» призупинило роботу свого сайту.

Багатьом регіональним газетам довелося відкласти вихід у друкованому вигляді. Так, наприклад, газета «Время» у Луганській області, «Нова копія» та «Тиждень» у Київській області, «Фермер Придніпров'я» у Дніпропетровській області. Те ж саме стосується газет «Наша Дружківка» з Донецької області, «Галицький кореспондент» та «Галичина» з Івано-Франківської області.

Деякі газети, які продовжували виходити у друкованому вигляді, намагалися пристосуватися до нових реалій: скорочували тиражі, звужували обсяг газети або виходили рідше. Наприклад, «Перша міська газета» з Кропив-

Рис. 1. Функції регіональних засобів масової інформації

ницького виходить менш регулярно; тираж останнього «було скорочено на третину» після того, як він повернувся до друку. Зменшила тираж і газета «Замкова гора» з Київської області.

Супермаркети та Укрпошта (Українська національна пошта) були ключовими каналами розповсюдження регіональних друкованих ЗМІ. Під час карантину стенди з пресою практично не працювали.

Через карантин також багато регіональних редакцій тимчасово перейшли на дистанційну роботу. Так зробили, наприклад, на телеканалах «UA: Рівне» та «UA: Буковина», у співробітників яких виявили COVID-19. Відділ новин цих медіа продовжив роботу у звичному режимі, але журналісти не виїжджали безпосередньо на місце подій [7].

Дніпропетровський обласний телеканал «Перший Міський»: Кривий Ріг теж почав працювати дистанційно «через епідеміологічну ситуацію». До середини травня телеканал був змушений призупинити всі прямі ефіри. Водночас під час карантину телеканал кілька разів змінював власника.

Також карантинні умови праці призвели до скорочення працівників. Зокрема, скоротили штат телеканалу «Чернівецький промінь» на Буковині, міського сайту Маріуполя 0629.com.ua в Донецькій області, медіаплатформи «Інформаційна Вінниччина», львівської редакції радіостанції «Люкс-ФМ» [2]. Скорочення персоналу також відбулося у Волинській, Одеській, Полтавській, Херсонській, Хмельницькій, Тернопільській та Чернігівській областях.

Ще однією причиною звільнення працівників стало недостатнє фінансування регіональних ЗМІ, які зазнали серйозних фінансових втрат під час пандемії. Основні причини цих втрат – радикальне зменшення реклами, а також анулювання або затримка партнерських контрактів. Це також пов'язано з контрактами з владою: кошти, спочатку виділені на висвітлення власної діяльності в ЗМІ, часто перенаправляли на боротьбу з коронавірусом. Скорочують свої інвестиції і самі медіавласники. Хоча регіональні ЗМІ в цілому не мають значного досвіду пошуку нових фінансових ресурсів, деякі з них обрали шлях оптимізації робочих процесів та бюджетів. Прикладами цього є реклама Google, збір коштів і гранти на створення контенту, інституційний розвиток і монетизацію.

Також відбулися зміни у державному фінансуванні ЗМІ. Наприклад, український уряд 6 травня 2020 року розблокував фінансування телеканалу АТР, ключового кримськотатарського каналу в Україні [4]. Це дозволило вирішити фінансові труднощі каналу, які виникли на початку 2020 року, коли каналу ледь не довелося припинити мовлення через відсутність фінансової підтримки з державного бюджету України. Крім фінансових труднощів, канал зіткнувся з проблемами безпеки в Криму. В березня російські «силовики» в окупованому Криму провели перевірки у ведучого телеканалу Сейтумера Сейтумерова та низки громадянських журналістів ініціативи «Кримська солідарність». 6 травня тиск продовжився: прокуратура російської окупаційної влади висунула обви-

нування власнику АТР Ленуру Ісламову за кількома звинуваченнями, включно з «публічними закликами до порушення територіальної цілісності Росії».

Проблема змін у роботі регіональних ЗМІ полягає й у змінах ставлення до цільової аудиторії. Регіональні видання часто нехтують справжніми потребами місцевих мешканців, працюючи лише в інтересах окремих олігархів-власників чи влади. Дослідник журналістики Ю. С. Фінклер пише про дві моделі видавничої поведінки стосовно регіональної преси України.

1. У засновниках видання – орган державного правління: «тут і в тематичному, і в творчому перетині кожен випуск формується з обов'язковим урахуванням соціального і політичного замовлення владної структури».

2. Замовником видання є недержавні особи, тоді значна частка інформації у ЗМІ «належить саме соціальному замовленню аудиторії» [6].

Недоліком другої моделі видань, на думку І. Луцюк, є значна кількість реклами та оголошень, що заважає ЗМІ виконувати функцію контролю та критики. Також дослідниця відзначає, що власники комерційних видань, радіо чи телеканалів можуть використовувати їх задля власних інтересів, як-от: задоволення політичних амбіцій, тиск на конкурентів, промоція продукції тощо. Обидві моделі вказують на економічні чинники функціонування регіональних ЗМІ: вони часто не можуть самостійно забезпечувати усі свої фінансові потреби. Орієнтація передовсім на комерційний успіх сприяє утвердженню тенденції, коли ЗМІ, нехтуючи своїми основними функціями, створюють інформаційні повідомлення, які б першочергово розважали чи шокували [3, с. 155].

Серед проблем регіональної преси І.І. Паславський виділяє відсутність у працівників бажання «до радикальних і сміливих впроваджень, до ризикованих експериментів і глибоких перетворень» [4, с. 224]. Тобто змінені умови життя і праці вимагають від журналістів також змін у діяльності, що не завжди можна простежити в роботі регіональних ЗМІ на сьогодні.

Німецькі медіадослідники Вайшенберг З., Кляйнштойбер Г. Й., Пьорксен Б. акцентують на таких проблемах регіональних ЗМІ [1, с. 312] (рис. 2).

Попри небезпекові й карантинні умови, певні проблеми місцеві медіа постійно розвиваються, намагаються зберегти близькість до споживача, виконуючи переважно соціальну, інтеграційну та функцію переконання. Для подальшого розвитку регіональних ЗМІ у невизначених умовах потрібні як достатні фінансові можливості, так і високий потенціал працівників. Важливим є також виконання регіональними ЗМІ функції об'єднання, згуртування, адже неможливо побудувати здорове громадянського суспільства без вільної і незалежної місцевої преси.

Висновок. Отож, розвиваючись у небезпечних і карантинних умовах, регіональні ЗМІ повинні зберегти етнічні особливості регіону у зв'язку з загальнонаціональною ідеєю. Врахувавши певну невизначеність умов через безпекові заходи, нетипове соціально-політичне та економічне становище, місцеві медіа, які прагнуть залишитись на ринку, мають знайти й впровадити в життя нові форми роботи з цільовою аудиторією, нові джерела фінансування або оптимізувати наявні ресурси, нові методи роботи журналістів, а також знайти зв'язок власного регіону з іншими заради творення спільного національного дискурсу.

Рис. 2. Проблеми регіональних ЗМІ

Література:

1. Вайшенберг З. Кляйнштойбер Г. Й., Пьорксен Б. Журналістика та медіа: довідник / перекл. з нім. П. Демешко, К. Макеев. К.: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2011. 529 с.
2. Данькова Н. У Львові скоротили редакцію новин «Люкс ФМ». Режим доступу <https://detector.media/rinok/article/177376/2020-05-22-u-lvovi-skorotyly-redaktsiyu-novyn-lyuks-fm/>
3. Луцюк І. Регіональні ЗМІ в сучасному суспільстві: функції, завдання та проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2014. Випуск 39. С. 152–157.
4. МКІП: Уряд розблокував використання бюджетних коштів каналом АТР. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-uryad-rozblokuvav-vikoristannya-byudzhetnih-koshtiv-kanalom-atr>
5. Паславський І. І. Місцева офіційна преса: обтяжливе минуле і невиразне майбутнє. *Вісник Львівського університету: серія журналістика*. Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. Вип. 30. С. 242–252.
6. Фінклер Ю.Є. Регіональна преса України в контексті соціального замовлення аудиторії. *Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ ім. Т. Г. Шевченка*. Режим доступу: <http://journal-lib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1516>
7. Чернівецька філія Суспільного переходить на дистанційний режим роботи. Режим доступу: <https://cv.suspilne.media/articles/5267>
8. Kępa-Metrak, J. Rola mediów w społeczności lokalnej // D. Detka, I. Sinkiewicz-Potaczala, M. Niewczas-Sochacka, J. Kępa-Metrak (red.), *Media w procesie kształtowania wspólnot lokalnych* (2009): 9–25.

References:

1. Vaishenberg Z. Kleinshtreiber G.Y., Peorksen B. (2011) Journalism and media: a guide / transl. with him P. Demeshko, K. Makeev. [Zhurnalistyka ta media: dovidnyk] K.: Center of the Free Press, Academy of the Ukrainian Press, 529 p. [In Ukrainian]
2. Dankova N. In Lviv, the editorial office of the Lux FM news was reduced. [U Lvovi skorotyly redaktsiiu novyn "Liuks FM"] URL: <https://detector.media/rinok/article/177376/2020-05-22-u-lvovi-skorotyly-redaktsiyu-novyn-lyuks-fm/> [In Ukrainian]
3. Lutsyuk I. Regional mass media in modern society: functions, tasks and problems. [Rehionalni ZMI v suchasnomu suspilstvi: funktsii, zavdannia ta problemy] Bulletin of Lviv University. Journalism series. 2014. Issue 39. P. 152–157. [In Ukrainian]
4. MKIP: The government unblocked the use of budget funds by the ATR channel. [MKIP: Uriad rozblokuvav vykorystannya biudzhetnykh koshtiv kanalom ATR] URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-uryad-rozblokuvav-vikoristannya-byudzhetnih-koshtiv-kanalom-atr> [In Ukrainian]
5. I. I. Paslavskiy. (2007) Local official press: burdensome past and uncertain future. [Mistseva ofitsiina presa: obtiazhlyve mynule i nevyrazne maibutnie] Visnyk of Lviv University: journalism series. L.: LNU named after Ivan Franko, Vol. 30. pp. 242–252. [In Ukrainian]
6. Finkler Yu.E. Regional press of Ukraine in the context of social ordering of the audience. [Rehionalna presa Ukrainy v konteksti sotsialnoho zamovlennia audytorii] The electronic library of the Institute of Journalism of KNU named after T. G. Shevchenko. Regime [In Ukrainian]
7. The Chernivtsi branch of Suspilnoy switches to remote mode of operation. [Chernivetska filiiia Suspilnoho perekhodyt na dystantsiinyi rezhym roboty] URL: <https://cv.suspilne.media/articles/5267> [In Ukrainian]
8. Kępa-Metrak, J. (2009) Rola mediów w społeczności lokalnej [Rola mediów w społeczności lokalnej] // D. Detka, I. Sinkiewicz-Potaczala, M. Niewczas-Sochacka, J. Kępa-Metrak (red.), *Media w procesie kształtowania wspólnot lokalnych*. pp. 9–25.

УДК 070

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.11>**Еллен ЧАЙКУН**

аспірантка кафедри «Могилянська школа журналістики» Києво-Могилянської академії у Докторській школі імені родини Юхименків за спеціальністю журналістика (медіа та комунікації), вул. Іллінська, 9, м. Київ, 04070, Україна, e.chaikun@ukma.edu.ua
ORCID: 0000-0003-1226-5746

Ellen CHAIKUN

PhD student, «Mohyla school of journalism» of National University of Kyiv Mohyla Academy (Kyiv-Mohyla Academy Doctoral School) street Illinska, 9, Kyiv, 04070, Ukraine, e.chaikun@ukma.edu.ua
ORCID: 0000-0003-1226-5746

РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У БОРОТЬБІ З ІНФОДЕМІЄЮ**ROLE OF MEDIA LITERACY IN FIGHTING INFODEMIC**

Ця стаття містить якісний аналіз, який має намір висвітлити питання боротьби з неправдивою інформацією. Переглянуто матеріали щодо боротьби з феноменом надмірного поширення фейкових новин, проаналізовано наукову літературу з доказовими практиками.

Мета. Систематичний огляд літератури для виявлення нових практик проти фейкових новин. Більшість досліджень зосереджені на навчанні інформаційної грамотності в боротьбі з фейковими новинами. Ця стаття спрямована на обговорення таких практик для визначення їхньої ефективності.

Методологія. Було проведено систематичний огляд літератури, 32 статті, надруковані у 2020–2022 рр, з метою отримання відомих практик. Після категоризації практик було проведено якісний аналіз.

Наукова новизна. Цифрова медіаграмотність є новою ареною для реалізації стратегій боротьби з фейковими новинами. Тема актуальна через те, що ми живемо у час інформаційних революцій.

Поточні дебати все ще точаться навколо стратегій інформаційної грамотності для подолання фейкових новин. Тема зберігається і буде розвиватися в науковій літературі. У сучасному суспільстві необхідні додаткові дослідження з цієї теми, щоб надати практикам ефективні стратегії.

Висновки. Роль інформаційної грамотності у суспільстві досі залишається відкритою дискусією, але існує консенсус відносно того, що медіа повинні брати участь у партнерстві та бути частиною мультидисциплінарного підходу. Потрібно використовувати мультидисциплінарний підхід, адже феномену поширення надмірної кількості інформації фейкових новин не можна протистояти одним рішенням. Немає сумнівів, що явище інфодемії поширюється з кожним днем, тому світ повинен об'єднатися, щоб зробити людей грамотними, які б вміли відрізнити правдиву інформацію від фейкової, а також розуміти різницю між новинами та просто думками для кращого споживання медіаконтенту.

Ключові слова: інформаційна грамотність, інфодемія, дезінформація, місінформація, фейкові новини.

This article presents a qualitative analysis aimed at addressing the issue of combating false information. Materials on combating the phenomenon of excessive dissemination of fake news were reviewed, and scientific literature on evidence-based practices was analyzed.

The aim of the study is systematic review of the literature to identify new practices against fake news. The results showed that most studies focus on teaching information literacy in the fight against fake news. This article aims to discuss these practices to determine their effectiveness.

Methodology. A systematic literature review of 32 articles, published between 2020–2022, was conducted to obtain known practices. After categorizing the practices, a qualitative analysis was performed.

Scientific novelty. Digital media literacy is a new arena for implementing strategies to combat fake news. The topic is relevant because we live in a time of information revolutions. Current debates still revolve around information literacy strategies to overcome fake news. The topic will continue to be developed in scientific literature. Additional research is needed on this topic in modern society to provide effective strategies for practices.

Conclusion. The role of information literacy in society remains an open discussion, but there is a consensus that the media should be involved in partnership and be part of a multidisciplinary approach. A multidisciplinary approach must be used because the phenomenon of excessive dissemination of fake news cannot be addressed by one solution. There is no doubt that the phenomenon of infodemic is spreading with each passing day, so the world must unite to make people literate, able to distinguish true information from fake and understand the difference between news and mere opinions for better consumption of media content.

Key words: information literacy, infodemic, misinformation, disinformation, fake news.

Постановка проблеми. За останні п'ять років фейкові новини стали гарячою темою наукових досліджень. Охорона здоров'я,

засоби масової інформації, політичні та соціальні дослідження є тими галузями, які серйозно пов'язані з аналізом цього явища.

Незважаючи на руйнування інформаційної монополії в останні десятиліття, люди зараз стикаються з інфодемією: «простіше кажучи, є надлишок інформації, хорошої і поганої. Разом це формує віртуальне цунамі даних та порад, що ускладнює пошук чітких повідомлень, надійних джерел та надійних вказівок, коли вони їм потрібні. Деякі з них просто збивають з пантелику, деяка дезінформація може бути активно шкідливою для життя» [1].

Цей інформаційний потік погіршує сценарій інформаційного безладу. У доповіді Ради Європи відображено три типи інформаційного безладу: «Місінформація – це коли неправдива інформація поширюється, але не має на увазі шкоди. Дезінформація – це коли неправдиве повідомлення свідомо поширюється, щоб завдати шкоди. Малоінформованість (Misinformation by Omission) – ситуація, коли важлива інформація забута або прихована з метою вплинути на громадську думку [3, с. 5].

Фейкова інформація під час пандемії у всьому світі генерувалася та поширювалася, як лісова пожежа. Люди стикалися з нестачею інформації і боялися проблем, пов'язаних із COVID-19. Надійні джерела, такі як ВООЗ, не мали конкретної інформації, тому існувала інформаційна порожнеча. Таким чином, коли інформації не було, з'являлася дезінформація, щоб заповнити вакуум. Інформаційний вакуум давав простір для дезінформації, і всілякі теорії змови конструювалися та поширювалися. Люди вірять у них через власне упередження. У теоріях комунікації це можна назвати «селективним сприйняттям».

У багатьох країнах політичне керівництво не розуміло, як взаємодіяти з людьми у цій ситуації, що призвело до інформаційної порожнечі. Так виникла лавина дезінформації, що стосувалася усіх сфер життя. Деякі з цих дезінформаційних даних генерувалися в одній частині світу і миттєво одним кліком миші доходили до мільярдів людей, які живуть в інших частинах світу та пов'язані один з одним через Інтернет.

Ось чому деякі гіганти цифрового світу виступили з певними ініціативами для боротьби з дезінформацією. Для прикладу, 2 квітня 2020 року Google запустив ряд ініціатив з новинними організаціями по всьому світу, спрямованими на боротьбу з медичною дезінформацією.

Основна проблема поширення дезінформації, особливо під час пандемії COVID-19, полягає в тому, що, незважаючи на неправдиву інформацію, вона «не була створена з наміром завдати шкоди іншим. Дезінформа-

цію часто починає поширювати хтось, хто щиро хоче зрозуміти тему і піклується про безпеку та здоров'я інших людей. Потім нею діляться інші, які відчувають те ж саме. Усі вважають, що діляться хорошою інформацією, але, на жаль, це не так. І залежно від того, що поширюється, місінформація може виявитися досить шкідливою» [11]. Набагато небезпечнішою є дезінформація – «навмисно оманлива інформація» [19] – «неправдива інформація, створена з наміром отримати від неї прибуток або заподіяти шкоду. Ця шкода може бути завдана людині, групі людей, організації або навіть країні.

Лім визначає фейкові новини як «навмисно оманливу та упереджену представницьку інформацію на користь відправника повідомлення, неправдиву інформацію з поєднанням або без поєднання одного чи кількох компонентів пропущеної важливої інформації, деконтекстуалізованого вмісту, оманливих заголовків або клікбейту» [14, с. 2–3]. Ці традиційні та авторитетні елементи були оскаржені наслідками плюралізму, які так чи інакше посилюються соціальними медіа. Парадокс, оскільки фейкові новини є частиною демократичного життя і водночас глибоко антидемократичними. Таким чином, вони виявляють більші проблеми, такі як перетворення інформації на зброю, традиційна медіакриза та технологічна нездатність контролювати поширення дезінформації [25]. Загалом, фейкові новини є серйозною загрозою для інформаційних екосистем, оскільки істина більше не пов'язана з авторитетом, досвідом чи реальними фактами, вона пов'язана з інтерпретацією, сприйняттям, емоціями та почуттями [4].

«Надмірне споживання інформації, що підживлюється Інтернетом, породило так зване суспільство «постправди», в якому люди споживають інформацію, що підтверджує їхні уже існуючі переконання та ідеології, вони не намагаються подолати складне завдання з виявлення істини» [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сандер Л. ван дер Лінден, професор соціальної психології, досліджує соціальні мережі. На його думку, дезінформацію можна спростувати актуальним способом, наприклад знання фундаментальної науки може допомогти розв'язати дезінформацію за допомогою логіки [22].

Інша модель, що стосується створення та поширення фейкових новин, була розроблена американськими дослідниками. Було визначено декілька факторів, які можуть вплинути на вибір користувачами інформації щодо її

обміну або перевірки. Освітній вимір, що включає критичне мислення та інформаційну грамотність, є лише одним із цих факторів, тому недоцільно покладатися тільки на один аспект, якого, імовірно, недостатньо для боротьби з поширенням дезінформації. Визнаючи надмірний акцент на актуальності інформаційної грамотності та слабкий вплив одноразових навчальних уроків, автори наполягають, що «кращою альтернативою були б довші, інтенсивніші курси» [23].

Існує ще один погляд на цю тему. Науковиця Ніколь Кук захищала право людей бути дезінформованими, вимагаючи від професіоналів інформатики «змінити педагогічний підхід до навичок, орієнтованих на громаду, і сподіватися, що люди набудуть необхідних навичок для прийняття власних обґрунтованих рішень щодо новин, які вони споживають» [4].

Інформаційна грамотність не означає повного розриву зв'язку між освітньою місією та іншими стратегіями. Два канадських дослідники запропонували розширити освіту з інформаційної грамотності «зусиллями з автоматизації (тобто розробленням та впровадженням допоміжних технологій для автоматичного виявлення різних «фейків» у новинах) і регулюванням (тобто урядовими обмеженнями та галузевим «контролем» поширення новин)» [6].

Без даних про вплив не можна підтримувати інформаційну грамотність як реальне рішення, тому боротьба за пошук альтернатив залишається відкритою, а стратегії інформаційної грамотності потребують широкого розвитку [18].

Формулювання мети статті. Ця стаття мала на меті провести систематичний огляд літератури для виявлення практик проти боротьби з надлишком інформації та фейковими новинами. Таким чином, спробуємо дослідити і запропонувати вирішення проблеми потоку фейкової інформації загалом та інфодемії зокрема. Буде обговорено дебати між використанням технологічних інструментів та розшифруванням повідомлень за допомогою сили медіаграмотності для боротьби з фейковою інформацією. Ми будемо намагатися знайти можливий вихід на основі існуючої літератури. Це дослідження має на меті оцінити роль інформаційної грамотності у протидії інфодемії, дезінформації та визначити попередні практики, обговорити їх ефективність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усім відомо, що інформація – це сила, вона допомагає формувати та органі-

зовувати наше повсякденне життя, а також підтримувати демократичні інститути. Але її передозування схоже на отруту, яка калічить людей.

У загальному розумінні можна сказати, що фактор страху у поєднанні з фейковими новинами у соціальних мережах створює інфодемію. У результаті під час карантину було зафіксовано величезну кількість фейкових новин. Уряди, засоби масової інформації, сайти соціальних медіа, медіашколи, громадянське суспільство все ще борються з цією проблемою.

Існують різні причини такої ситуації: люди не звикли шукати справжній контент; вони схильні вірити всьому, що легко приходить до них, тощо. Фейковий інформаційний вірус настільки потужний, що за даними дослідження 2018 року, фейкова інформація доходить до 1500 осіб набагато швидше, ніж правдива інформація [13].

Генеральний директор ВООЗ доктор Тедрос Адханом Гебрейесус на конференції у Мюнхені 15 лютого 2020 року сказав: «Ми не просто боремося з епідемією, ми боремося з інфодемією» [11]. Ця інфодемія викликала у людей більше страху, ніж сама пандемія.

Деякі вчені намагалися дати визначення цього поняття:

Інфодемія як «надмірна кількість інформації про проблему, що ускладнює її вирішення. Кінцевим результатом є те, що стурбованим людям важче відрізнити доказову інформацію від широкого спектру ненадійної дезінформації» [17]. Це визначення наголошує на великій кількості інформації. Таким чином, якщо існує її надмірний потік, багато недостовірної інформації обов'язково генерується і циркулює у цьому потоці, який нам потрібно фільтрувати.

Словник лексики на сайті оксфордського словника дає таке визначення інфодемії: інфодемія – надмірна кількість інформації про проблему, яка є, як правило, ненадійною, швидко поширюється та ускладнює досягнення рішення [9].

Хоча всі міжнародні цифрові гіганти проводять кампанії, щоб інформувати людей стосовно фейків та їх спростування за допомогою таких інструментів, як зворотний пошук зображень Google, єдиним довгостроковим рішенням для нейтралізації інфодемії є медіаграмотність. Якщо аудиторія не стане зрілою та не розвине здібності розшифровувати медіаповідомлення, проблеми фейкової інформації продовжуватимуть переслідувати її.

Ми повинні усвідомлювати, що інформація, яку ми отримуємо щодня через вели-

чезну мережу ЗМІ, хоч і здається простою і легкою для розуміння, насправді створена складною аудіовізуальною «мовою». Мовою слова, картинок, музики. Нею можна висловлювати багатогарне поняття та уявлення про навколишній світ. Ця мова також може бути використана для створення помилкових ідей та уявлень, оскільки спочатку все може бути неочевидним. Образи пролітають повз око і залишаються у глибинах нашого розуму. Якщо ми хочемо мати можливість орієнтуватися у житті через цю мультимедійну культуру, потрібно вільно «читати» мову зображень та звуків так само, як ми завжди могли читати і писати друкованою мовою.

Медіаграмотність має на меті допомогти поглянути на медіадосвід з різних точок зору, що також включає власну думку про медіаповідомлення. Вона не забороняє взаємодіяти зі ЗМІ, а лише вчить бути обережними, розуміти та критично мислити.

Виходячи з виявлених проблем, це дослідження розглядає таке питання: які стратегії медіаграмотності є ефективними для боротьби надлишком інформації та фейковими новинами? Для цього було проведено систематичний огляд літератури за останні два роки, що передбачає критерії відбору дослідження, призначені для виявлення тих первинних досліджень, які надають прямі докази щодо визначеного питання. Головною умовою було виявлення останніх досліджень, які повідомляють або обговорюють практику боротьби проти фейкових новин.

Систематичний пошук використовував комбінацію пошукових термінів, що охоплюють поняття інформаційної грамотності у боротьбі проти інфодемії та дезінформації. Обрані бази даних розглядалися насамперед через їх важливість, актуальність та якість (Web of Science і Scopus). Пошукові терміни використовувалися лише англійською мовою.

Усього було отримано 32 статті. Після цього було прочитано всі назви статей та тези, а також проведено оцінювання їх відповідності дослідницькому питанню. Після вилучення даних було проаналізовано остаточний набір із 20 документів.

Намагаючись виявити емпіричні докази ролі інформаційної грамотності у боротьбі з фейковими новинами, ми помітили прогалину, яка ставить під сумнів ефективність інформаційної грамотності. Навчання інформаційної грамотності є недостатнім, але поки не зрозуміло, що може бути більш ефективним. На думку американського дослідника, Джейсона Янга, підходи, орієнтовані на медіаграмотність, як правило, подобаються чле-

нам громади, які вже мають навички розпізнавання дезінформації [24].

Перш за все, важливо вийти за рамки традиційного навчання інформаційної грамотності та дозволити самоусвідомлення поведінки пошуку інформації й аналізу: «Вже недостатньо аналізувати лише джерела інформації. Натомість інформаційну грамотність слід викладати як динамічний досвід і процес» [16].

Google є найбільш використовуваним джерелом для перевірки точності інформації. Після нього ідуть друзі та члени сім'ї: «внутрішні (наприклад, уподобання чи поширення публікації), зовнішні (наприклад, пошук думки експертів) та технологічні фактори (наприклад, викриття фейкових новин) можуть позитивно чи негативно сприяти сприйнятливості фейкових новин» [12, с. 12].

Більше того, не реально підтримувати право на інформацію, коли «велика її кількість є потенційно неправдивою та шкідливою» [15, с. 7–8]. Щоб підтримати цінність істини, «інформаційна гігієна повинна бути прищеплена всім громадянам з раннього віку. Подібно до того, як дітей вчать щодня чистити зуби і мити руки, ми повинні вчити їх не вірити всьому, що їм говорять, розпізнавати надійні і ненадійні джерела інформації, не повторювати інформацію». Однак іноді культура прищеплює членам суспільства слабке усвідомлення використання істини, неможливості відокремити те, що є істинним, від того, що догматично оголошено істинним» [15, с. 10–11].

Інформаційна грамотність концептуалізується як соціально-політична навичка, а інформація повинна критично оцінюватися як продукція суспільства. Це вже не питання пошуку, оскільки окремі особи є користувачами та споживачами, «здатність критично оцінювати інформацію була першорядною, оскільки розуміння інформації стало рушійною силою більшості економік [6].

Соціальні медіа змінили інформаційний ландшафт. Вони стали живильним середовищем для фейкової інформації. Засоби масової інформації, якими ми сьогодні оточені та в які занурені, – це соціальні медіа, побудовані переважно соціальними мережами, такими як Facebook, Instagram, WhatsApp, YouTube тощо. Вважається, що термін «соціальні медіа» з'явився у 1990-х роках і вперше був використаний для тих веб-сервісів, де була можлива онлайн-взаємодія. В основному технологічний підхід розглядав web 2.0 як «парасольковий» термін для визначення усіх типів соціальних медіа, оскільки він забезпечував

інтерактивність, доступність і продуктивність для усіх виробників та споживачів.

Визначення соціальних медіа зосереджуються лише на трьох атрибутах: 1) вони засновані на Інтернеті; 2) надають людям засоби для зв'язку і взаємодії з контентом та іншими користувачами; 3) надають користувачам засоби для створення і розповсюдження контенту на відповідних платформах. Третій атрибут дозволяє будь-кому публікувати будь-що у соціальних мережах. Тут криється величезна можливість розміщення невідомої інформації без будь-якої перевірки фактів та її фільтрації [19].

«Останні десять років були визначені подвійними технологічними збоями мобільних та соціальних медіа, які фрагментували увагу, підірвали бізнес-моделі, засновані на рекламі, та послаблювали роль журналістських посередників». Одним з основних результатів цього подвійного технологічного прориву є світ інфодемії/дезінформації/постправди [8].

В Інтернеті взаємодіє величезна кількість населення, яке обмінюється даними в режимі реального часу. Грег Хоучмут, один з інженерів-засновників Instagram, розумів, що створює двигун для наркоманії. «Завжди є ще один хештег, на який можна натиснути», – сказав Хоучмут. – Тоді він набуває власного життя, як організм, і люди можуть стати нав'язливими» [10, с. 1].

Instagram, як і багато інших платформ соціальних мереж, бездонний. Facebook також має нескінченну стрічку. Netflix автоматично переходить до наступного епізоду серіалу. Tinder заохочує користувачів продовжувати гортати в пошуках кращого варіанту. За словами Трістана Харріса, фахівця з етики дизайну, проблема не в тому, що людям не вистачає сили волі, а в тому, що «по той бік екрану є тисяча людей, які намагаються зламати нашу саморегуляцію. Багато дезінформації насправді поширюється зверху вниз: політики, знаменитості та видатні люди генерують відсоток дезінформації небагато невеликий, але на припадає великий відсоток залучення у соціальних мережах, тому що ці люди дуже впливові. Потрібно залучити таких людей до боротьби з фейками.

Сучасні платформи соціальних медіа, наприклад Facebook, пропонують різні способи взаємодії людей, включаючи соціальну діяльність, обмін миттєвими повідомленнями, фотографіями, потокове відео та обмін новинами і статтями. Це результат власного вибору людей через психологічні тенденції, а також рекомендаційні

системи на основі штучного інтелекту, які спрямовані на надання користувачам контенту, який їм, імовірно, сподобається. Деякі фахівці стверджують, що відсутність критики думок та посилення радикальних ідей віртуальними ехокамерами, які створили соціальні медіа, сприяють поширенню дезінформації [21]. Така екосистема соціальних медіа забезпечує належне живильне середовище для генерування та розповсюдження фейкової інформації.

Соціальні медіаплатформи, такі як YouTube і Twitter, надають прямий доступ до безпрецедентної кількості контенту і можуть поширювати чутки та сумнівну інформацію. Враховуючи уподобання і ставлення користувачів, алгоритми опосередковують та полегшують просування контенту і, таким чином, поширення інформації.

Боротьба з дезінформацією дуже важлива. Вона може бути досить складною, оскільки на момент виявлення правди неправдива інформація могла уже завдати великої шкоди, охопивши максимальну кількість людей.

Медіаграмотність – це не чарівна паличка, вона не може миттєво розв'язати проблему дезінформації. Вона може бути вирішена двома типами стратегій – короткостроковою і довгостроковою політикою. У короткостроковій стратегії експерти в галузі охорони здоров'я та журналісти повинні пройти певну підготовку, щоб зрозуміти, як працює екосистема дезінформації, хто який контент виробляє і чому він стає вірусним, як працюють алгоритми. Такий вид навчання необхідний журналістам сьогодні. Деякі навчальні програми з медіаграмотності включають усі ці компоненти, тому журналістам було б важливо пройти таку програму також. Однак у довгостроковій перспективі це може призвести до того, що ми будемо скептично ставитися до всіх типів інформації.

Програма з медіаграмотності має бути частиною програми сертифікації вчителів, вона має бути обов'язковою для усіх вчителів шкіл та коледжів. Щоб стати вчителем, потрібно отримати сертифікат з медіаграмотності. Існує різниця між незнанням, що таке нездорова їжа, і вживанням нездорової їжі, знаючи, що вона нездорова. У випадку дезінформації ми перебуваємо на тій стадії, коли люди навіть не знають, що таке здорова і нездорова їжа, тому необхідні програми обізнаності.

Обговорення. Деякі автори посиляються на необхідність тісного партнерства з науковими колами, щоб допомогти у розробленні інструментів та методів оцінювання стратегій інформаційної грамотності у боротьбі з

фейками [3]. Необхідно знайти нові рішення і переоцінити старі методи.

Для багатьох пандемія COVID-19 стала тригером і попередженням про явища дезінформації. Існує загальне погодження того, що слід враховувати здібності критичного мислення та усвідомлення когнітивного фактора, що впливає на дезінформаційну поведінку.

Стратегії інформаційної грамотності займають центральне місце у відповіді на виклики інфодемії, але попереду інші шляхи, такі як автоматичні пристрої, системи виявлення фейкових новин та мобільні додатки для перевірки фактів.

Поточні дебати все ще точаться навколо стратегій інформаційної грамотності. Вони мають на меті повторити оцінювання джерел на основі авторитету проти виклику розпізнати емоційну реакцію на фейкові новини у світі постправди.

Стосовно питання дослідження було отримано позитивну відповідь. Основне обмеження цього дослідження стосується пошуку інформації, оскільки було прийнято рішення шукати попередні статті за ключовими словами «інформаційна грамотність у боротьбі з інфодемією». Ці пошукові терміни могли би бути розширені, щоб включити різні поняття, пов'язані з інформаційною грамотністю. Майбутні дослідження повинні розробити нові стратегії пошуку та сприяти диверсифікації термінів пошуку інформації.

Висновки. Виклики інфодемії є довгостроковими, вони не закінчаться найближчим часом, оскільки люди генерують та інформують про її циркуляцію більше, ніж можуть спожити. Аналізуючи точки зору різних людей, можна сказати, що більшість експертів, передових працівників, зацікавлених сторін погоджуються, що медіаграмотність є єдиним довгостроковим вирішенням проблем, подібних до інфодемії. Однак деякі з них підкреслили різноманітність дезінформації та запропонували обробляти її в кожному конкретному випадку зі спільним підходом.

Необхідний широкий розвиток програмування інформаційної грамотності. Було представлено деякі моделі, пов'язані з дезін-

формацією, які виявили обмеження розгляду навчання інформаційної грамотності як єдиного рішення.

Медіаграмотність передбачає вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, успішно здобувати необхідну інформацію і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати та критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, розкривати технології створення й інтерпретації інформації.

Інфограмотність займає важливе місце у боротьбі з фейками, хоча відсутність оцінки її впливу зберігається. Тим не менш, інші огляди літератури підтверджують ефективність практик з інформаційної грамотності у боротьбі з фейковими новинами: формальне та неформальне навчання (бібліотечні посібники, курси інформаційної грамотності, навчальні посібники тощо).

Потрібен підхід усього суспільства до медіаграмотності. Це робота не тільки журналіста чи ЗМІ, до неї має бути залучене все суспільство. Кожен сектор суспільства повинен сприяти розумінню та розвіюванню дезінформації. Деякі дослідники вказали на те, що фейкові новини та неточна інформація можуть поширюватися швидше і ширше, ніж новини, засновані на фактах.

Попередні результати показали, що більшість досліджень зосереджені на навчанні інформаційної грамотності. Простіше кажучи, основна дискусія точиться між тими, хто впевнений, що за допомогою навчання інформаційної грамотності можна здобути необхідні компетенції та навички: зміцнити здатність оцінювати, уникати та не поширювати фейкові новини через аналіз і оцінювання джерел. Інші ставлять під сумнів інформаційну грамотність, адже існує феномен постправди, який передбачає емоційний та когнітивний виміри, виходить далеко за межі сфери навичок пошуку й оцінювання інформації, стверджуючи, що вплив інформаційної грамотності вивчено недостатньо.

Література:

1. An ad hoc WHO technical consultation managing the COVID-19 infodemic: call for action. World Health Organization, 2020.
2. By Claire Wardle PhD and Hossein Derakhshan With research support from Anne Burns and Nic Dias. Information disorder: toward an interdisciplinary framework for research and policy making. 2017. 90 p.
3. Cooke N. A. A right to be misinformed? Considering fake news as a form of information poverty. *Advances in librarianship*. 2021. P. 45–60. URL: <https://doi.org/10.1108/s0065-283020210000050002>
4. Cooke N. A. Fake news and alternative facts: information literacy in a post-truth era. Chicago : ALA Editions, 2018.

5. Delellis N. S. & Rubin V. L. COVID-19 #vaccineskill, and social media censoring: how librarians and educators can combat fake news and misinformation. against the grain. 2020.
6. De Paor S., Heravi B. Information literacy and fake news: how the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. *The journal of academic librarianship*. 2020. Vol. 46, no. 5. P. 102218. URL: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102218>
7. How can psychological science help counter the spread of fake news? / S. van der Linden et al. *The spanish journal of psychology*. 2021. Vol. 24. URL: <https://doi.org/10.1017/sjp.2021.23>
8. <https://www.digitalnewsreport.org/publications/2020/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2020/>
9. <https://www.lexico.com/en/definition/infodemic>
10. <https://www.mattwkane.com/wp-content/uploads/2020/01/Irresistible.pdf>
11. Immunizing the public against misinformation. *World Health Organization (WHO)*. URL: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/immunizing-the-public-against-misinformation>
12. Information Literacy. Retrieved December 8, 2020, from https://onlinecourses.swayam2.ac.in/nou20_ge09/unit?unit=31&lesson=32
13. Kleinman B. Z. Fake news ‘travels faster’, study finds. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-43344256>
14. Lim S. Academic library guides for tackling fake news: a content analysis. *The journal of academic librarianship*. 2020. Vol. 46, no. 5. P. 102195. URL: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102195>
15. Lor P., Wiles B., Britz J. Re-thinking information ethics: truth, conspiracy theories, and librarians in the COVID-19 era. *Libri*. 2021. Vol. 71, no. 1. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1515/libri-2020-0158>
16. Mignardi D., Sturge J. Check your bias at the school library door: the power of the school librarian in an evolving information landscape. *Hope and a future: perspectives on the impact that librarians and libraries have on our world*. 2021. P. 13–22. URL: <https://doi.org/10.1108/s0065-283020210000048002>
17. Naem S. B., Bhatti R. The Covid-19 ‘infodemic’: a new front for information professionals. *Health information & libraries journal*. 2020. Vol. 37, no. 3. P. 233–239. URL: <https://doi.org/10.1111/hir.12311>
18. Revez J., Corujo L. Librarians against fake news: a systematic literature review of library practices (jan. 2018–sept. 2020). *The journal of academic librarianship*. 2021. Vol. 47, no. 2. P. 102304. URL: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102304>
19. Social media, political polarization, and political disinformation: a review of the scientific literature / J. Tucker et al. *SSRN electronic journal*. 2018. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3144139>
20. Søe S. O. A unified account of information, misinformation, and disinformation. *Synthese*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1007/s11229-019-02444-x>
21. The role of libraries in misinformation programming: a research agenda / J. C. Young et al. *Journal of librarianship and information science*. 2020. P. 096100062096665. URL: <https://doi.org/10.1177/0961000620966650>
22. Toward a comprehensive model of fake news: a new approach to examine the creation and sharing of false information / A. P. Weiss et al. *Societies*. 2021. Vol. 11, no. 3. P. 82. URL: <https://doi.org/10.3390/soc11030082>
23. What we are talking about when we talk about social media: a framework for study / J. W. Treem et al. *Sociology compass*. 2016. Vol. 10, no. 9. P. 768–784. URL: <https://doi.org/10.1111/soc4.12404>
24. “Who is gullible to political disinformation?”: predicting susceptibility of university students to fake news / R. P. Bringula et al. *Journal of information technology & politics*. 2021. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.1080/19331681.2021.1945988>
25. Zimdars M., McLeod K. Fake news: understanding media and misinformation in the digital age. MIT Press, 2020. 416 p.

References:

1. *An ad hoc WHO technical consultation managing the COVID-19 infodemic: Call for action*. (2020). World Health Organization.
2. Bringula, R. P., Catacutan, A. E., Garcia, M. B., Gonzales, J. P. S., & Valderama, A. M. C. (2021). “Who is gullible to political disinformation?”: Predicting susceptibility of university students to fake news. *Journal of Information Technology & Politics*, 1–15. doi:10.1080/19331681.2021.1945988
3. By Claire Wardle PhD and Hossein Derakhshan With research support from Anne Burns and Nic Dias. (2017). *3. Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making* (F-67075 Strasbourg Cedex).
4. Cooke N. A. (2018). *Fake news and alternative facts: Information literacy in a post-truth era*. Chicago: ALA Editions.
5. Cooke, N.A. (2021). A right to be misinformed? Considering fake news as a form of information poverty. *Y Advances in librarianship* (c. 45–60). Emerald Publishing Limited. doi:10.1108/s0065-283020210000050002
6. Delellis N. S. & Rubin V. L. (2020). *COVID-19 #vaccineskill, and social media censoring: How librarians and educators can combat fake news and misinformation. against the grain*.

7. De Paor, S., & Heravi, B. (2020). Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), 102218. doi:10.1016/j.acalib.2020.102218
8. <https://www.digitalnewsreport.org/publications/2020/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2020/>
9. <https://www.lexico.com/en/definition/infodemic>
10. <https://www.mattwkane.com/wp-content/uploads/2020/01/Irresistible.pdf>
11. Immunizing the public against misinformation. From <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/immunizing-the-public-against-misinformation>
12. Information Literacy. Retrieved December 8, 2020, from https://onlinecourses.swayam2.ac.in/nou20_ge09/unit?unit=31&lesson=32
13. Kleinman, B. Z. (2018, 9 березня). Fake news ‘travels faster’, study finds. From <https://www.bbc.com/news/technology-43344256>
14. Lim, S. (2020). Academic library guides for tackling fake news: A content analysis. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), 102195. doi:10.1016/j.acalib.2020.102195
15. Lor, P., Wiles, B., & Britz, J. (2021). Re-thinking information ethics: Truth, conspiracy theories, and librarians in the COVID-19 era. *Libri*, 71(1), 1–14. doi:10.1515/libri-2020-0158
16. Mignardi, D., & Sturge, J. (2021). Check your bias at the school library door: The power of the school librarian in an evolving information landscape. *Y Hope and a future: Perspectives on the impact that librarians and libraries have on our world* (c. 13–22). Emerald Publishing Limited. doi:10.1108/s0065-283020210000048002
17. Naeem, S. B., & Bhatti, R. (2020). The Covid-19 ‘infodemic’: A new front for information professionals. *Health Information & Libraries Journal*, 37(3), 233–239. doi:10.1111/hir.12311
18. Revez, J., & Corujo, L. (2021). Librarians against fake news: A systematic literature review of library practices (jan. 2018–sept. 2020). *The Journal of Academic Librarianship*, 47(2), 102304. doi:10.1016/j.acalib.2020.102304
19. Sør, S. O. (2019). A unified account of information, misinformation, and disinformation. *Synthese*. doi:10.1007/s11229-019-02444-x
20. Treem, J. W., Dailey, S. L., Pierce, C. S., & Biff, D. (2016). What we are talking about when we talk about social media: A framework for study. *Sociology Compass*, 10(9), 768–784. doi:10.1111/soc4.12404
21. Tucker, J., Guess, A., Barbera, P., Vaccari, C., Siegel, A., Sanovich, S., ... Nyhan, B. (2018). Social media, political polarization, and political disinformation: A review of the scientific literature. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3144139
22. van der Linden, S., Roozenbeek, J., Maertens, R., Basol, M., Kácha, O., Rathje, S., & Traberg, C. S. (2021). How can psychological science help counter the spread of fake news? *The Spanish Journal of Psychology*, 24. doi:10.1017/sjp.2021.23
23. Weiss, A. P., Alwan, A., Garcia, E. P., & Kirakosian, A. T. (2021). Toward a comprehensive model of fake news: A new approach to examine the creation and sharing of false information. *Societies*, 11(3), 82. doi:10.3390/soc11030082
24. Young, J. C., Boyd, B., Yefimova, K., Wedlake, S., Coward, C., & Hapel, R. (2020). The role of libraries in misinformation programming: A research agenda. *Journal of Librarianship and Information Science*, 096100062096665. doi:10.1177/0961000620966650
25. Zimdars, M., & McLeod, K. (2020). *Fake news: Understanding media and misinformation in the digital age*. MIT Press.

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ФІЛОЛОГІЯ**

Випуск 1 (6), 2023

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *В. В. Ізак*
Комп'ютерне верстання *В. Б. Гайдабрус*

Підписано до друку 27.04.2023 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,07.
Наклад 100 прим. Замовлення № 0623/417.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.